

**Gminny Program
Opieki nad Zabytkami
dla Gminy Łabiszyn
na lata 2026 - 2030**

SPIS TREŚCI

I. WSTĘP	4
1.1. Charakterystyka gminy	
1.2. Charakterystyka społeczno – gospodarcza	6
1.3. Charakterystyka przyrodnicza.....	7
II. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	8
III. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE .	9
IV. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO..	11
4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami ..	11
4.2 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	15
V. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO 23	
5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)	23
5.2 Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	28
5.2.1. Zarys historii obszaru gminy	28
5.2.2 Krajobraz kulturowy	35
5.2.3. Zabytki ruchome	44
5.2.4. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych.....	45
5.2.5. Dziedzictwo niematerialne	46
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.....	52
5.4. Zabytki objęte w gminnej ewidencji zabytków – zabytki nieruchomości	53
5.5. Zabytki objęte w gminnej ewidencji zabytków – zabytki archeologiczne	65
5.6. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	71
VI. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ	77
VII. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE	79
7.1 Priorytety gminnego programu opieki nad zabytkami	79
7.2 Kierunki działań i zadania gminnego programu opieki nad zabytkami	80
7.3. Zadania gminnego programu opieki nad zabytkami	80
VIII. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	85
IX. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	86
X. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	87
XI. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW.....	89
XII. WYKORZYSTANE MATERIAŁY I OPRACOWANIA	93
SPIS RYCIN.....	95
SPIS TABEL	96
SPIS WYKRESÓW	97
SPIS FOTOGRAFII	97
XIII. ANEKSY	98

Wykaz skrótów

AZP – Archeologiczne Zdjęcie Polski

GEZ – Gminna Ewidencja Zabytków,

GKGW – Gminne Koło Gospodyń Wiejskich,

GOK – Gminny Ośrodek Kultury,

GPOnZ – Gminny Program Opieki nad Zabytkami,

GUS – Główny Urząd Statystyczny,

Dz. U. – Dziennik Ustaw,

IK – Instytucja Kultury,

KGW – Koło Gospodyń Wiejskich,

KPOZiOnZ - Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami,

LGD – Lokalna Grupa Działania,

MB – Metropolia Bydgoska,

MKiDN – Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego,

NID – Narodowy Instytut Dziedzictwa,

NIMOZ - Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów,

NMP – Najświętsza Maria Panna,

MPZP – Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego,

POnZ – Program Opieki nad Zabytkami,

PPOnZ – Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami,

PPP – partnerstwo publiczno – prywatne,

OZW – Obszar o znaczeniu dla wspólnoty,

PGR – Państwowe Gospodarstwa Rolne,

SWOT – ang. Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats (mocne, słabe strony, szanse i zagrożenia),

UM – Urząd Miejski,

WEZ – Wojewódzka Ewidencja Zabytków

WUOZ – Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków,

WKZ – Wojewódzki Konserwator Zabytków,

ZIT BTOF – Zintegrowane Inwestycje Terytorialne Bydgosko-Toruńskiego Obszaru Funkcjonalnego,

I. WSTĘP

Przedmiotem opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Łabiszyn na lata 2026 - 2030 (zwanego dalej GPOnZ) jest przedstawienie zasobów dziedzictwa kulturowego gminy ze szczególnym uwzględnieniem obiektów zabytkowych oraz wypracowanie programu zarządzania nimi, w tym praca nad ich potencjałem. Program jest dokumentem strategicznym w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Pozwoli on na koordynację działań polityki przestrzennej w zakresie opieki i zarządzania dziedzictwem kulturowym. W okresie najbliższych czterech lat Program realizowany będzie dostępnymi środkami prawnymi oraz finansowymi.

Celem Programu jest określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami. Systematyczne wdrażanie ustaleń dokumentu powinno spowodować poprawę stanu zachowania zasobów dziedzictwa kulturowego Gminy Łabiszyn. Program powinien być znany nie tylko władzom lokalnym, ale i społeczności lokalnej. Jego zadaniem jest m.in. uświadamianie mieszkańców o konieczności dbania o lokalną tradycję przejawiającą się w inicjatywach społecznych, jak i o potrzebie ochrony dziedzictwa kulturowego gminy. Mieszkańcy i władze gminy powinni dbać o utrzymanie indywidualnego charakteru regionu, w tym o zachowanie jego znamienych elementów zabytkowych i przyrodniczych, które są swoistą spuścizną materialną i historyczną.

Niniejszy Program powstał na podstawie poradnika metodycznego Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami oraz został opracowany mając na uwadze art. 4 pkt 2 ustawy Prawo autorskie i pokrewne.

1.1. Charakterystyka gminy

Gmina Łabiszyn położona jest w zachodniej części województwa kujawsko-pomorskiego, wchodzi w skład regionu etnograficznego Pałuki. Z Łabiszyna do Bydgoszczy – odległość z centralnych części miejscowości wynosi w linii prostej ok. 19 km, a do Torunia ok. 46,5 km. Z Łabiszyna do Żnina jest ok. 18 km, a do Inowrocławia 30 km. Gmina Łabiszyn znajduje się na terenie powiatu żnińskiego w jego północnej części. Jest jedną z 6 gmin powiatu i jedną z 4 gmin miejsko - wiejskich. Sieć osadniczą gminy tworzy jednostka miejska – Łabiszyn o współrzędnych geograficznych 52.9500°N, 17.9333°E, którą zamieszkuje 45% mieszkańców Gminy oraz pozostałe miejscowości wiejskie. Jednostka samorządowa zajmuje obszar o powierzchni 167 km² (18,7 % powierzchni powiatu), granicząc z 6 gminami (ryc. 1):

- na zachodzie – z gminą Szubin (powiat nakielski);
- na północy – z gminą Białe Błota (powiat bydgoski);
- na wschodzie – z gminą Nowa Wieś Wielka (powiat bydgoski) i gminą Złotniki Kujawskie (powiat inowrocławski);
- na południu – z gminą Barcin (powiat żniński) i gminą Żnin (powiat żniński).

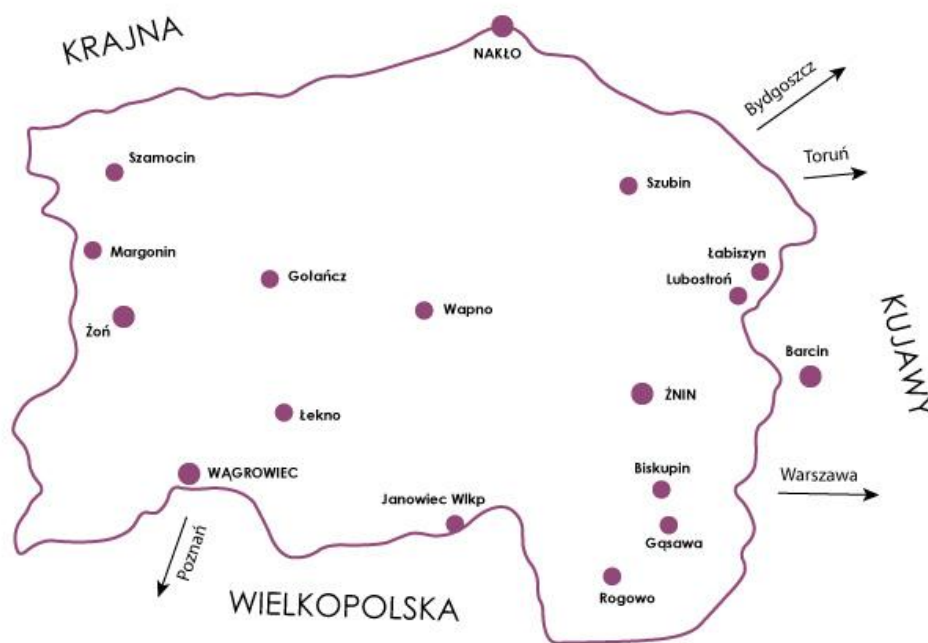
Najbardziej skrajne odległości na terenie gminy oddalane są od siebie w odległości ok. 19 km w linii północny – wschód – południowy - zachód. W skład gminy Łabiszyn wchodzi 15 sołectw, w tym 27 miejscowości wiejskich oraz miasto Łabiszyn.

Ryc. 1. Gmina Łabiszyn w układzie gmin sąsiednich
Źródło: opracowanie własne

Ryc. 2. Położenie Gminy Łabiszyn na tle Polski
Źródło: opracowanie własne na podstawie geoportal.gov.pl

Ryc. 3. Orientacyjny zasięg Pałuk

Źródło: www.kuchniapalucka.pl

1.2. Charakterystyka społeczno – gospodarcza

Na koniec roku 2025 obszar gminy zamieszkiwało 10727 osób (GUS 2025, faktyczne miejsce zamieszkania), w tym Łabiszyn – siedzibę gminną, 4 033 osób. Gminę Łabiszyn zamieszkuje 14,2 % wszystkich mieszkańców powiatu. Na terenie gminy Łabiszyn od 2007 r. odnotowuje się stopniowy wzrost liczby ludności (od 2007 r. przybyło ok. 0,5 tys. osób), na co przyczynia się bardzo wysoki przyrost naturalny oraz dodatnie saldo migracji. Jednocześnie obserwowany jest także stopniowy proces starzenia się społeczeństwa. Poniżej zaprezentowano liczbę ludności poszczególnych miejscowości z Gminy Łabiszyn. Największą miejscowością jest Ojrzeanowo które zamieszkuje 765 osób.

Tabela 1. Charakterystyka miejscowości w gminie Łabiszyn

Lp.	Nazwa miejscowości	Liczba ludności
1	Annowo	234
2	Antoniewo	50
3	Buszkowo	79
4	Jabłowo Pałuckie	184
5	Jabłówko	206
6	Jeżewice	129
7	Jeżewo	219
8	Kąpie	66
9	Kłotyldowo	47
10	Lubostroń	593
11	Łabiszyn-Wieś	448
12	Nowe Dąbie	730
13	Obielewo	59

14	Obórznia	145
15	Ojrzanowo	765
16	Oporowo	116
17	Oporówek	70
18	Ostatkowo	68
19	Pszczółczyn	143
20	Rzywno	99
21	Smerzyn	195
22	Smogorzewo	287
23	Wielki Sosnowiec	177
24	Władysławowo	485
25	Wyręba	62
26	Załachowo	428
27	Zdziersk	17

Źródło: UM w Łabiszynie

Łączna liczba podmiotów gospodarczych w rejestrze REGON na rok 2025 w analizowanej jednostce wyniosła 805, z czego 778 to podmioty prywatne. Obserwowany jest ogólny trend wzrostowy liczby podmiotów gospodarki narodowej. Na terenie gminy Łabiszyn w 2025 r. najbardziej rozwiniętą działalnością gospodarczą był „handel; naprawa pojazdów samochodowych” (sekcja G – 234 podmioty) oraz budownictwo (sekcja F – 113 podmiotów). W sekcji A (rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo) odnotowano 24 działalności, a w sekcji C (przetwórstwo przemysłowe) 76 działalności. W zdecydowanej większości są to małe jednostki zatrudniające do 9 osób (776 podmiotów). Na terenie gminy występują 3 duże przedsiębiorstwa zatrudniające od 50 do 249 pracowników.

Na obszarze charakteryzowanej jednostki znajduje się 9 976 ha użytków rolnych razem, co stanowi 59,7 % jej powierzchni. Pozostałą część gminy zajmują głównie grunty leśne oraz zadrzewione i zakrzewione razem – 5560 ha (33,3%).

W Gminie Łabiszyn wg danych GUS odnotowano w 2025 r. 2 turystyczne obiekty noclegowe posiadające 152 miejsca noclegowe.

1.3. Charakterystyka przyrodnicza

Pod względem fizyczno - geograficznym teren Gminy Łabiszyn znajduje się w prowincji Niżu Środkowoeuropejskiego. Opiswany obszar mieści się w pod prowincji Pojezierz Południow-obałtyckich, w makroregionie Pojezierza Wielkopolskiego oraz Pradoliny Toruńsko - Eberswaldzkiej. W układzie mezoregionalnym wg Kondrackiego gmina mieści się w zasięgu jednostek: Pojezierze Gnieźnieńskie oraz Kotliny Toruńskiej.

Teren gminny należy zaliczyć do krajobrazu nizinnego z nielicznymi wzniesieniami morenowymi (wysokości wahają się ok. od 60 m n.p.m. w dolinie Wisły (północna część Gminy) do 150 m n.p.m. w południowo – zachodniej części gminy, tzw. Góry Jabłobowskie. Powierzchniowo dominują tereny o wys. Od 60 do 90 m n.p.m.

W kierunku południkowym przez gminę przepływa rzeka Noteć, do której wpływa kilka mniejszych cieków wodnych. Występuje tu niewielka liczba małych jezior, z których największe jest jezioro Smerzyńskie o powierzchni 18,71 ha.

Według danych z 2016 r. lesistość na terenie gminy wynosiła 32,1 %. Ogółem licząc jest to 5482,98 ha, z czego grunty leśne publiczne stanowiły 5228,83 ha.

W granicach charakteryzowanego terenu występują następujące obszary i obiekty chronione:

- Natura 2000 - specjalny obszar ochrony siedlisk – Równina Szubińsko - Łabiszyńska (kod P PLH040029);
- Rezerwat przyrody: Ostrów koło Pszczółczyna;
- 58 pomników przyrody;
- 3 użytki ekologiczne.

II. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Łabiszyn na lata 2026– 2030 sporządzono na podstawie art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 poz. 1446 ze zm.) oraz na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2016 poz. 446 ze zm.).

Art. 87, ust. 1. mówi o tym, że „Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami”.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Łabiszyn:

- sporządzany jest na okres 4 lat przez Burmistrza Łabiszyna;
- co 2 lata wymaga sprawozdania przez Burmistrza Łabiszyna poprzez przedstawienie go Radzie Miejskiej w Łabiszynie;
- przyjmuje Rada Miejska w Łabiszynie, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (zwanego dalej WKZ) w Toruniu, Delegatura w Bydgoszczy;
- ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

Zgodnie z zapisami art. 87, ust. 2. ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami Program Opieki nad Zabytkami ma na celu m. in.:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych;
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

III. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Obowiązujący w Polsce system prawny gwarantuje ochronę zabytkom i całości dziedzictwa kulturowego na terenie kraju. Poniżej wskazano akty prawne wskazujące obowiązujące uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 Nr 78 poz. 483 ze zm., z dnia 2 kwietnia 1997 r.).
 - *Art. 5. Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwa obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.*
 - *Art. 6. 1. Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.*
 - *Art. 86. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa.*
2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014, poz. 1446 ze zm.) jako główny akt prawny regulujący zasady ochrony i opieki nad zabytkami. Ustawa ta w art. 3 definiuje podstawowe pojęcia:
 - *Zabytek* – nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
 - *Zabytek nieruchomy* – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości o cechach j.w.;
 - *Zabytek ruchomy* – rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych o cechach j.w.;
 - *Zabytek archeologiczny* – zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
 - *Instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami* – instytucja kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
 - *Prace konserwatorskie* – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
 - *Prace restauratorskie* – działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;
 - *Roboty budowlane* – roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub otoczeniu zabytku;
 - *Badania konserwatorskie* – działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych

- technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- *Badania architektoniczne* – działania ingerujące w substancje zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
 - *Badania archeologiczne* – działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
 - *Historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny* – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
 - *Historyczny zespół budowlany* – powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
 - *Krajobraz kulturowy* – przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;
 - *Otoczenie* – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.
3. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2025, poz. 647 ze zm.). Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów.
- *Art. 7. 1. Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy:*
 - 9) *kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.*
4. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2024, poz. 1130).
5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2025, poz. 418).
6. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2025, poz. 647 ze zm.).
7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2025, poz. 647 ze zm.).
8. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2026, poz. 339 ze zm.).
9. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2017, poz. 862).
10. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2025, poz. 1338 ze zm.).
11. Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz. U. z 2024, poz. 278).
12. Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (Dz. U. z 2018, poz. 2337).
13. Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz. U. z 2017, poz. 681).

14. Ustawa z dnia 19 grudnia 2009 r. o partnerstwie publiczno – prywatnym (Dz. U. 2019, poz. 100).
15. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2016, poz. 1506).
16. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia zakresu celów Funduszu Kościelnego (Dz. U. z 1990 Nr 61, poz. 354).
17. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 Nr 113, poz. 661).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

1. Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2017, poz. 972).
2. Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2012, poz. 642).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2016, poz. 1506).

IV. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Łabiszyn sporządzono z uwzględnieniem zewnętrznych uwarunkowań ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym aktów prawa oraz innych opracowań strategicznych o podobnej tematyce.

Ustalenia niniejszego Programu korespondują z zapisami (cele, zasady, kierunki) dokumentów sporządzonych na różnych szczeblach administracyjnych. Metodologia planowania zakłada spójność dokumentów programowych w układzie hierarchicznym: kraj, województwo, powiat, gmina.

W niniejszym rozdziale scharakteryzowano wyżej wymienione dokumenty pod kątem wyznaczonych priorytetów i kierunków działań, a także krajobrazu kulturowego oraz substancji zabytkowej.

Strategia Rozwoju Kraju

Strategia jest nadrzędnym dokumentem, który wyznacza normy, ramy odniesienia oraz standardy dla innych dokumentów niższego szczebla, jak również dla 9. zintegrowanych strategii. Strategia ta została przyjęta uchwałą Rady Ministrów w dniu 25 września 2012 roku. Celem strategicznym opracowania jest wzmocnienie i wykorzystanie gospodarczych, społecznych i instytucjonalnych potencjałów zapewniających szybszy

i zrównoważony rozwój kraju oraz poprawę jakości życia ludności. Średniookresowa strategia zakłada podział na 3 obszary strategiczne, które mają przypisane cele i priorytety rozwojowe. Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju przedstawia 3 strategiczne obszary działań:

- **Sprawne i efektywne państwo;**
- **Konkurencyjna gospodarka;**
- **Spójność społeczna i terytorialna.**

Dokument podkreśla rolę zapewnienia ładu przestrzennego m.in. przez opracowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla terenów obejmujących: obszary miejskie, a w szczególności metropolitarne, tereny wrażliwe rozwojowo, związane z ochroną i użytkowaniem gospodarczym zasobów naturalnych, dziedzictwa kulturowego, objęte ryzykiem katastrof naturalnych, obszary górskie, obszary dotychczas nie objęte procesem planowania oraz obszary przygraniczne. W Strategii przedstawiono kwestie ochrony krajobrazu kulturowego i przyrodniczego. Ośrodki wojewódzkie mają być wzmacniane przez rozwój infrastruktury społecznej, w tym kulturowej oraz działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego, co pozwoli osiągnąć miastom przewagę konkurencyjną.

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami.

Z dniem 8 grudnia 2023 r. weszła w życie Uchwała Nr 242 Rady Ministrów w sprawie „Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w art. 84 ustala obowiązek sporządzania co 4 lata Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami: „*Art. 84. W celu stworzenia warunków niezbędnych do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego inicjuje i opracowuje, przy pomocy Generalnego Konserwatora Zabytków, krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*”.

W ramach ww. Programu definiuje się główne i szczegółowe cele i kierunki działań oraz zadań w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Cel główny dokumentu brzmi: „*wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków*”. Cel główny programu jest wdrażany poprzez trzy cele szczegółowe:

- 1. Wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce.**
- 2. Wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków.**
- 3. Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji.**

Dla przytoczonych powyżej celów szczegółowych wyznaczono kierunki działań. Dla pierwszego celu szczegółowego przyjęto następujące zadania:

- porządkowanie rejestru zabytków nieruchomych (księgi rejestru A i C);
- przygotowanie ratyfikacji Konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego;
- wypracowanie jednolitych standardów działania konserwatorskiego w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych;
- wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego;
- opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych;
- opracowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (księgi rejestru A i C);

- realizacja badań w ramach AZP na obszarach szczególnie istotnych ze względu na zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego.

Cel szczegółowy nr 2 przedstawia następujące założenia:

- zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków poprzez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach;
- wypracowanie standardów, pozwalających na lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w otoczeniu zabytków objętych ochroną;
- podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków;
- merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków.

Ostatni cel zakłada poniższe kierunki działań:

- przygotowanie ratyfikacji Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa, Faro 2005;
- wspieranie budowania świadomości społecznej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania się tożsamości narodowej i społeczności lokalnych;
- promocja zasobu dziedzictwa za pośrednictwem Internetu;
- zwiększanie dostępu do zasobu dziedzictwa i ułatwienie jego odbioru społecznego.

Oprócz przedstawionych powyżej celi dokument zaznacza w odniesieniu do kierunków rozwoju, iż ważnym aspektem jest terytorializacja. Polska ze względu na swoją przeszłość historyczną oraz odmienną aktywność społeczną w wielu strefach charakteryzuje się zróżnicowanym nasyceniem obiektów zabytkowych. Np. w woj. Warmińsko – Mazurskim w 2025 r. rejestrowych zabytków nieruchomości występowało 5 823, a w podobnym powierzchniowo woj. Lubelskim – 3 953.

Przewidziany budżet z udziałem środków z budżetu państwa oraz szacowanych środków własnych beneficjentów na przewidziane działania wynosi 26 037 205,00 zł.

Realizacja Programu będzie odbywać się na kilku wzajemnie powiązanych i uzupełniających się poziomach:

- poziom I – Rada Ministrów;
- poziom II – Minister KiDN, Generalny Konserwator Zabytków;
- poziom III – Rada ds. Ochrony Zabytków, Zespół MKiDN ds. KPOZiOnZ przy Departamencie Ochrony Zabytków, Zespół MKiDN ds. SRKS 2020;
- poziom IV – Narodowy Instytut Dziedzictwa, Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, podmioty współpracujące z NID w ramach wdrażania KPOZiOnZ, Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków, podmioty współpracujące z NIMOZ w ramach wdrażania KPOZiOnZ.

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury 2026-2030

Kolejnym dokumentem szczebla krajowego jest Narodowa Strategia Kultury do 2030r. Działania uwzględnione w Strategii w bezpośredni sposób przekładają się na rozwój kultury, ale także na społeczno - ekonomiczny rozwój regionów.

Za misję Narodowej Strategii Rozwoju Kultury uznano: *„zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku polski, wartości warunkującej tożsamość narodową*

i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów". W ramach prac Narodowej Strategii sformułowano następujące cele:

Cel strategiczny: zrównoważenie rozwoju kultury w regionach.

Cele cząstkowe:

1. *Wzrost efektywności zarządzania sferą kultury.*
2. *Wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury.*
3. *Zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju kultury.*
4. *Wzrost uczestnictwa i wyrównanie szans w dostępie do szkolnictwa artystycznego, dóbr i usług kultury.*
5. *Poprawa warunków działalności artystycznej.*
6. *Efektywna promocja twórczości.*
7. *Zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków.*
8. *Zmniejszenie luki cywilizacyjnej poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury.*
9. *Promocja polskiej kultury za granicą.*
10. *Ochrona własności intelektualnej i walka z piractwem.*
11. *Wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury.*
12. *Rozwój przemysłów kultury (kinematografia, media, design, wydawnictwa, fonografia).*

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie

W zakresie przestrzeni i planistyki dokumentem wiodącym na najbliższe lata jest Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030. Regiony, miasta, obszary wiejskie.

Poniżej wyszczególniono najistotniejsze zapisy Strategii dotyczące działań związanych z dziedzictwem kulturowym:

1. ***Należy wdrażać rozwiązania wykorzystujące potencjał kulturowy i turystyczny dla rozwoju regionalnego.***
2. ***Kultura nie stanowi pasywnego zasobu regionów, ale aktywnie warunkuje zarówno rozwój społeczny, jak i ekonomiczny.***
3. ***Należy koncentrować się na przekształcaniach struktur gospodarczych w kierunku gospodarki opartej na wiedzy, na podniesieniu poziomu rozwoju kapitału ludzkiego i społecznego, na poprawie dostępu do dóbr i usług publicznych, które wpływają na rozwój potencjałów (takich jak: infrastruktura teleinformatyczna, edukacja, energia czy kultura).***
4. ***Istotna jest obecność nowych technologii w obszarze kultury.***

Zgodnie z zapisami Strategii dzięki rozwojowi lokalnemu w wymiarze społeczno-kulturowym, gospodarczym, ekologiczno-przestrzennym oraz działaniom wyrównawczym na rzecz zwiększenia dostępu do usług publicznych, obszary wiejskie staną się lepszym miejscem do życia, lepiej wykorzystującym dziedzictwo kulturowe i walory środowiska przyrodniczego, bardziej atrakcyjnym turystycznie i inwestycyjnie oraz bardziej zintegrowanym ze względu na wzmocnioną tożsamość lokalną.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

Najważniejszym krajowym dokumentem strategicznym, dotyczącym zagospodarowania przestrzennego kraju, jest Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030. W dokumencie tym zakłada się rozwój bogactwa polskich regionów w oparciu o wykorzystanie wewnętrznych potencjałów polskiej przestrzeni – ich dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, potencjału gospodarczego, innowacyjnego oraz naukowego. W Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju określono cel strategiczny polityki przestrzennego zagospodarowania kraju: *„Efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia ogólnych celów rozwojowych – konkurencyjności, zwiększania zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie”*.

Osiągnięcie celu strategicznego musi się odbywać z zachowaniem spójności przyrodniczo-kulturowej służącej realizacji konstytucyjnej zasady zrównoważonego rozwoju.

4.2 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego prowadzi działania z zakresu ochrony zabytków jako jednostka samorządu terytorialnego, realizując zadania, wynikające z zapisów ustawowych. Prócz tego Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego sprawuje opiekę nad zabytkami, będąc ich właścicielem.

Na szczeblu wojewódzkim zostały opracowane dokumenty strategiczne, które są podstawą prawną oraz pozwalają wskazać kierunki działań dla programów na niższych poziomach jednostek samorządu terytorialnego.

Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego 2030

Dnia 21 grudnia 2020 roku Sejmik Województwa Kujawsko–Pomorskiego uchwalił aktualny dokument Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko–Pomorskiego.

Dokument Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego ustala trzy priorytetowe obszary działań strategicznych:

1. Rozwój nowoczesnej gospodarki.
2. Unowocześnienie struktury funkcjonalno-przestrzennej regionu.
3. Rozwój zasobów ludzkich.

W ramach priorytetowego obszaru działań strategicznych numer 2 wyodrębnia się działania na rzecz promocji dziedzictwa kulturowego, w ramach których wyróżnia się:

- zachowanie dziedzictwa kulturowego;
- adaptację dziedzictwa kulturowego do współczesnych potrzeb społecznych.

W przedmiotowym dokumencie dziedzictwo kulturowe rozumie się głównie jako instrument promocji regionu, odznaczający się stosownymi walorami prezencyjnymi. W odniesieniu do zabytków architektury i urbanistyki ww. walory oznaczają odpowiedni stan techniczny obiektów, dla zabytków ruchomych kluczowe jest atrakcyjne zaaranżowanie kolekcji, natomiast w odniesieniu do przejawów kultury duchowej czy tradycji ich przystępna prezentacja.

Stan techniczny materialnych dóbr kultury województwa kujawsko-pomorskiego jest w znacznej części niezadowolający. Działaniami, które pozwolą uchronić wartościowe obiekty są systematyczne zabiegi konserwatorskie, w tym remontowe, rekonstrukcyjne, dokumentacyjne. Prace dokumentacyjne zaleca się prowadzić z wykorzystaniem nowoczesnych technik informatycznych. Cyfrowa archiwizacja nowych danych, digitalizacja istniejących archiwalnych zasobów, cyfrowa obróbka i praca z materiałami. Tworzenie kolekcji multimedialnych materiałów, które będą służyć w celach: systematyzacji danych, informacyjno - naukowych czy promocyjnych.

Obiekty zabytkowe pełniły wcześniej różnorodne funkcje użytkowe. Znaczna część z tych funkcji obecnie nie może być kontynuowana (np. fortyfikacje, pałace, zabytki przemysłowe, zabytki wernakularne). Inna część wymaga przekształcenia z powodów ekonomicznych. Tylko wybrane obiekty o najwyższej wartości kulturowej mogą funkcjonować np. jako muzea i być dotowane ze środków publicznych. Pozostałe obiekty, często wymagające gruntownej modernizacji, utrzymywane są ze środków właścicieli i użytkowników. Oznacza to iż większość zabytków musi spełniać współczesne funkcje użytkowe, wymaga rozsądnej adaptacji i modernizacji. Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko–Pomorskiego proponuje użytkować zabytkowe pomieszczenia do prezentacji twórczości artystycznej, dla aktywności rekreacyjnej, w tym nawiązującej to tradycji historycznej itp. Adaptacje winny przybliżać obiekty ludziom współczesnym, ożywiać je i być źródłem dochodów, które zapewni należyte ich utrzymanie.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2021 - 2027

Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego Fundusze Europejskie dla Pomorza i Kujaw na lata 2021 – 2027. Program składa się z 12 Osi Priorytetowych wraz z poszczególnymi działaniami.

Celem głównym Regionalnego Programu jest: uczynienie województwa kujawsko-pomorskiego konkurencyjnym i innowacyjnym regionem Europy oraz poprawa jakości życia jego mieszkańców. Osie priorytetowe programu to:

1. *Wzmocnienie innowacyjności i konkurencyjności gospodarki regionu.*
2. *Cyfrowy region.*
3. *Efektywność energetyczna i gospodarka niskoemisyjna w regionie.*
4. *Region przyjazny środowisku.*
5. *Spójność wewnętrzna i dostępność zewnętrzna regionu.*
6. *Solidarne społeczeństwo i konkurencyjne kadry.*
7. *Rozwój lokalny kierowany przez społeczność.*
8. *Aktywni na rynku pracy.*
9. *Solidarne społeczeństwo.*
10. *Innowacyjna edukacja.*
11. *Rozwój lokalny kierowany przez społeczność.*
12. *Pomoc techniczna.*

W ramach osi **4. Region przyjazny środowisku** wskazano priorytety inwestycyjne, którym jednym z nich jest priorytet *6c. Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego*. W jego ramach określono cel szczegółowy: *zwiększona atrakcyjność obiektów kultury regionu kujawsko-pomorskiego*. Realizacja priorytetu służyć będzie z jednej strony zachowaniu dziedzictwa naturalnego i kulturowego oraz rozwojowi zasobów kultury, z drugiej bardziej efektywnemu ich wykorzystaniu dla rozwoju społeczno - gospodarczego regionu jako źródła realnych korzyści ekonomicznych.

Program podkreśla, iż w województwie kujawsko-pomorskim znajdują się unikatowe obiekty zabytkowe podlegające ochronie, w szczególności są to obiekty architektury sakralnej, rezydencjonalnej, zamki, zespoły miejskie (UNESCO), zieleń zabytkowa, historyczna infrastruktura wojskowa oraz stanowiska archeologiczne.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa zgodnie z zasadą zintegrowanego planowania strategicznego jest wyrazem przestrzennym Strategii Rozwoju Województwa.

Celem nadrzędnym województwa kujawsko-pomorskiego jest poprawa konkurencyjności regionu i podniesienie poziomu życia jego mieszkańców przy respektowaniu zasad zrównoważonego rozwoju. Realizacja tego celu oznacza wykreowanie w województwie mechanizmów generujących efektywny ekonomicznie rozwój, kształtowanie racjonalnych, społecznie akceptowalnych i ekonomicznie efektywnych struktur zagospodarowania przestrzennego, ochronę i racjonalne kształtowanie środowiska przyrodniczego województwa oraz ochronę jego dziedzictwa kulturowego.

Celem głównym ww. planu zagospodarowania przestrzennego jest zbudowanie struktur funkcjonalno - przestrzennych podnoszących konkurencyjność regionu i jakość życia mieszkańców.

Potencjał rozwojowy przedmiotowego obszaru to zarówno atrakcyjność środowiska naturalnego, jak i bogactwo środowiska kulturowego.

Znaczny potencjał kulturowy stwarza szanse dla rozwoju społeczno - gospodarczego regionu, zwłaszcza rozwoju turystyki oraz wzmocnienia tożsamości.

Na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego wyróżniono specyficzne pod względem cech kulturowych regiony:

- obszar historycznej ziemi chełmińskiej;
- obszar związany z dziedzictwem Piastów;
- obszar Pałuk i Kujaw;
- obszar dawnego osadnictwa holenderskiego;
- pozostałe obszary, wyróżniane jako obszary specyficznych kompozycji krajobrazu fizjograficznego i cennych walorów kulturowych.

W Programie zawarto zapis dotyczący realizacji ochrony dziedzictwa kulturowego m. in. poprzez eliminację ruchu samochodowego z zabytkowych centrów miast, w tym wskazano na Łabiszyn. Ponadto wskazano, że w sferze ochrony i kształtowania środowiska kulturowego planuje się rewaloryzację historycznych układów urbanistycznych, w tym Łabiszyna oraz utworzenie łabiszyńskiego parku kulturowego.

W oparciu o waloryzację zasobów środowiska przyrodniczego i kulturowego na terenie województwa wyróżniono najatrakcyjniejsze obszary. Północna część Gminy Łabiszyn została włączona w tzw. Podmiejski Rejon Turystyczny Bydgoszczy. Uwarunkowania rozwoju turystyki wskazują, iż Łabiszyn oraz Lubostroń są ośrodkami obsługi ruchu turystycznego, które generują krajoznawczy (Łabiszyn) oraz związany z obsługą imprez (Lubostroń) ruch turystyczny.

Łabiszyn wskazano jako miejscowość, w której zespół urbanistyczny wpisany został do Rejestru Zabytków Nieruchomych. Zaproponowano rezerwaty i parki kulturowe. Proponuje się utworzenie łabiszyńskiego parku kulturowego oraz rezerwatu kulturowego o niskim stopniu złożoności w Lubostroniu.

Polityka kraju oraz województwa Kujawsko-Pomorskiego stawia sobie za cel ochronę dziedzictwa kulturowego, zmierzającą do kształtowania struktur przestrzennych umożliwiających ochronę krajobrazu kulturowego i pojedynczych zabytków przed zniszczeniem, degradacją, dewaloryzacją oraz udostępniającą dziedzictwo kulturowe społeczeństwu.

Zachowanie dziedzictwa kulturowego wymaga przestrzegania następujących zasad:

- zachowania dziedzictwa kulturowego w stanie umożliwiającym jego przetrwanie dla przyszłych pokoleń;
- harmonijnego kształtowania krajobrazu kulturowego;
- dbałości o integralność zabytkowych struktur urbanistycznych i ruralistycznych.

Dla podniesienia konkurencyjności i atrakcyjności regionu konieczne jest podjęcie działań prowadzących do zachowania i pełnego wykorzystania turystycznych walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego poprzez:

- pełne wykorzystanie walorów rejonów turystycznych, w tym: Borów Tucholskich i Doliny Brdy, Pojezierza Brodnickiego, Zbiornika Włocławskiego, Doliny Drwęcy;
- zagospodarowanie turystyczne istniejących i projektowanych zbiorników wodnych oraz naturalnych wód powierzchniowych;
- poprawę zagospodarowania istniejących szlaków turystycznych w niezbędne urządzenia z zakresu ogólnodostępnej infrastruktury turystycznej;
- konserwację zabytkowych obiektów sakralnych oraz zespołów dworsko - parkowych;
- organizację regionalnych imprez folklorystyczno - kulturowych.

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2025 - 2028

Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dniem 26 maja przyjął Uchwałę Nr XII/199/25, a załącznikiem do niej został PONZ. *Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Łabiszyn na lata 2025-2028*

Dokument, jakim jest wojewódzki program opieki nad zabytkami, to strategiczne narzędzie samorządu wojewódzkiego, w którym określone są cele i kierunki jego działań. Ich wykonanie w planowanym okresie funkcjonowania przyjętych założeń jest podstawą kreowania i realizacji polityki ochrony konkretnych – ważnych z punktu widzenia realizowanej strategii – obiektów i obszarów zabytkowych. Istotnym elementem tej strategii jest także znaczące zdynamizowanie działań, mających na celu zachowanie dziedzictwa niematerialnego, którego istota, częstokroć pomijana i pomniejszana, jest niezwykle ważną częścią dziedzictwa kulturowego. Materialne świadectwa wieków minionych, język, zwyczaje i obyczaje tworzą wartości, określające tożsamość lokalną czy też regionalną, przekładając się w konsekwencji na poczucie więzi społecznych, tak niezbędnych w społecznościach lokalnych.

Prezentowany Program jest kolejną, trzecią już edycją tego dokumentu, realizowaną przez samorząd województwa kujawsko-pomorskiego. Doświadczenia, zdobyte w poprzednich latach, stały się impulsem do rozwinięcia kierunków, związanych z podniesieniem efektywności podejmowanych działań z zakresu opieki nad dziedzictwem kulturowym regionu.

W programie przedstawiono: podsumowanie dwóch poprzednich edycji programów opieki nad zabytkami, stan dziedzictwa kulturowego w województwie w kontekście dokumentów strategicznych, dziedzictwo materialne oraz niematerialne regionu, cele, kierunki i działania, a także zasady współpracy i finansowania. Program o bardzo wysokiej wartości merytorycznej stanowi kompendium wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego województwa, a także stanowi pewien wyznacznik do sporządzania gminnych programów opieki nad zabytkami.

Wskazano następujące cele operacyjne za pomocą których realizowany będzie strategiczny cel określony w Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 – Plan Modernizacji 2020 +:

- zachowanie dziedzictwa materialnego;
- zachowanie dziedzictwa niematerialnego;
- wzrost świadomości społecznej dla ochrony dziedzictwa kulturowego;
- wzrost konkurencyjności regionu.

Główne kierunki działań przypisane do poszczególnych celów operacyjnych w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami przewidywane przez Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego to:

- ochrona ustawowa;
- prace konserwatorskie i restauratorskie;
- edukacja;
- ład przestrzenny;
- dokumentacja i popularyzacja;
- ochrona;

- edukacja;
- zachowanie;
- dokumentacja i badania;
- popularyzacja wiedzy o znaczeniu i konieczności ochrony;
- edukacja;
- ochrona;
- promocja;
- edukacja;
- zagospodarowanie.

Z obszaru Gminy Łabiszyn w Programie wśród najcenniejszych przykładów dziedzictwa materialnego, w tym do pałaców wraz z zespołami folwarcznymi wymieniono Lubostroń. Zaznaczono, że w 2013 r. do rejestru zabytków nieruchomych wpisano elementy zespołu klasztornego o. o. Reformatorów: klasztor, dzwonnica, mur ogrodzeniowy po zachodniej stronie klasztoru. Wśród Gmin, które posiadają gminne programy opieki nad zabytkami wymieniono Gminę Łabiszyn (Program na lata 2013-2016).

Strategia Rozwoju Turystyki Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Dla potrzeb opracowania Strategii przeprowadzono waloryzację zasobów środowiska kulturowego województwa, pod kątem ich atrakcyjności turystycznej. Wyodrębniono miejscowości i obszary skupiające dobra kultury, których historia, forma architektoniczna lub oddziaływanie w krajobrazie przyrodniczo - kulturowym stanowią o atrakcyjności miejsca.

Uwzględniono walory zasobów kulturowych województwa zarówno te, które od lat znajdują pełne wykorzystanie turystyczne, jak i te, które dotychczas niedostatecznie wyeksponowane mogą w istotny sposób poszerzyć ofertę turystyczną regionu.

Dokument Strategii wskazuje na interakcję pomiędzy uwarunkowaniami i stanem rozwoju turystyki, a ochroną środowiska przyrodniczego i kulturowego (zarówno ochrona, jak i wykorzystanie zasobów na potrzeby turystyki), jak również aspekt społeczny turystyki, czy stan rozwoju infrastruktury technicznej w obszarach turystycznych. Strategia wskazuje na potrzebę aktywizacji rozwoju markowych produktów turystycznych, w szczególności pięciu: turystyka biznesowa, turystyka w miastach i turystyka kulturowa, turystyka na terenach wiejskich, turystyka rekreacyjna, aktywna i specjalistyczna, turystyka przygraniczna i tranzytowa. Dokument przewiduje także uwzględnienie zadań związanych z przystosowaniem zabytków dla potrzeb turystyki. Zakłada wzrost nakładów na inwestycje infrastrukturalne i rozwój produktu turystycznego, w tym: promocja obiektów i szlaków dziedzictwa kulturowego. Strategia planuje wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego, środowiska cywilizacyjnego i przyrodniczego w edukacji, a w szczególności w wykreowaniu młodzieży.

Strategia Rozwoju Powiatu Żnińskiego na lata 2023-2033

Strategię Rozwoju Powiatu Żnińskiego przyjęła Rada Powiatu w Żninie dnia 25kwietnia 2023 roku uchwałą Nr XXXII/252/2023

Strategia jako kompleksowa, perspektywiczna koncepcja, określa cele rozwoju oraz warunki, zasady i etapy ich osiągnięcia. Dokument ten jest nadrzędnym instrumentem

zarządzania rozwojem lokalnym i podstawą długookresowej, lokalnej polityki społeczno - gospodarczej w oparciu o zasady zrównoważonego rozwoju.

Wyniki analizy SWOT pogrupowane zostały w czterech sferach funkcjonowania Powiatu Żnińskiego: sfera przestrzenno - środowiskowa, sfera społeczna, sfera gospodarcza oraz sfera infrastrukturalna. Poniżej wskazano na wyniki analizy w zakresie odnoszącym się do niniejszego opracowania.

I SFERA PRZESTRZENNO - ŚRODOWISKOWA

Mocne strony:

- Szlak Piastowski łączący miejscowości Powiatu Żnińskiego z ośrodkami o niepowtarzalnym wymiarze historycznym,
- zabytki kultury materialnej (m.in. Muzeum Kolei Wąskotorowej w Wenecji, liczne zabytkowe dwory, pałace i kościoły),
- duża koncentracja atrakcji turystycznych na stosunkowo małym obszarze,
- oznakowane szlaki piesze i rowerowe.

Słabe strony:

- niedostateczne wykorzystanie potencjału turystycznego,
- brak wspólnego stanowiska społeczeństwa w sprawie utworzenia Pałuckiego Parku Krajobrazowego.

Zagrożenia:

- zmiana przebiegu Szlaku Piastowskiego.

II SFERA SPOŁECZNA

Mocne strony:

- aktywna działalność placówek kulturalnych i kulturalno – oświatowych (domy kultury, biblioteki),
- folklor pałucki (zespoły folklorystyczne, gwara, haft, rzeźba, legendy),
- silne poczucie tożsamości kulturowej,
- liczne imprezy cykliczne o znaczeniu ponadregionalnym.

Słabe strony:

- migracja młodych i wykształconych mieszkańców do większych miast lub poza granice kraju,
- brak świadomości mieszkańców o atrakcyjności regionu,
- niski stopień korzystania przez mieszkańców z oferty kulturalnej, sportowej, rozrywkowej i rekreacyjnej.

Szanse:

- promocja dorobku kulturowego i tradycji regionalnych,
- oddolne inicjatywy społeczne.

Wyniki analizy przyczyniły się do wypracowania misji powiatu żnińskiego. Rozumie się ją jako zrównoważony rozwój społeczno - gospodarczy oparty na wykorzystaniu walorów przyrodniczo - krajoznawczych i dziedzictwa historyczno - kulturowego, przyczyniający się do poprawy jakości życia mieszkańców oraz do wzrostu konkurencyjności ekonomicznej w regionie.

Misja będzie realizowana w oparciu o zasady zrównoważonego rozwoju, które zakładają równowagę pomiędzy rozwojem gospodarczym, poszanowaniem praw przyrody i rozwojem społecznym. Rozwój ten zakłada podporządkowanie procesów gospodarczych potrzebie zachowania i ochrony środowiska naturalnego. Wyrażać się ona będzie przede wszystkim poprzez: rozwój turystyki i rekreacji – tworzenie infrastruktury turystycznej opartej o lokalne zasoby naturalne i przyrodnicze oraz dziedzictwo historyczno - kulturowe,

zorganizowanie profesjonalnego systemu informacji i promocji regionu, urozmaicenie oferty turystycznej, rozwój bazy rekreacyjnej, noclegowej i gastronomicznej.

Wypracowana wizja Powiatu Żnińskiego brzmi: przyjazny i bezpieczny powiat o silnym kapitale społecznym, kultywujący tradycję i kulturę Pałuk, rozwinięty gospodarczo w oparciu o zasoby przyrodnicze i dziedzictwo historyczno - kulturowe oraz poprzez stworzenie i promocję oryginalnej marki.

Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Żnińskiego

Plan Rozwoju Lokalnego wymienia liczne zasoby kulturowe powiatu. Należą do nich zarówno zabytki materialne jak i bogate tradycje związane z przynależnością do regionu etnograficznie - historycznego Pałuk.

Zabytki kultury materialnej, historyczna przeszłość regionu są bogato eksponowane w obiektach muzealnych na terenie Gminy Łabiszyn w zespole pałacowo-parkowym w Lubostroniu. Pałac w Lubostroniu wymieniono wśród największych atrakcji turystycznych powiatu.

Przez teren Powiatu Żnińskiego przebiega kulturowy Szlak Piastowski oraz Pałuckich Kościołów. Bogactwo kulturowe regionu propagowane jest przez ośrodki kultury (domy kultury, biblioteki) działające w poszczególnych gminach powiatu, w tym m. in. przez Łabiszyński Dom Kultury.

Czynnikiem rozwojowym Powiatu Żnińskiego jest atrakcyjność turystyczna, na którą składają się znaczące walory przyrodniczo - krajobrazowe oraz bogactwo kulturowe regionu.

Istotne znaczenie w przypadku turystyki ma również fakt, iż powiat żniński w całości leży na terenie historycznych Pałuk. Silne poczucie więzi regionalnej wśród mieszkańców oraz folklor, który stanowi dziś kontynuację ludowych tradycji malarsko - rzeźbiarskich, muzycznych, haftu, zdobnictwa wnętrza, plecionkarstwa, garncarstwa i kowalstwa sprawiają, iż jest to obszar sprzyjający rozwojowi turystyki kulturowej.

Plan wytycza istotne cele operacyjne, z których najważniejszymi dla przedmiotowego opracowania są:

Cel operacyjny I.1: Wyeksponowanie i wzrost znaczenia położenia geograficznego dla rozwoju powiatu.

Zadania celu operacyjnego I.1:

- zwiększenie atrakcyjności powiatu jako miejsca do zamieszkania;
- wykorzystanie potencjału przyrodniczego, kulturowego i historycznego do rozwoju turystyki;
- promocja powiatu jako integralnej części Pałuk i województwa Kujawsko-Pomorskiego;
- współpraca z podmiotami leżącymi na Szlaku Piastowskim w celu utrzymania dotychczasowego przebiegu oraz wspólnej promocji;
- rozwój układu komunikacyjnego.

Cel operacyjny III.1: Stworzenie lokalnej marki Powiatu Żnińskiego w oparciu o zasoby przyrodnicze i dziedzictwo historyczno-kulturowe.

Zadania celu operacyjnego III.1:

- organizacja szkoleń wśród przedsiębiorców w zakresie produktu lokalnego i marki lokalnej;
- budowa znaku promocyjnego powiatu i dystrybucja materiałów promocyjnych;
- promocja lokalnej marki podczas imprez masowych;

- współpraca z Lokalnymi Grupami Działania w zakresie promocji lokalnych produktów;
- integracja podmiotów działających na terenie Pałuk poprzez powołanie Lokalnej Organizacji Turystycznej.

Cel operacyjny IV.2: Rozwój bazy turystyczno - rekreacyjnej w oparciu o dziedzictwo kulturowe i zasoby naturalne.

Zadania celu operacyjnego IV.2:

- budowa elementów małej infrastruktury turystycznej;
- wspieranie rozwoju bazy gastronomicznej i noclegowej;
- wspieranie rozwoju bazy do uprawiania sportów wodnych, w tym żeglarstwa, windsurfingu i nurkowania;
- budowa ścieżek rowerowych sprzyjających rekreacji.

V. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Poniżej ukazano wybrane dokumenty strategiczne dla Gminy Łabiszyn. Wyszczególniono oraz przedstawiono zagadnienia w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy. Programy strategiczne stanowią wytyczne do opracowania niniejszego dokumentu.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, Gmina Łabiszyn

Niniejsze Studium uchwalone zostało po raz ostatni przez Radę Miejską w Łabiszynie 13 lipca 2011 roku. Uchwała Nr VIII/62/11 określa uwarunkowania oraz kierunki zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Łabiszyn zawarte w tekście oraz na rysunku studium w jej granicach administracyjnych.

W rozdziale poświęconym uwarunkowaniom wynikającym ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej przedstawiono rys historyczny regionu oraz założenia ochrony. Ustalono obszary podlegające ochronie, a więc wyznaczono strefy ochrony konserwatorskiej. Wyznaczenie stref nastąpiło w oparciu o analizę stanu istniejącego, analizę przekazów historycznych, kartograficznych i ikonograficznych. Wyznaczono następujące strefy:

Strefa „A” - strefa pełnej ochrony konserwatorskiej, obejmująca obszary szczególnie wartościowe, do bezwzględnego zachowania. Wszystkie prace powinny być uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Strefa „B” - strefa ochrony konserwatorskiej obejmująca obszar podlegający rygorom w zakresie utrzymania zasadniczych elementów istniejącej substancji o wartościach kulturowych oraz charakteru w skali nowej zabudowy. Uzgadniane z wojewódzkim konserwatorem zabytków winny być przebudowy

obiektów zabytkowych, lokalizacje nowych obiektów, korekty układu przestrzennego.

Strefa „C” - strefa ochrony ekspozycji. Obejmuje obszar stanowiący zabezpieczenie właściwego eksponowania zespołu zabytkowego, głównie oznacza tereny wyłączone spod zabudowy lub określa jej nieprzekraczalne gabaryty. uzgadniane z wojewódzkim konserwatorem zabytków na etapie sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego tj. całkowite wyłączenie spod zabudowy lub określenie intensywności i nieprzekraczalnych gabarytów.

Strefa „W” - strefa ochrony archeologicznej obejmująca rozpoznane potencjalne obszary występowania stanowisk archeologicznych. Uzgadniane winny być wszelkie prace ziemne projektowane na obszarze strefy.

Wskazano konkretne obiekty i obszary objęte strefami ochrony konserwatorskiej:

WŁADYASŁAWOWO:

1. Trzy cmentarze ewangeliczne – strefa „B”

PSZCZÓŁCZYN:

1. Zespół dworsko – parkowy z pozostałością folwarku – strefa „A i „B”,

2. Zespół wiejski (w tym szkoła z początku XX w.) - strefa „B”

SOSNOWIEC

1. Zespół wiejski (zabudowa z przełomu XIX w. i XX w. w tym szkoła) - strefa „B”

2. Pozostałość wiatraka (typ holenderski) - strefa „A”

3. Dwa cmentarze ewangeliczne - strefa „B”

KĄPIE

1. Zespół dworsko – parkowy z pozostałością folwarku – strefa „A i „B”,

JEŻEWICE

1. Zespół wiejski (zabudowa z początku XX w. w tym szkoła i kapliczka) - strefa „B”

JEŻEWO

1. Zespół folwarczny z pozostałościami dworu z początku XX w., parku i zabudowaniami gospodarczymi – strefa „B”

2. Cmentarz ewangelicki założony w XIX w. - strefa „B”

NOWE DĄBIE

1. Cmentarz ewangelicki założony w XIX w. - strefa „B”

OBIELEWO

1. Park dworski założony w XIX w. - strefa „A”

2. Pozostałość zespołu folwarcznego - strefa „B”

3. Kapliczka z połowy XIX w. - strefa „A”

4. Cmentarz ewangelicki - strefa „B”

BUSZKOWO

1. Zespół wiejski (zabudowa murowana i drewniana z początku XX w. w tym szkoła) - strefa „B”
2. Cmentarz ewangelicki - strefa „B”

JABŁÓWKO

1. Zespół wiejski (zabudowa z przełomu XIX w. i XX w. w tym pozostałość zespołu folwarcznego) - strefa „B”
2. Zespół kościoła ewangelickiego obecnie rzymsko-katolickiego z 1901r. – strefa „A”
3. Cmentarz ewangelicki - strefa „B”

JABŁOWO PAŁUCKIE

1. Zespół wiejski (zabudowa murowana i drewniana z przełomu XIX w. i XX w. w tym szkoła) - strefa „B”
2. Cmentarz ewangelicki - strefa „B”

WRĘBY

1. Zespół wiejski (zabudowa murowana i drewniana {gospodarcza} z przełomu XIXw. i XXw. w tym szkoła) - strefa „B”

OSTATKOWO

1. Zespół wiejski (zabudowa początku XX w. w tym szkoła) - strefa „B”
2. Zespół szkoły z początku XX w. - strefa „B” 3. Cmentarz ewangelicki - strefa „B”

KLOTYLDOWO

1. Zespół wiejski (zabudowa murowana i drewniana {gospodarcza} z przełomu XIX w. i XX w.) - strefa „B”

SMERZYN

1. Zespół dworsko – parkowy z folwarkiem i kolonia mieszkaniową – strefa „A i „B”,

ZAŁACHOWO

1. Zespół folwarczny z dworem i pozostałością paru – strefa „B”

OPOROWO

1. Zespół szkoły z początku XX w. – strefa „B”

LUBOSTRÓŃ

1. Zespół pałacowo – parkowy z pałacem, parkiem, oficyną, stajnią i wozownią, domkiem myśliwskim i ogrodzeniem murowanym oraz zapleczem pałacowym, w tym: domek ogrodnika, oranżeria, piwnica-lodownia i piwnica-ziemianka (zespół pałacowo-parkowy założony po 1787r., pałac zbudowany w latach 1795 – 1800 w typie willi palladiańskiej, oficyna {tzw. stary pałac} na początku XIX w., park założony ok. 1800r.) – strefa „A” i „C”
2. Zespół folwarczny (zbudowany w 2 połowie XIX w.) z pozostałościami kolonii mieszkaniowej – strefa „B” i „C”

ZDZIERSK

1. Pozostałości zespołu folwarcznego – strefa „B”

RZYWNO

1. Cmentarz ewangelicki – strefa „B”

KANAŁ GÓRNONOTECKI

1. Kanał wraz z urządzeniami i towarzyszącą zabudową - strefa „B”

MIASTO ŁABISZYN

1. Stare miasto (wzmianki z 1247r. Prawa miejskie 1369r.) z zachowanym historycznym układem urbanistycznym i z architekturą XIX w. i początków XX w. (kościół parafialny pw. Św. Mikołaja wraz z cmentarzem parafialnym, zabudowa mieszkalna, w tym przy ul. Przedmieście 1 i Tysiąclecia 11, sądu grodzkiego, szkół, poczty, dawnego wójtostwa, zespołu młyńskiego i śluzy, zespołu dworsko - parkowego, kościoła filialnego {obecnie pozostawione prezbiterium jako kaplica} – strefa „A”
2. Historyczne przedmieścia z układem historycznych szlaków handlowych oraz Nowe Miasto (zabudowa z 2 połowy XIX w. i początku XX w. – strefa „B”
3. Krajobraz okołomiejski obejmujący łąki nadnoteckie i pola uprawne – strefa „C”
4. Zespół klasztoru reformatów obecnie kościół parafialny wraz z czynnym cmentarzem (kościół wzniesiony w latach 1688 – 1690, rozbudowany 1911r., budynek dawnego klasztoru {obecnie plebania} zbudowany równocześnie z kościołem, dzwonnica z przełomu XVIII w. i XIX w., przebudowana w początkach XX w., kapliczka z figurą Jana Nepomucena z połowy XVIII w., kaplice grobowe z 2 połowy XIX w., ogrodzenie cmentarza z XIX w.) – strefa „A”
5. Cmentarz ewangelicki założony w końcu XVIII w. wraz z lokalizacją Nowego Miasta - strefa „B”
6. Dwa cmentarze żydowskie w rejonie ulic. Leśnej i 3 Maja (formalnie obydwa cmentarze znajdują się już poza granicami miasta -ale w bezpośrednim sąsiedztwie granic miasta).

Na terenie gminy zidentyfikowano kilkadziesiąt stanowisk archeologicznych.

W części: „obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej” przypomniano wymagania w strefach: A, B, C oraz W. Również dla obiektów zabytkowych zlokalizowanych poza strefami ochrony konserwatorskiej wskazano konkretne wymagania. Wymieniono także działania z wyszczególnieniem na:

- zespoły dworsko – parkowe;
- obiekty architektury (dwory, obiekty techniki, dawne szkoły, domy mieszkalne, itp.);
- parki;
- zabudowę gospodarczą;
- elementy małej architektury (kaplice przydrożne, gołębniki);
- cmentarze przykościelne i cmentarze położone poza obszarami zabudowy wsi;
- koncentrację stanowisk archeologicznych nie posiadających własnej formy krajobrazowej.

Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego na terenie Gminy Łabiszyn

Na terenie gminy obowiązują miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Poniżej wymieniono MPZP, bądź ich zmiany wraz z nazwą oraz numerem Uchwały. Są to dokumenty obowiązujące lub dokumenty ze zmianami:

1. Zmiany w miejscowym planie ogólnym zagospodarowania przestrzennego gminy Łabiszyn. Uchwała Nr XXV/230/96.
2. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu budownictwa letniskowego części działek nr 11/2 i 164/4 oraz działki nr 164/1 we wsi Władysławowo. Uchwała Nr XXV/231/96.
3. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego działki nr 1/1 we Władysławowie. Uchwała Nr XXV/232/96.
4. Zmiany w miejscowym planie ogólnym zagospodarowania przestrzennego miasta Łabiszyna. Uchwała Nr XXVI/247/97.
5. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru budownictwa mieszkaniowego na działce nr 1000 w Łabiszynie położonej pomiędzy Długą i Nadrzeczną. Uchwała Nr XXVI/248/97.
6. Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Łabiszyn. Uchwała nr XXXI/285/97.
7. Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Łabiszyn. Uchwała nr XXXI/286/97.
8. Zmiany w miejscowym planie ogólnym zagospodarowania przestrzennego miasta Łabiszyna. Uchwała nr IV/36/99.
9. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu budownictwa mieszkaniowego części działki nr 377 w Sosnowcu gmina Łabiszyn. Uchwała nr IV/38/99.
10. Zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gm. Łabiszyn. Uchwała nr IX/93/99.
11. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego terenów w mieście Łabiszynie i w gminie Łabiszyn; Zmiany miejscowych planów ogólnych zagospodarowania przestrzennego miasta Łabiszyna i gminy Łabiszyn Zmiany miejscowego planu szczegółowego zagospodarowania przestrzennego osiedla Nowy Rynek w Łabiszynie. Uchwała nr XV/148/2000.
12. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego działki nr 150/20 we Władysławowie w gminie Łabiszyn. Uchwała nr XIX/174/2000.
13. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu cmentarza w Lubostroniu. Uchwała nr XXI/188/2000.
14. Zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Łabiszyna dotycząca działek nr 348/1 i 348/2. Uchwała nr XXI/189/2000.
15. Zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Łabiszyn. Uchwała nr XXI/190/2000.
16. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego działki nr ½ na terenie miasta Łabiszyna. Uchwała nr XXIV/218/2001.
17. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu budownictwa mieszkaniowego z dopuszczeniem usług na działkach nr 22 i 24 w Obórzni, gmina Łabiszyn. Uchwała Nr XXXIII/266/2002.
18. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego terenów położonych we wsi Jeżewo, Nowe Dąbie, Sosnowiec, Władysławowo, Zdziarsko, gmina Łabiszyn. Uchwała Nr XXXIII/267/2002.
19. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu działki 311/5 w Jabłowie Pałuckim – Gminna Łabiszyn. Uchwała nr VIII/70/03.
20. Miejscowy plany zagospodarowania przestrzennego dla terenu działek nr 745-747, 871, 879, 880, 872-878, 881-885 położonych w Łabiszynie. Uchwała nr XXX/242/2009.

21. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla działek nr 108/1, 109/1, 117/2, 117/12 we Władysławowie, gmina Łabiszyn. Uchwała nr XXX/243/2009.
22. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu działki nr 56 położonej w miejscowości Ojrzanowo, gmina Łabiszyn. Uchwała nr XXX/244/2009.
23. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego działki 171/2 położonej w Łabiszynie Wsi. Uchwała nr XX/245/2009.
24. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu działki nr 40/1 w Władysławowie, gmina Łabiszyn. Uchwała nr XXX/246/2009.
25. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu działek nr: 388, 389 w Załachowie, gmina Łabiszyn. Uchwała nr XXX/247/2009.
26. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu działek nr 181/2 – 181/7 oraz działki nr 181/8 położonych w miejscowości Ojrzanowo, gmina Łabiszyn. Uchwała nr XXX/248/2009.
27. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu działki nr 77/2 w Wielkim Sosnowcu, gmina Łabiszyn. Uchwała nr XXXI/259/10.
28. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu części działki nr 886/1 i 909 oraz działek nr 888/1, 910, 914/2, 914/3 w miejscowości Nowe Dąbie, gmina Łabiszyn. Uchwała nr XV/140//12.
29. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu części działek nr 904/24 i 903 oraz działki nr 904/1 w miejscowości Nowe Dąbie, gmina Łabiszyn. Uchwała nr XV/141/12.
30. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu Nowego Rynku w Łabiszynie. Uchwała nr XV/124/16.

Dla części terenów objętych miejscowym planem ustalono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Jednakże obecnie na terenie gminy funkcjonują również MPZP uchwalone przed 2003 r., czyli rokiem kiedy opublikowano ustawę o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Niezależnie od szczegółowych ustaleń planów w przypadku odkrycia przedmiotu, który posiada cechy zabytku lub wykopaliska archeologicznego, należy zabezpieczyć znalezisko, wstrzymać wszelkie prace mogące je uszkodzić lub zniszczyć oraz powiadomić odpowiednie służby konserwatorskie.

5.2 Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Zarys historii obszaru gminy

Historia Łabiszyna i okolic sięga czasów przed narodzeniem Chrystusa. Najwcześniejsze ślady osadnictwa na terenie obecnej gminy datowane są na epokę brązu. Osadnictwo schyłkowego paleolitu zaobserwowano w Nowym Dąbiu. W okresie mezolitu ludność zaczęła się rozprzestrzeniać. Z tego czasu stanowiska najgęściej zlokalizowane były m.in. w okolicach Jabłowa Pałuckiego, Obielewa, czy Załachowa. O ciągłości osadniczej występującej na analizowanym terenie świadczą odkryte stanowiska z epoki brązu oraz epoki żelaza.

Okres średniowiecza reprezentuje gród wzmiankowany w 1247 r. w Łabiszynie, który był w posiadaniu rodu Prawdziców, dzięki którym Łabiszyn otrzymał prawa miejskie w 1369

roku. Siedem lat później zbudowano zamek na wyspie w rozgałęzieniu Noteci. W 1410 roku król Władysław Jagiełło przejeżdżał przez Łabiszyn jadąc z Inowrocławia do Szubina po zwycięskiej bitwie pod Koronowem. Tutaj zatrzymał się na nocleg z dnia 2 na 3 listopada. Według tradycji Jagiełło zasadził na Wzgórzu Łabiszyńskim dwa dęby, z których jeden zachował się do dzisiaj.

W 1594 roku w Łabiszynie wybudowano drewniany zbór kalwiński. W XVII w. miasto było miejscem walk w wojnie ze Szwedami. W kolejnych latach niszczone było przez liczne pożary, w tym w 1761 r., kiedy spalony został kościół NMP.

W 1794 roku miała miejsce bitwa pod Łabiszynom pomiędzy wojskami polskimi dowodzonymi przez gen. Jana Henryka Dąbrowskiego a oddziałami pruskimi dowodzonymi przez pułkownika Fryderyka Székelyego, zakończona zwycięstwem Polaków. Obecnie jedną z atrakcji Łabiszyna jest tzw. „Góra Székelygo” - pamiątka bitwy pod Łabiszynom.

Wizytówką Gminy Łabiszyn jest zespół dworsko – parkowy w Lubostroniu, który założony został na przełomie XVIII i XIX w. Przełom XIX i XX w. to czas, w którym osadnicy ewangelicy wybudowali świątynie w Jabłótku i Jabłowie Pałuckim. To również okres w którym założono widoczne do dzisiaj zespoły dworsko – parkowe w Jeżewie oraz Łabiszynie.

W czasie zaborów ziemia łabiszyńska należała do zaboru pruskiego. W latach 1807–1815 miasto i okoliczne wsie wchodziły w skład Księstwa Warszawskiego (departament bydgoski). W okresie 1815–1919 – Łabiszyn znów należał do Prus (potem Niemiec), w granicach Wielkiego Księstwa Poznańskiego (Prowincja Poznań), rejencji bydgoskiej. Jeszcze przed pierwszym rozbiorem Polski Łabiszyn przynależał do województwa kaliskiego w Królestwie Polskim. Od 1919 r. miasto znajdowało się w granicach Polski, w powiecie szubińskim. Przynależał do województwa poznańskiego (1919–1938) i krótko do pomorskiego (1938–1939). W okresie okupacji niemieckiej podczas II wojny światowej, kiedy wielu mieszkańców zostało zamordowanych w obozach koncentracyjnych i jenieckich (1939–1945) Łabiszyn znalazł się na terenach inkorporowanych bezpośrednio do Niemiec, w obrębie Prowincji „Kraj Warty“, rejencja inowrocławska, powiat szubiński. W latach 1945–1998 należał do województwa bydgoskiego, a od 1999 r. – do powiatu żnińskiego województwa kujawsko-pomorskiego.

W dalszej części opracowania wymieniono oraz krótko scharakteryzowano miejscowości odznaczające się zachowanym i widocznym dziedzictwem kulturowym w Gminie Łabiszyn. Dołączono również ryciny przedstawiające układy przestrzenne danych jednostek z lat 1911 – 1912.

ŁABISZYN

niem. Labischin

Miejscowość znana była już we wczesnym średniowieczu. Jej nazwa najprawdopodobniej brzmiała „Łabiszyno” co związane jest z przezwiskiem Łabisza, czyli założyciela osady.

Na terenach dzisiejszego miasta istniał pograniczny gród będący własnością rycerską. Najstarsza wzmianka o nim pochodzi z 1247 roku. Jeszcze w XIII w. na miejscu grodu wzniesiono późnoromańską trójnawową ceglana bazylikę. W 1407 r. miasto posiadało własną pieczęć przedstawiającą podniesioną prawą rękę z napisem Łabiszyn. W XVI i XVII w. na fundamentach bazyliki zbudowano kościół pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny. Jego fragmenty weszły w skład kościoła Zwiastowania Najświętszej Marii Panny, przy

istniejącym od 1895 r. klasztorze Elżbietanek. Od XIV w. Łabiszyn znajdował się w posiadaniu rodu Prawdziców. Dzięki ich staraniom Łabiszyn otrzymał prawa miejskie w 1369 roku. W 1376 r. w rozwidleniu Noteci właściciel miasta Andrzej z Łabiszyna wznosił zamek. Pod koniec XV w. Łabiszyn był jednym z 20 ośrodków miejskich na Pałukach i liczył ok. 1000 mieszkańców. W 1594 r. Stanisław Latański, właściciel Łabiszyna, starosta inowrocławski i człuchowski wybudował w mieście drewniany kościół kalwiński. W tym czasie był to jedyny zbor w województwie inowrocławskim. Od 1627 r. świątynia należała do katolików, a od 1660 r. do reformatorów.

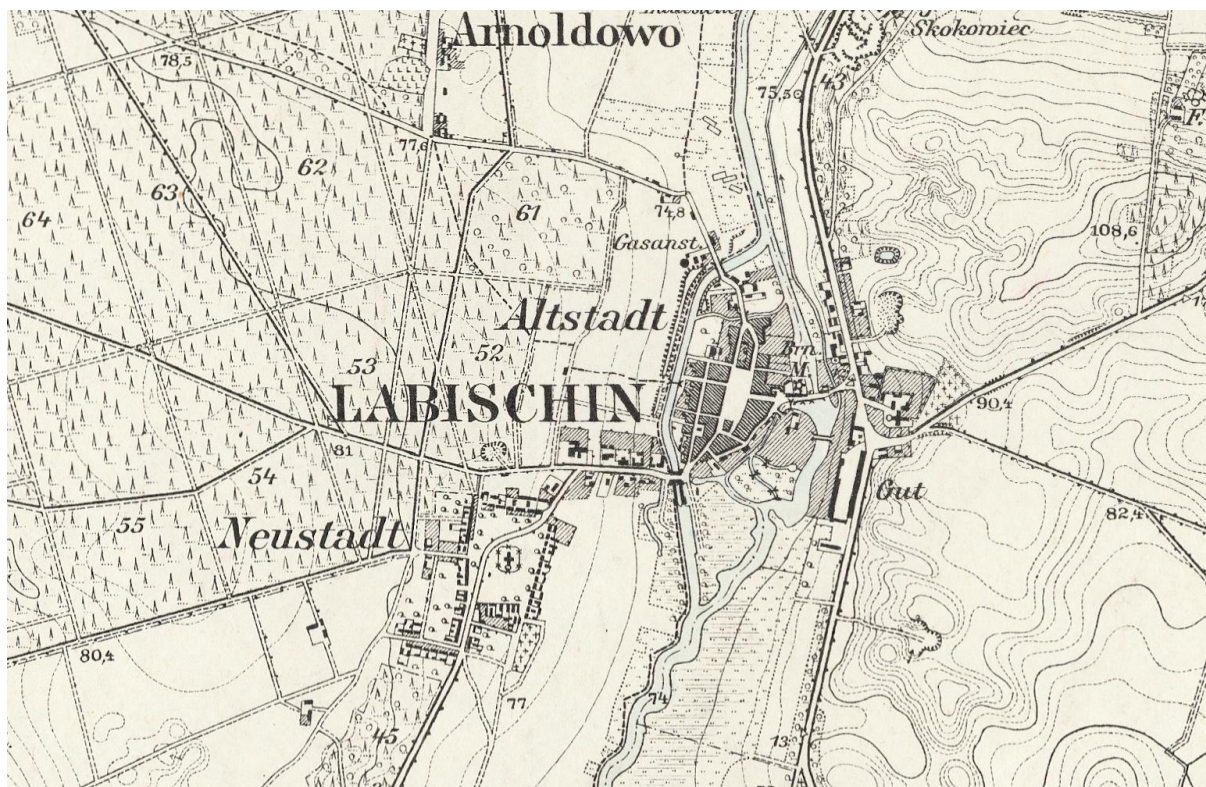
W kolejnych latach (1500 – 1900) miasto pozostawało własnością rodów: Czarnkowskich, Opalińskich, Gembickich i Skórzewskich. W latach 1655 i 1657 zajmowali je i pustoszyli Szwedzi. Zabudowę wielokrotnie też niszczyły pożary, zwłaszcza w XVII i XVIII wieku. W 1678 r. kasztelan Paweł Gembicki potwierdził prawa miejskie Łabiszyna.

W 1772 r. miasto znalazło się pod zaborem pruskim. W tym samym roku Franciszek Bogusław Skórzewski ulokował na prawym brzegu Noteci nowe miasto, osadzając w nim sukienników, głównie ewangelików. 30 września 1794 r., w czasie powstania kościuszkowskiego wojska generała Henryka Dąbrowskiego pokonały wojska pruskie i wyzwoliły Łabiszyn.

W XIX w. rozwojowi miasta nie sprzyjał brak odpowiedniej sieci drogowej i kolejowej. Łabiszyn należał do nielicznych miast w państwie pruskim, które ominęło połączenie kolejowe; najbliższa stacja oddalona była o 12 km. Z tego też powodu nigdy nie rozwinął się tu rozwój na miarę ponadlokalną. W 1881 r. w Łabiszynie składającym się ze Starego i Nowego Miasta mieszkało 2642 osób, w tym 1073 ewangelików, 1063 katolików, 585 żydów. Łabiszynieanie trudnili się handlem drewnem, gorzelnictwem, i rzemiosłem (szewcy, garncarze). Z końcem XIX w. w mieście znajdował się kościół katolicki, protestancki oraz synagoga. Kościół ewangelicki wybudowany został w latach 1918 – 1939 na miejscu wcześniejszego (spalonego), który znajdował się na Nowym Rynku, zburzono go w 1973 r. W mieście była również synagoga z 1 poł. XIX w., która znajdowała się przy ul. 11 stycznia, została zburzona przez Niemców podczas II wojny światowej.

Mieszkańcy miasta odegrali ważną rolę w powstaniu wielkopolskim. W 1919 r. po wielu krwawych bitwach wywalczyli upragnioną wolność. Podczas II wojny światowej wielu mieszkańców miasta zostało zamordowanych w obozach koncentracyjnych i jenieckich, wielu poległo na frontach. Po 1945 r. Łabiszyn odgrywał rolę lokalnego centrum produkcyjnego z przemysłem chemicznym, spożywczym, elektronicznym i meblowym.

Miasto liczyło na koniec 2016 r. 4 517 mieszkańców (GUS, faktyczne miejsce zamieszkania).

Ryc. 4. Łabiszyn w 1911 r.

Źródło: mapa topograficzna Messtischblatt, godło 3071

LUBOSTRÓŃ

niem. Lubostron

Wieś wzmiankowano po raz pierwszy w XIV w. pod nazwą Pilatowo, później Piłatowo, a także Pilatkowo (1390), Pylathowo (1489), Pilatowo (1583), Piłatowo (1772), Pilatowo (1796-1802). Miejscowość zasiedlona była od czasów starożytnych o czym świadczy odkrycie tzw. pogańskich grób przykrytych okrągłymi płytami kamiennymi. Utożsamiana jest głównie z jednym z najpiękniejszych klasycystycznych pałaców w Polsce oraz rodem Skórzewskich, który od 1775 r. jest właścicielem założenia pałacowo-parkowego. Pierwszym właścicielem z rodu Skórzewskich był Andrzej, później Franciszek, a następnie Fryderyk, który wybudował obecny pałac. Po nim majątek przejął Arnold, a następnie Leon, który przekazał go dalekiemu krewnemu Zygmuntovi Skórzewskiemu. Rezydencję gościły najwybitniejsze postacie, np. Józef Wybicki, Erazm Rykaczewski, ksiądz Ignacy Polkowski, pułkownik Kazimierz Mielęcki, prezydent RP Ignacy Mościcki oraz znamienite rody: Radziwiłłów, Czartoryskich, Lubomirskich, czy Branickich.

W 1872 r. miejscowość liczyła 352 mieszkańców, w tym 12 ewangelików, a w 1880 r. 330 mieszkańców. Do 1880 r. miejscowość widniała pod nazwą Piłatowo i dopiero Fryderyk Skórzewski budując pałac zmienił nazwę na Lubostroń, czyli miłe miejsce. Jednak w księgach parafialnych parafii p.w. św. Mikołaja w Łabiszynie nazwa Lubostroń pojawiła się już w 1805 r.

Po II wojnie światowej dobra w Lubostroniu przejął Skarb Państwa. Później był tu ośrodek wypoczynkowy, PGR, P. H. i U, Centrum Rehabilitacji Społecznej na rzecz osób niepełnosprawnych, a obecnie mieści się tu instytucja kultury wspierana przez Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego i Samorząd Powiatu Żnińskiego wraz z salą bankietową oraz miejscami noclegowymi.

Na koniec 2016 r. wieś posiadała 690 mieszkańców. Oddalona jest od Łabiszyna w odległości ok. 8 km (odległość drogowa).

Ryc. 5. Lubostron w 1911 r.

Źródło: mapa topograficzna Messtischblatt, godło 3071

JABŁOWO PAŁUCKIE

niem. Buschkau

Jedna z najstarszych wsi na obszarze gminy. Nazwa wsi poświadczona jest w kopii dokumentu najprawdopodobniej z 1145 r. jako lablovo. Miejscowość była różnie zapisywana: Jablovo (1399), Yablowo (1432), lablowa (1446), lablowo (1511-1523), lablowo Pałeczki (1535), Jablowo wielgie (1577), Jabłowo Wielkie (1618-1620), Jabłowo (1882), Jabłowo Pałuckie (1921), Neu Baschkau (czyli Nowe Buszkowo) (1921), Jabłowo Pałuckie (1971).

Legenda głosi, że Jabłowo Pałuckie odwiedziła królowa Jadwiga podczas wizyty króla Władysława Jagiełły w Łabiszynie. Na przestrzeni wieków do właścicieli okolicznych ziem (do których należy zaliczyć także Jabłówko i Buszkowo) należeli: Chwalko (1425 r.), Zbytut (1432 r.), Jabłowscy i Buszkowscy, Pałędzcy, Słupscy, Orzelscy, Dąbscy oraz Trzebińscy herbu Szeliga.

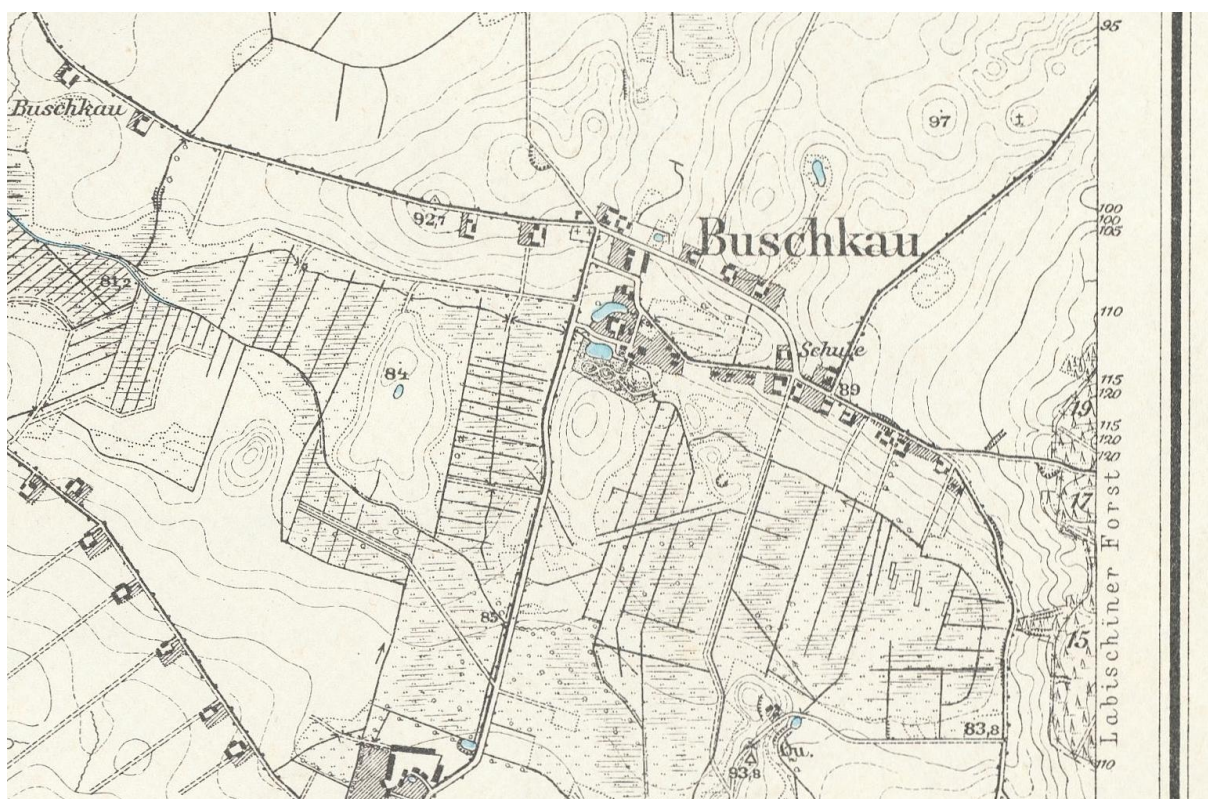
W XVIII w. za czasów Fryderyka Wielkiego do Jabłowa zaczęli przyjeżdżać staroluteranie niemieccy. Jedną z pierwszych inwestycji jakie poczynili była budowa kościoła wraz z pastorkówką oraz szkoły. Wieś była wtedy osadą czynszową. Wszyscy mieszkańcy wsi pracowali u dziedzica, którym był Skałowski.

W połowie XIX w. ludność zamieszkująca Jabłowo, jak i pobliskie wsie masowo umierała z powodu choroby jaką była cholera. Zmarła również 13 letnia dziedziczka wsi, jedyna córka Skałowskiego. Z powodu braku spadkobierców majątek zakupiło Cesarstwo Niemieckie. Dawni właściciele miejscowości pochowani zostali przy obecnym, głównym skrzyżowaniu Jabłowa. Z końcem XIX w. wieś liczyła 177 mieszkańców, w tym 5 ewangelików. Miejscowość posiadała wtedy gorzelnię parową, młyn, cegielnię oraz kopalnię

torfu i wapna. Obiekty wybudowane zostały w 3 ćw. XIX w. przez Józefa Trzebińskiego. Późniejszym właścicielem był Ogrodowicz. W 1886 r. Jabłowo zostało wystawione na licytację i zakupione zostało przez Komisję Kolonizacyjną. Już wtedy majątek rozparcelowano. Pałac wraz z budynkami gospodarczymi zakupił Stanisław Świniarki i było to już indywidualne gospodarstwo rolne.

Mieszkańcy chodzili do kościoła w Chomętowie albo w Łabiszynie. Jedynie ewangelicy mieli kościół na miejscu. W 1903 r. przenieśli się do pobliskiego Jabłówka, chociaż do 1945 r. część z nich jeszcze tu mieszkała. Do 1918 r. większość mieszkańców wsi stanowili Niemcy. W 1930 r. wieś zamieszkiwało 475 osób. Po wojnie na miejscu pałacu wybudowano nowy budynek.

Na koniec 2016 r. wieś posiadała 178 mieszkańców. Oddalona jest od Łabiszyna w odległości ok. 14 km (odległość drogowa).

Ryc. 6. Jabłowo Pałuckie w 1912 r.

Źródło: mapa topograficzna Messtischblatt, godło 3072

JABLÓWKO

niem. Halkirch, Klein Jablau

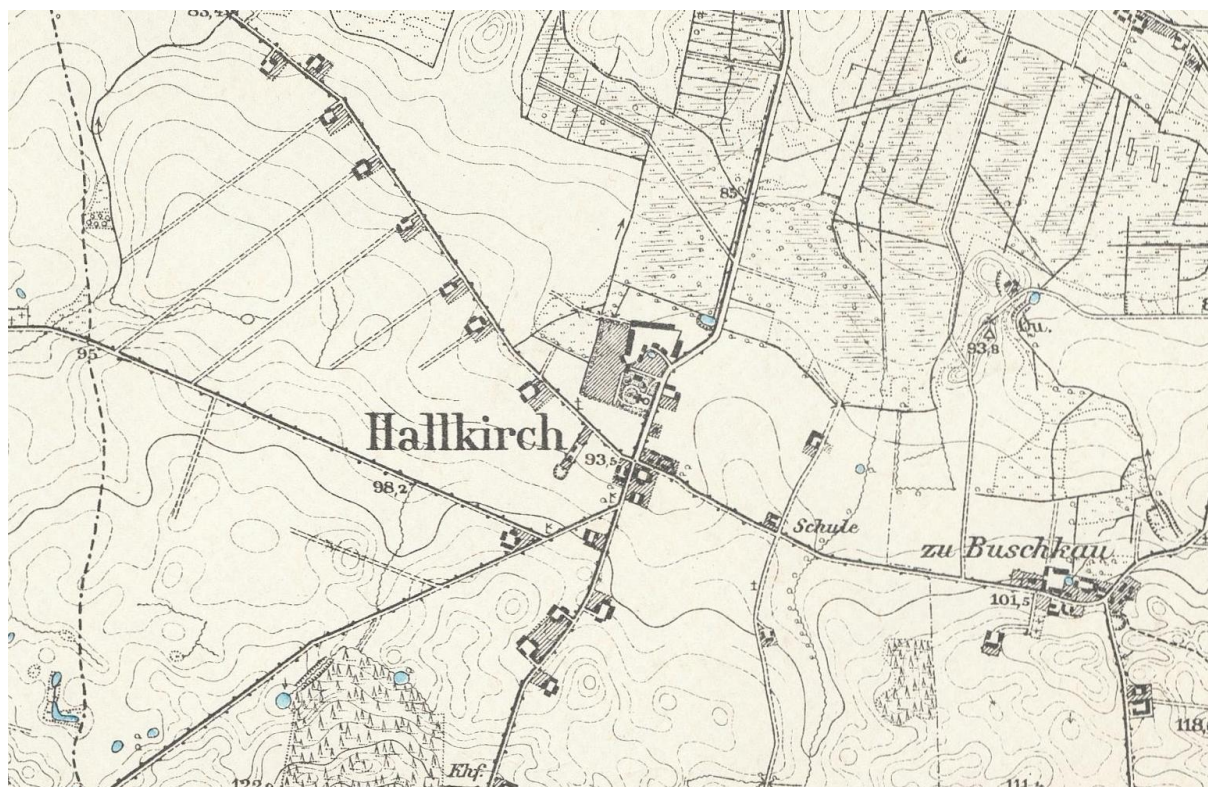
Jabłówko od wieków związane jest z Jabłowem Pałuckim. Odnotować można następujące zapiski związane z miejscowością: M. Jabłowo (1493 r.), Iablowo Koczanowskye (1511-1523 r.), Iablowo Coczanow (1535 r.), Jabłówki (1566 r.), Jabłowko Szlupskiego (1577 r.), Jabłowko (1618-1620 r.), Jabłówko (1882 r., 1921 r., 1971 r.) oraz niemiecka nazwa Halkirch (1921 r.) od słowa Hall – dźwięk i Kirche – kościół.

Do dziedziców Jabłówka należy wymienić osoby i rody takie jak: Jan Maciej i Mikołaj Jabłowscy oraz Mikołaj Słupski, Pałędzcy, Łukasz Kłobukowski, Wojciech Gąsiorowski, a później jego córki Marianna i Joanna, a także Jan Komorowski.

W 1903 r. osadnicy niemieccy wybudowali tu kościół, który po II wojnie światowej przeszedł w ręce katolików. Na południe od centrum, przy drodze asfaltowej w lesie znajduje się cmentarz ewangelicki. Z końcem XIX w. w pierwszej części wsi mieszkało 38 mieszkańców, wszyscy katolicy, a w drugiej 193 mieszkańców, w tym 69 ewangelików i 124 katolików.

W północnej części wsi mieścił się folwark. Obecnie znajdują się tu tylko jego pozostałości z nielicznymi drzewami oraz budynkami mieszkalnymi i gospodarczymi z pocz. XX w. oraz późniejszymi.

Na koniec 2016 r. wieś posiadała 214 mieszkańców. Oddalona jest od Łabiszyna w odległości ok. 12 km (odległość drogowa).

Ryc. 7. Jabłówko w 1912 r.

Źródło: mapa topograficzna Messtischblatt, godło 3072

JEŻEWO

niem. Jezewo

Historia Jeżewa liczy ponad 500 lat. Zapiski dotyczące wsi odnotowano w 1489 r. pod nazwą Jezewo. Nazwa osady zapisywana była później następująco: Jezewo (1527 r., 1583 r., 1787 r., 1921 r.), Jeżewo (1882 r.). Stwierdzić zatem należy, że nazwa miejscowości nie ulegała większym zmianom na przestrzeni wieków. Jej geneza pochodzi najprawdopodobniej od imienia założyciela lub właściciela osady, niejakiego Jeża.

W Jeżewie zachowały się ślady dawnego dworu. Są tu relikty zabudowań gospodarczych, rozebrano spichlerz i gorzelnię. Odnaleźć tu można XIX – wieczny park o pow. 1,5 ha z grupą starodrzewu. W jego południowej części znajduje się cmentarz ewangelicki, najprawdopodobniej dawnych właścicieli wsi.

Z końcem XIX w. Jeżewo liczyło 256 mieszkańców, w tym 67 ewangelików i 189 katolików. W tym czasie nazywane było także Olędrami.

Ostatnim właścicielem dóbr był Niemiec Jordan. Po II wojnie światowej budynek dworu zaadaptowano na cele mieszkalnictwa wielorodzinnego.

Na koniec 2016 r. wieś posiadała 218 mieszkańców. Oddalona jest od Łabiszyna w odległości ok. 7 km (odległość drogowa).

Ryc. 8. Jezewo w 1911 r.

Źródło: mapa topograficzna Messtischblatt, godło 3071

5.2.2 Krajobraz kulturowy

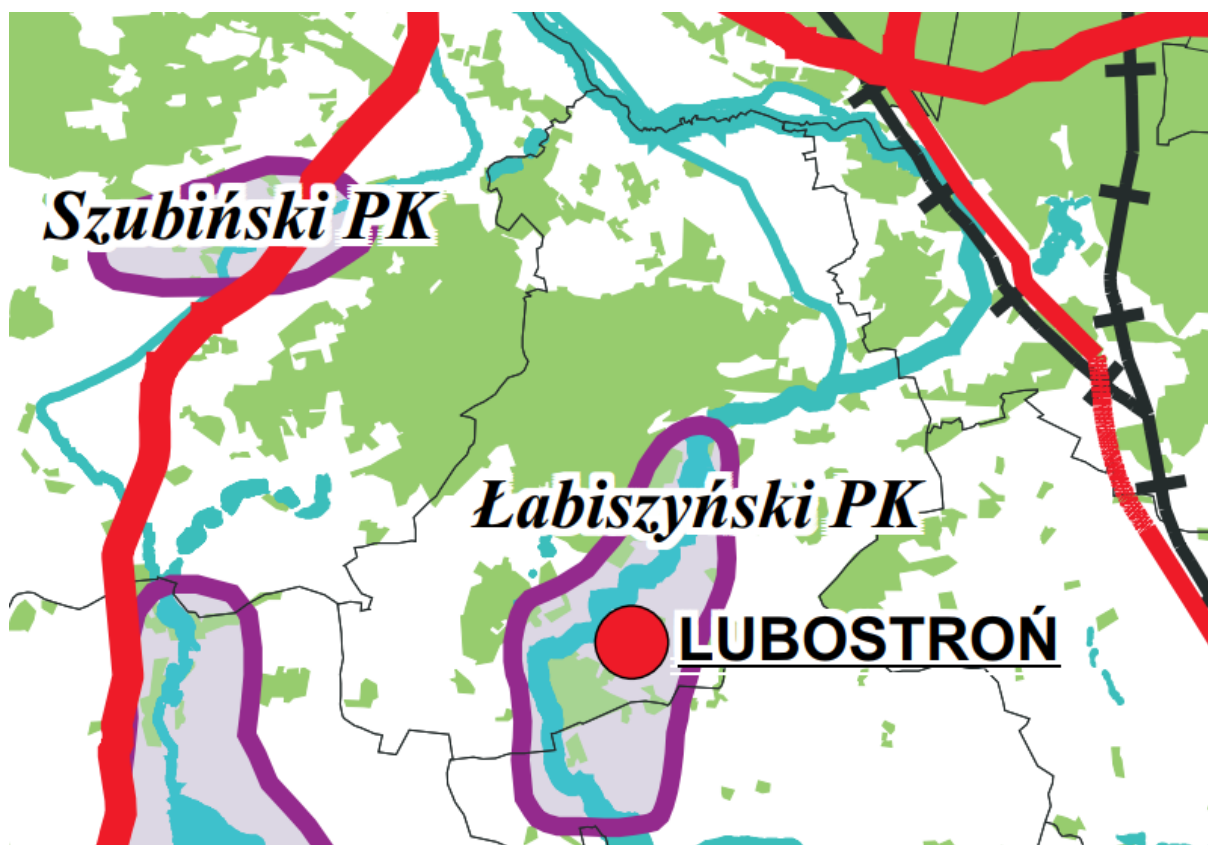
Na krajobraz kulturowy wpływa wiele elementów, często różnych od siebie, które wyróżniają daną jednostkę terytorialną na tle innych. Należy zaznaczyć, iż krajobraz kulturowy wykształcił się z krajobrazu przyrodniczego, który poddawany był ewolucji od setek tysięcy lat. Krajobraz antropogeniczny powstał na bazie krajobrazu przyrodniczego, jest on drugą składową krajobrazu kulturowego. Zatem stwierdza się, iż krajobraz kulturowy jest spuścizną oraz dziedzictwem ludności zamieszkującej dany region z wielu epok historycznych, jest świadkiem tradycji, tożsamości społecznej oraz przywiązania miejscowej ludności z miejscem ich zamieszkania oraz zajęciami, które daną grupę charakteryzowały. Zaznacza się występowanie wielu podtypów krajobrazu kulturowego zróżnicowanych ze względu na genezę, strukturę, funkcje i czynniki kształtujące.

Niezwykle ważna jest ochrona najcenniejszych obiektów, obszarów, zespołów, która pozwoli następnym pokoleniom poznać je i obcować z nimi. Należy zatem przy kształtowaniu krajobrazu kulturowego kierować się zasadą zrównoważonego rozwoju, unikać deformacji i zatarć obiektów zabytkowych przy jednoczesnym rozwoju przestrzenno – funkcjonalnym oraz gospodarczym miejsca. Należy również chronić i przywracać dziedzictwo niematerialne, które kształtowało się na przestrzeni wieków w danym regionie.

Do zagrożeń dóbr kultury należy zaliczyć:

- kradzieże i włamania;
- pożary;
- powodzie, ulewy i podtopienia;
- wichury i huragany;
- katastrofy budowlane, awarie;
- demonstracje i rozruchy uliczne, rabunki i akty wandalizmu;
- ataki terrorystyczne;
- konflikty zbrojne.

Jednym z ważniejszych elementów krajobrazu kulturowego są parki kulturowe. Na terenie gminy Łabiszyn nie stwierdza się ich obecności. W najbliższych latach możliwe jest jednak ich utworzenie. Wskazują na to zapisy w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego. „W sferze ochrony i kształtowania środowiska kulturowego planuje się...utworzenie następujących parków kulturowych...łabiszyńskiego”. „W sferze ochrony i kształtowania środowiska kulturowego planuje się...objęcie ochroną prawną w formie rezerwatu kultury...zespołu pałacowo-parkowego w Lubostroni”.

Ryc. 9. Wyrys z rys. nr 20 - proponowane rezerwaty i parki kulturowe w województwie kujawsko-pomorskim

Źródło: Plan zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego, rysunek nr 20

Działalność człowieka na przestrzeni wieków pozostawiła na terenie gminy Łabiszyn wiele śladów (tzw. spuścizna historyczno – kulturowa). Obecnie można dostrzec historyczne kształty (układy) jednostek przestrzennych, w których mieszkali dawni mieszkańcy z terenu gminy Łabiszyn. Wsie Gminy Łabiszyn reprezentują różne typy układów przestrzennych. Wsie częściowo zatraciły swoje pierwotne układy. Przekształcenia układów zabudowy wiejskiej nastąpiły w wielu miejscowościach. Nie zachowały się licznie występujące tu jeszcze przed I wojną światową wiatraki. Wiele zespołów folwarcznych oraz większych gospodarstw rolnych uległo zatarciu. Wyburzeniu uległy budynki gospodarcze, bądź mieszkalne. Obszar Gminy Łabiszyn charakteryzuje się stosunkowo dużym udziałem wsi o zabudowie rozproszonej, głównie rzędówki i łańcuchówki. Występują również wsie o zwartej zabudowie. W części północnej obserwuje się intensywny rozwój budownictwa mieszkalnego. Również tereny przy Łabiszynie są chętnie zasiedlane, czego efektem jest np.. wchłonięcie osady Arnoldowo do miasta. Zagrody wiejskie występują głównie wzdłuż traktów drogowych.

Na obszarze Gminy Łabiszyn występują 2 główne typy osadnictwa wiejskiego, według podziału Kiełczewskiej-Zaleskiej, 1965:

- sieć osadnictwa skupionego z domieszką osiedli rozproszonych, sieć wsi średniej wielkości skupionych, o układzie węzłowym dróg, starszego pochodzenia, z domieszką osiedli rozproszonych i rzędówek nowszego pochodzenia (XIX i XX w.) (na obszarze większości gminy);
- osadnictwo rozproszone, sieć o najmniejszym stopniu koncentracji, wybitna przewaga osiedli rozproszonych (rozproszenie pierwotne w pradolinach i dolinie Wisły, na obszarach sandrowych, bagnistych oraz rozproszenie wtórne w wyniku parcelacji i komasacji), (w północnej części gminy).

Poniżej opisano miejscowości gminne wraz z ich charakterystycznymi rodzajami kształtów (układy wsi). Wsie o pierwotnych i teraźniejszych układach przestrzennych z terenu gminy to:

- Annowo – pierwotnie niewielka wieś z kilkoma zagrodami rozmieszczonymi w sposób chaotyczny. Obecnie liczna, zwarta zabudowa występuje przy jeziorze Bagno.
- Antoniewo – niewielka osada z pierwotnymi zabudowaniami położonymi po północnej stronie drogi (rzędówka), po stronie południowej w późniejszych latach wybudowano zakład utylizacji.
- Buszkowo – niewielka wieś o zwartej zabudowie z budynkiem dawnej szkoły po stronie wschodniej.
- Jabłowo Pałuckie – wieś o układzie owalnicy z dawnym folwarkiem w części południowej. Częściowo zachował się park podworski. We wsi znajduje się dawna kaplica ewangelicka, obecnie świetlica wiejska i budynek mieszkalny.
- Jabłówko – wieś krzyżówkowa. W północnej części znajdował się folwark, obecnie zachowały się częściowo jego pozostałości. W części wschodniej mieściła się szkoła. Zabudowania w części zachodniej i południowej rozmieszczone luźno przy drogach.
- Jeżewice – obecnie łańcuchówka o dwóch wyraźnych częściach, które przyjmują układ rzędówki. W części północnej zabudowania zlokalizowane są po stronie południowej, a w części południowej po stronie północnej.
- Jeżewo – obecnie ulicówka w linii wschód – zachód, pierwotnie znajdował się tu tylko folwark we wschodniej części wsi, z którego zachowały się ślady dawnego dworu. Są tu relikty zabudowań gospodarczych oraz park o pow. 1,5 ha.
- Kąpie – niewielka osada, w której większość zabudowań to obiekty przemysłowe.

- Klotyldowo – rzędówka z zabudowaniami ulokowanymi po północnej stronie drogi. Na północ od nich występują pojedyncze zagrody należące do wsi.
- Lubostroń – wieś pofolwarczna. W części południowej zlokalizowany jest pałac wraz z parkiem oraz pozostałymi zabudowaniami folwarcznymi. Na północ zlokalizowano gospodarcze budynki należące do PGR. Zachowały się 2 pofolwarczne budynki mieszkalne. Resztę zabudowy mieszkaniowej stanowią dwukondygnacyjne, wielorodzinne, popegerowskie budynki mieszkalne.
- Łabiszyn – pierwotnie wieś, w latach 1362-1369 określana już jako miasteczko rozwinięte z wydłużonego południokowo ostrowia, utworzonego przez ramiona Noteci. Układ dawnej wsi przyjmował formę owalnicy z wydłużonym placem (nawsiem) pośrodku, na brzegach którego skupiała się wiejska zabudowa. Z czasem plac przyjął formę małomiasteczkowego rynku. Obecnie miasto.
- Łabiszyn Wieś – osada ulokowana wzdłuż drogi wojewódzkiej nr 254, która graniczy z Łabiszynom. Wieś powstała po 1911 r.
- Nowe Dąbie – wieś podwójna z wyraźnie oddzieloną starą częścią po stronie wschodniej, oraz nowszą po stronie zachodniej (ale zabudowania sprzed 1911 r.), gdzie wieś przyjmuje układ ulicówki. Po II wojnie światowej w starszej części wsi zlokalizowano PGR. Przy Noteci znajdują się ogródki działkowe.
- Obielewo – wieś pofolwarczna, w której częściowo zachowały się zabudowania. Dawny dwór w wyniku braku prac remontowych uległ zdegradowaniu. W latach 60. XX w. został rozebrany. Częściowo zachował się park podworski, w którym zostały zatarte dawne ścieżki i szpalery.
- Obórznia – wieś o nieregularnej zabudowie rozproszonej, z nowo wybudowanymi budynkami mieszkalnymi.
- Ojrzanowo – główną osią wsi jest linia północ – południe po której zlokalizowane są zabudowania (układ łańcuchówki). W północnej części wsi równoległe do niej zlokalizowane są 2 ulice z pierwotną zabudową tylko po części północnej drogi. W południowej części 3 ulice odpowiednio od północy z zabudową po stronie północnej, po stronie północnej i południowej oraz południowej Po 1911 r. powstało Ojrzanowo – Parcele. We wsi znajdował się wiatrak.
- Oporowo – niewielka osada z pierwotnie jednym większym gospodarstwem oraz kilkoma domami i szkołą w części południowej. Obecnie wzdłuż dróg luźno rozlokowane zabudowania w formie łańcuchówek.
- Oporówek – niewielka osada z pierwotnie jednym większym gospodarstwem, obecnie nowe zabudowania znajdują się przy drodze głównej po jej obu stronach z przewagą w części południowej.
- Ostatkowo – wieś rozproszona, w jej centralnej części znajduje się budynek szkoły.
- Pszczółczyn – wieś skupiona w części północnej wraz z budynkiem dawnej szkoły – stara część wsi, w południowej części wsi występuje luźna zabudowa zagrodowa wybudowana po 1911 r.
- Rzywno - wieś z zabudową zlokalizowaną wzdłuż linii wschód – zachód, przyjmuje układ łańcuchówki.
- Smerzyn – wieś o genezie wsi podwójnej. W zachodniej części zlokalizowane było mniejsze gospodarstwo (tzw. Smerzynek), we wschodniej (na południe od jeziora) większe (Smerzyn). Z czasem w Smerzynie wybudowano budynki pgrowskie, a po zachodniej części jeziora Smerzyńskiego ośrodek wypoczynkowy.

- Smogorzewo – łańcuchówka na linii wschód – zachód (zabudowania po 1911 r.) wraz ze starą częścią – folwarkiem w części północno – zachodniej wsi, którego ślady są bardzo mocno zatarte.
- Wielki Sosnowiec – wieś poczwórna z wyraźnie oddzieloną częścią po stronie północnej (niem. Gr. Beerenbruch) z dawną szkołą, gdzie przyjmuje układ ulicówki – obecnie pozostało tu niewiele gospodarstw, a ponadto częścią południową, gdzie przyjmuje układ łańcuchówki w linii wschód – zachód (niem. Lustgarten), częścią wschodnią (niem. Klein Beerenbruch) – zabudowa zwarta oraz osadą Izabela w części zachodniej – ulicówka, obecnie rozrzedzona przypominająca bardziej łańcuchówkę. We wsi zachował się wiatrak.
- Władysławowo – zabudowa wsi zlokalizowana wzdłuż dróg o kształcie przypominającym odwróconą literę „V” w części północnej. W południowej części wsi ok. 5 gospodarstw domowych.
- Wyręby – rzędówka z zabudowaniami ulokowanymi po północnej stronie drogi.
- Załachowo – wieś rozczłonkowana, której zabudowania znajdują się w kilku skupiskach, w tym przy granicy z Łabiszynem – był tu kiedyś wiatrak, obecnie zabudowania zlokalizowane są wzdłuż drogi wojewódzkiej nr 253.
- Zdziersk – niewielka osada ze zwartą zabudową, w tym popgrowską.

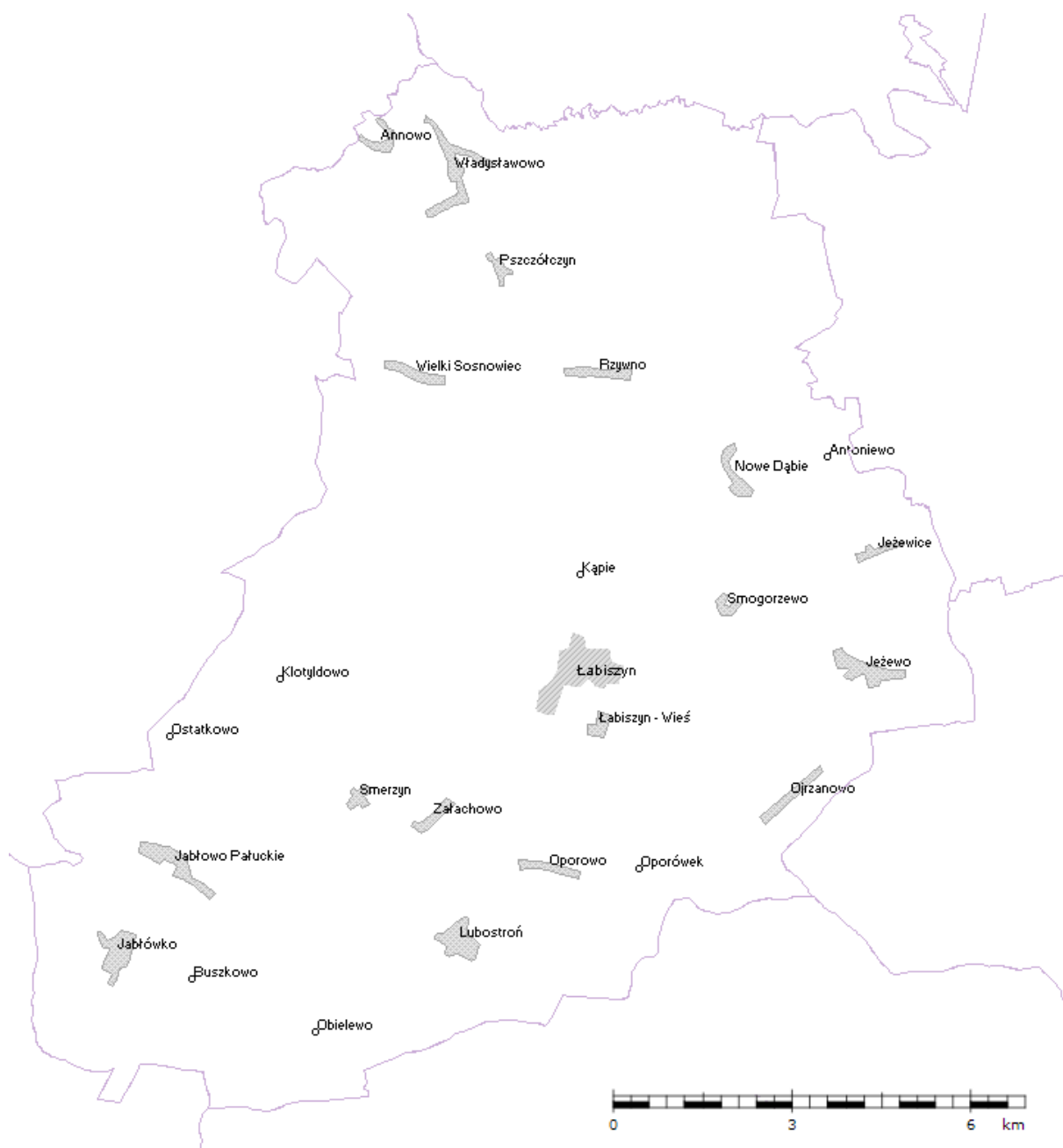

Ryc. 10. Jabłowo Pałuckie – przykład owalnicy

Źródło: www.wikimapia.org

Poniżej scharakteryzowano typy układów przestrzennych wsi wchodzących w skład Gminy Łabiszyn.

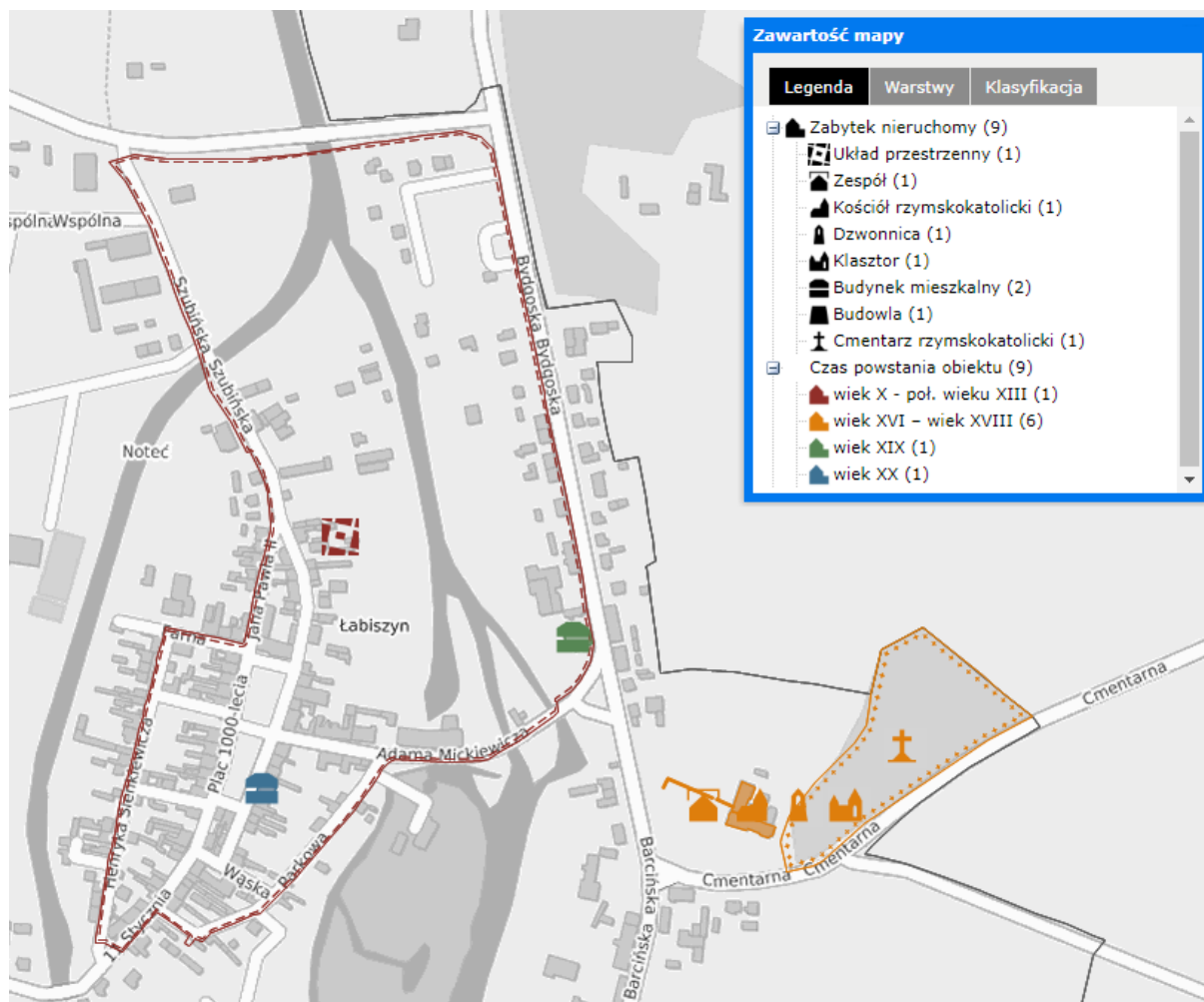
- a) ulicówka/zabudowa przydrożnicowa (*Strassendorf/street village*) – układ jednodrożny o zwartej zabudowie po obu stronach drogi.
- b) łańcuchówka – wieś leśno – łanowa (*Waldhufen*). Wieś o datowaniu feudalnym, o regularnym układzie przestrzennym, którą cechuje luźna zabudowa wzdłuż drogi po obu jej stronach. Występujące zagrody znajdują się w równych odstępach od siebie na początku każdego łanu, przypominają ogniwa rozrzuconego łańcucha.
- c) wielodrożnica – wieś kupowa/zwarta (*compact village*). Charakteryzuje się bezładną i chaotyczną zabudową z nieregularnym przebiegiem dróg.
- d) zabudowa folwarczna – ośrodkiem najwyższej rangi jest folwark lub dwór wraz z zabudowaniami gospodarczymi.
- e) wieś podwójna (*double village*) – wieś, w której występują dwie wyraźne części z zabudowaniami i nie są one ze sobą połączone.
- f) owalnica - kształt wsi przypomina wydłużone wrzeciono wokół podłużnego placu, w miejscu centralnym znajdował się staw, w późniejszym czasie ośrodki służące mieszkańcom. To układ przejściowy między okolnicą i przydrożnicą.
- g) wieś o zabudowie luźnej (*loose-knit village*) – zabudowania występujące na obszarze wsi nie są zwarte.
- h) rzędówka – wieś, którą cechuje luźna zabudowa wzdłuż drogi tylko po jednej stronie.
- i) wieś krzyżówkowa (*cruciform village*) – zabudowa wsi ulokowana jest wzdłuż dwóch dróg, po jej dwóch stronach, a drogi te przecinają się zazwyczaj w centralnym punkcie wsi;

Ryc. 11. Miejscowości w Gminie Łabiszyn

Źródło: opracowanie własne na podstawie emgsp.pgi.gov.pl/emgsp

Na terenie gminy Łabiszyn nie występują układy ruralistyczne wpisane do rejestru zabytków. Wpisany natomiast został urbanistyczny układ Łabiszyna. Warto go scharakteryzować w kilku zdaniach. Poniżej przedstawiono zasięg układu.

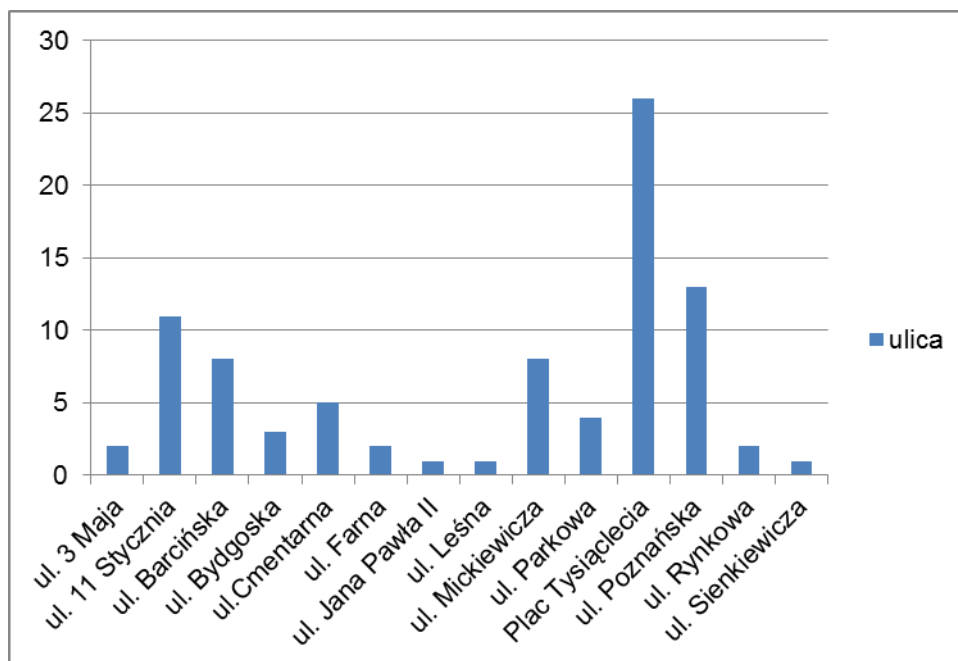

Ryc. 12. Układ urbanistyczny Łabiszyna

Źródło: www.wikimapia.org

Na podstawie otrzymanych wykazów od WUOZ Delegatura w Bydgoszczy przeanalizowano przestrzenne rozmieszczenie zabytkowych obiektów. W analizie uwzględniono zarówno obiekty ujęte w ewidencji wojewódzkiej, jak i wpisane do rejestru zabytków, prócz pozycji dzielnica Starego Miasta oraz domu na ul. Przedmieście 1, gdyż faktycznie jest to dwór na ul. Bydgoskiej 1. Należy stwierdzić, iż zabytkowa tkanka mieści się na 14 ulicach, spośród wszystkich 56 na terenie Łabiszyna. Ilość poszczególnych obiektów przedstawiono na poniższej rycinie. Łącznie na terenie Łabiszyna zarejestrowano 87 obiektów ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz rejestrze. Największa kumulacja obiektów zabytkowych znajduje się na Placu Tysiąclecia – 26, ul. Poznańskiej – 13, ul. 11 Stycznia – 11, ul. Barcińska – 8, ul. Mickiewicza – 8.

Należy mieć na uwadze, że na ul. Sienkiewicza, Żnińskiej, Szubińskiej oraz Nowym Rynku znajdują się domy, które reprezentują wartości historyczne oraz architektoniczne, a nie są ujęte w ewidencji wojewódzkiej.

Wykres 1. Liczba obiektów ujętych w WEZ na terenie Łabiszyna z podziałem na ulice

Źródło: opracowanie własne na podstawie WEZ oraz rejestru zabytków

Z powyższego zestawienia wynika, że 66 obiektów zabytkowych (78%) z terenu miasta znajduje się w obrębie 5 ulic, zaś tylko na Placu Tysiąclecia 30% zabytków. W związku z powyższym charakterystyce poddano niniejsze miejsce. Jest to najbardziej reprezentatywna część miasta. Małomiasteczkowy prostokątny plac wokół którego koncentrują się nie tylko obiekty mieszkalne, ale również usługowe zlokalizowany jest na linii północ – południe i delikatnie zwęża się w kierunku południowym. Plac podzielony jest na dwie części: północną i południową. W południowej znajduje się trawnik przedzielony kamienistym przejściem przy którym usytuowano ławki wraz z koszami. W południowej części skweru usytuowano fontannę, a na jej drugim końcu ustawiono historyczne zdjęcia miasta. W centralnej części północnego skweru znajduje się fontanna wraz otaczającymi, niewysokimi drzewami i ławkami, do której promieniście prowadzą 4 ścieżki. Znajduje się tu również tablica przedstawiająca mapę Gminy Łabiszyn z zaznaczonymi ważnymi miejscami, zabytkami oraz szlakami turystycznymi. Zarówno skwer południowy, jak i północny wieczorami oświetlony jest lampami. Plac otacza parking z którego korzystają mieszkańcy.

W pierzei północnej placu znajduje się budynek ratusza miejskiego, który wybudowany został w latach 60. XX w. Dwukondygnacyjny budynek z wieżą zegarową jest największy spośród wszystkich innych w najbliższym sąsiedztwie. Oprócz Urzędu Miejskiego mieści się tu również Ośrodek Doradztwa Rolniczego oraz Posterunek Policji w Łabiszynie. Przy nim postawiono pomnik doktora Juliana Gerpe - lekarza, który w XIX w. mieszkał w Łabiszynie i pomagał jego mieszkańcom. W pierzei zachodniej w zdecydowanej większości znajdują się dwukondygnacyjne budynki mieszkalne, niejednokrotnie z zagospodarowanym parterem na cele usługowe, np.: sklepy spożywcze, wielobranżowe, lodziarnie, cukiernie, sklep odzieżowy. W południowej pierzei znajdują się dwa budynki. W części parterowej zagospodarowane są na sklep spożywczy oraz wielobranżowy. Wschodnia pierzeja jest najbardziej zróżnicowana. Występują tu obiekty z licznymi detalami architektonicznymi, jak i takie które w ogóle ich nie posiadają. Wszystkie są dwukondygnacyjne, a część z nich posiada także użytkowe poddasze. Partery

zagospodarowane są na: salę bankietową, sklepy spożywcze i wielobranżowe oraz działalności typu fryzjer, stomatolog.

Analizowane budynki pochodzą z końca XIX w., bądź z pocz. XX w. Niestety na niektórych położony jest eternit, który negatywnie wpływa na mieszkańców. Do wyróżniających się obiektów należy zaliczyć kamienicę nr 6 oraz nr 11, które posiadają wiele elementów zdobniczych. Część obiektów posiada ozdobne opaski okienne i drzwiowe oraz ozdobne gzymsy.

Stan poszczególnych budynków mieszkalnych jest zróżnicowany i ogólnie należy ocenić jako dobry. Budynek ratusza jest zadbane, podobnie jak i większa część pozostałych obiektów. Zwraca się uwagę, że generalny remont elewacji przeszła narożna kamienica nr 6 na Placu Tysiąclecia, która jeszcze w 2012 r. reprezentowała bardzo zły stan techniczny. Wymieniono część okien, wstawiono nowe drzwi, a także zaakcentowano elementy zdobnicze. Odnowiono elewację budynku nr 25 i 5, przemaalowano elewację domu nr 18. Przy budynku nr 16 zmieniono połąc dachową oraz elewację, która obecnie różni się kolorem i fakturą w części parterowej oraz w drugiej kondygnacji. Ponadto na pierwszym piętrze nie zachowały się opaski okienne, które wcześniej były. Nie zauważa się innych zmian w zabytkowych budynkach na Placu Tysiąclecia.

Fot. 1. Odnowiona kamienica nr 6 na Placu Tysiąclecia z pocz. XX w.

Źródło: fotografia własna, 2026 r.

5.2.3. Zabytki ruchome

Na walory kulturowe gminy składają się wartościowe obiekty materialne ściśle związane z działalnością człowieka w danym regionie, w tym zabytki ruchome. W myśl art. 6, ust. 1, pkt 2 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami do zabytków ruchomych zalicza się obiekty będące w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 Ustawy o bibliotekach z dnia 27 czerwca 1997 r. (Dz. U. Nr 85, poz. 539, z 1998 r. z późniejszymi zmianami).
- instrumentami muzycznymi,
- wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi rejestr zabytków ruchomych na terenie województwa kujawsko-pomorskiego. Nie zmienił się stan obiektów ruchomych na terenie Gminy Łabiszyn w porównaniu do poprzedniego okresu programowania. Należy wyróżnić następujące zabytki ruchome:

- rzeźba Atlasa z końca XIX wieku w zwieńczeniu kopuły pałacu w miejscowości Lubostroń;
- gdański piec XVII – wieczny w pałacu w Lubostroniu.

W Gminie Łabiszyn jako zabytki ruchome należy uznać przedmioty znajdujące się we wnętrzach zabytkowych kościołów, łabiszyńskiej aptece oraz wyposażenie pałacu w Lubostroniu. W Pałacu Lubostroń znajdują się takie ruchome zabytki jak: piec, płaskorzeźby, kominek, fotel, kanapa, stoliki, krzesła, fotele, lustro, żardiniera, świeczniki, obrazy, rzeźby. W kościele p.w. św. Mikołaja w Łabiszynie do zabytków ruchomych można zaliczyć: ornaty, obrazy - św. Antoniego i Chrystusa Salvatora, kielichy, monstrancję, puszkę na komunikaty, krzyże relikwiarzowe, ołtarzowe, świeczniki, trybularz, dzbanek, kociołek na wodę, łądka do kadzidła, rzeźby, obrazy, szafę, kropielnicę, misę chrzcielną, chrzcielnicę. Natomiast w aptece znajdują się naczynia i przybory aptekarskie.

5.2.4. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Na terenie Gminy Łabiszyn nie występują muzea. Znajduje się jednakże Instytucja Kultury Pałac Lubostroń, w której mieszczą się zabytkowe zbiory. Instytucja czynna jest od poniedziałku do piątku w godz. 7 – 16 oraz w soboty i niedziele w godz. 12 – 17.

Pałac Lubostroń realizuje statutowe cele poprzez:

- utrzymywanie wartości historyczno – architektonicznych i przyrodniczych zespołu pałacowo-parkowego;
- ochronę, konserwację i pielęgnację ruchomych i nieruchomych dóbr kultury będących we władaniu Pałacu;
- opracowywanie i realizowanie projektów kulturalnych i artystycznych z różnych obszarów sztuki, w tym szczególności koncertów, wystaw, spotkań literackich i teatralnych;
- organizację przedsięwzięć naukowych, edukacyjnych i popularyzatorskich, w szczególności konferencji, sympozjów, lekcji;
- organizowanie imprez o charakterze promocyjno-rekreacyjnych, w tym popularyzujących tradycje jeździeckie i myśliwskie;
- organizację warsztatów i kursów mistrzowskich z różnych dziedzin sztuki;
- tworzenie oferty turystycznej popularyzującej wartość historyczną i architektoniczną zespołu pałacowo – parkowego oraz prowadzoną w nim działalność artystyczną;
- gromadzenie dóbr kultury oraz udostępnianie zbiorów.

W pałacu znajdują się zarówno wystawy stałe, jak i czasowe. Do wystaw stałych należy zaliczyć ekspozycję wystroju wnętrz salonów pałacowych. Dekoracje pochodzą z lat 1800-1806. W sali rotundowej - centralnym salonie pałacu warte zobaczenia są ściany i wielkie pilastry ze stiuku czerwonego, 4 płaskorzeźby ("Bitwa pod Płowcami", "Królowa Jadwiga przyjmująca Krzyżaków w Inowrocławiu", "Bitwa pod Koronowem", "Zatwierdzenie planów budowy kanału noteckiego przez Fryderyka Wielkiego"), fryz oraz 8 panneaux na tamburze ze stiuku białego. Posadzka salonu zdobiona jest herbami Polski (Orła) i Litwy (Pogoni) w środku. Warto zobaczyć również kaplicę oraz bibliotekę z licznymi dekoracjami malarskimi. W pałacu znajdują się cenne meble, zbiory malarskie, porcelany, wspaniałe zbiory biblioteczne, żyrandole oraz liczne elementy zdobnicze występujące na ścianach i sufitach.

Wystawy czasowe związane z malarstwem, rysunkiem, grafiką, rzeźbą, itp. Odbývają się tu lekcje muzealne związane z cyklem spotkań pn. „Lekcje – Dziedzictwo Fryderyk Chopin” skierowane do młodzieży szkolnej, składających się z prelekcji o życiu i twórczości F. Chopina oraz koncertu fortepianowego.

Organizowane są imprezy cykliczne:

- Koncerty Pałacowe – Niedzielne Spotkania Rodzinne,
- „Pamiętajcie o ogrodach” – Lubostrońskie spotkania ze sztuką,
- Festyn Integracyjny „Zielone Serduszko”,
- Gordonowskie koncerty dla niemowląt i małych dzieci,
- Festyn „Noc Świętojańska nad Notecią”,
- Konkurs Pojazdów Konnych,
- Spotkania Mistrza XX wieku z Młodymi Artystami XXI wieku,
- Obchody Święta Niepodległości,
- Ogólnopolski Konkurs Recytatorski.

Pałac można zwiedzać z przewodnikiem, odbyć spacer po zabytkowym parku, a także organizowane są dodatkowe atrakcje np.: występy zespołów muzycznych, kuligi, przejażdżki bryczką, pokazy tańca.

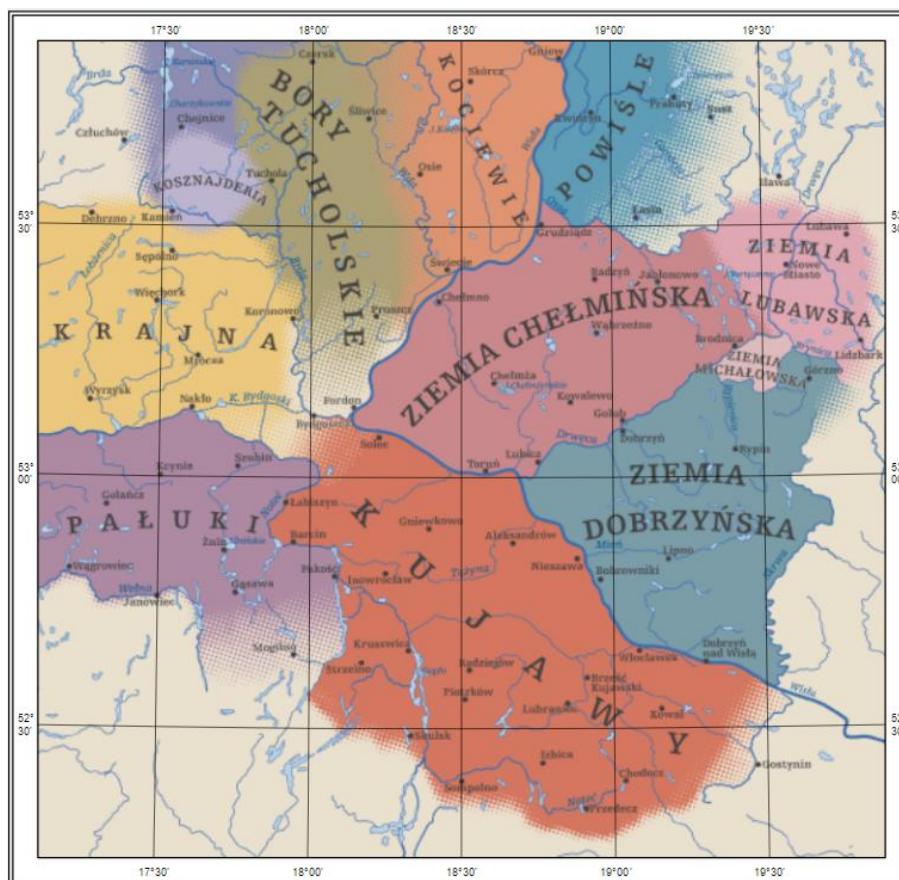
5.2.5. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne regionu jest niewątpliwym walorem kulturowym. Tworzy ono krajobraz kulturowy oraz wyodrębnia daną jednostkę w oparciu o historię oraz ściśle związane działalności człowieka. Ważnym jest, aby pamiętać oraz krzewić niematerialne dziedzictwo będące spuścizną wielu pokoleń. Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu Konwencji UNESCO obejmuje:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- sztuki widowiskowe;
- zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne;
- wiedzę i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata;
- umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

Gmina Łabiszyn wchodzi w skład rejonu etnograficznego Pałuki. Region ten nie stanowił nigdy oddzielnej jednostki terytorialno – administracyjnej Polski, jednakże można zauważyć pewne cechy, które wyróżniają ten obszar na tle pozostałych. Kulturowo Pałuki powiązane są z Wielkopolską oraz z Kujawami. Omawiany obszar niejednokrotnie

zasiedlany był przez osadników, głównie z Niemiec. Pałuczanie zachowali poczucie własnej odrębności i przynależności do tzw. „małej ojczyzny”.

Ryc. 13. Rejony etnograficzne województwa kujawsko - pomorskiego

Źródło: www.atlas.kujawsko-pomorskie.pl

Elementem dziedzictwa niematerialnego charakteryzowanej jednostki jest m.in. gwara pałucka łącząca w sobie cechy gwar: Wielkopolski, Kujaw, Krajny. Z racji położenia geograficznego oraz historii w gwarze pałuckiej występują tzw. „germanizmy”, co tłumaczy się wielowiekowym przenikaniem słownictwa Polskiego i Niemieckiego.

Żywymi formami aktywności ludowej na terenie gminy są różnego rodzaju działalności zespołów ludowych i kół gospodyń wiejskich. Na terenie Gminy Łabiszyn działa 1 gminne koło gospodyń wiejskich oraz 2 stowarzyszenia: Kobiety z pasją oraz Jutrzenka Jabłówko. W skład GKGW wchodzi koło gospodyń wiejskich z Jeżewa, Ojrzanowa i Załachowa. Koło powstało w 2017 roku i liczy 68 członków. GKGW podejmuje ogólne działania w zakresie ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego do których należy zaliczyć:

- podtrzymywanie tradycji narodowych, pielęgnowanie polskości oraz rozwoju świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej;
- organizowanie imprez mających na celu upowszechnianie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury, tradycji narodowych i regionalnych;
- dbałość o kulturę, tradycję, dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe wspólnoty lokalnej.

Stwarzanie Kobiety z pasją i Jutrzenka Jabłówko również powstały w 2017 roku. Stowarzyszenie Kobiety z pasją liczy 37 członków, a jednym z celów działania

stowarzyszenia jest wspieranie działalności kulturalnej, czynne uczestnictwo w dożynkach gminnych, wspieranie i pomoc w organizacji inscenizacji wojennych. Stowarzyszenie Jutrzienka Jabłówko liczy 20 członków, a jednym z celów jego działania jest organizowanie imprez mających na celu upowszechnienie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury, tradycji narodowych i regionalnych.

Gmina Łabiszyn posiada aktywnych twórców ludowych. Anna Krystyna Bonek i Jadwiga Pliszka zajmują się hafciarstwem, a ich prace można oglądać w biurze Informacji Turystycznej (Urząd Miejski w Łabiszynie pokój nr 16) oraz na okolicznościowych imprezach np. dożynki gminne. Panie nagradzane były niejednokrotnie podczas Konkursu Sztuki Ludowej Pałuk.

Do kulinarnego dziedzictwa regionu Pałuk zaliczyć można m. in. potrawy takie jak: czornina z owijonkami, drożdżok z rabarbarym, zupa chlebowa, zupa z korbola czy gomółki. Szczególnym powodzeniem na ziemi łabiszyńskiej cieszy się kielbasa biała w słoiku, która od 2007 r. wpisana jest na listę produktów tradycyjnych województwa kujawsko – pomorskiego. Z reguły sprzedawana jest w słoikach o gramaturze 230 gram.

Ryc. 14. Produkt regionalny – biała kielbasa w słoiku

Źródło: www.aktywnawies.pl

Elementem wyróżniającym Pałuki jest strój ludowy. Strój pałucki kobiecy: składał się z białej koszuli ujętej w mankiet, pod szyją wykończoną haftowanym kołnierzem tzw. kryzą, sznurowanego gorsetu w kolorze ciemnym np. czarnym, ciemnozielonym, granatowym lub niebieskim, ozdobionego wzdłuż dekoltu przodów i podcięć pod pachami czerwoną lamówką. Spódnica z tkaniny kiedyś tkanej a obecnie gotowej także w ciemnym kolorze np. granatowym, bordowym, fioletowym, czarnym, u dołu ozdobne naszyčia w kolorze tła lub czarnym. Charakterystyczny fartuszek w drobne paseczki w kolorze biało – niebieskim lub biało - czerwonym, lub biało czerwonym, ozdobiony haftem w kolorze białym. Pod spodem halka, czerwona z czarnym haftowanym wzorem tzw. piekielnica. Włosy zaplecione w warkocze i przyozdobione kwiatami u panny, a u mężatek nakrycie głowy w postaci czepca z ozdobionymi haftem bandami, które służyły do wiązania i ozdoby. Strój męski: składa się z nakrycia głowy w postaci wysokiego kapelusza zwanego od kształtu świńskiego ryja - rijokiem, ozdobiony kwiatami w kolorze amarantowym, koszuli, czerwonej jak i z rękawami, latem białych spodni wpuszczanych do wysokich czarnych butów i kaftana

w ciemnym kolorze takim jak czarny, granatowy lub ciemnozielony. Kaftan z sukna sięgał za kolana i przewiązany był czerwonym pasem.

Fot. 2. Pałucki strój ludowy – makieta na łabiszyńskiej „Wyspie”

Źródło: fotografia własna

Innym elementem związanym z dziedzictwem niematerialnym z terenu opisywanej gminy są bajki i legendy. Legendy Pałuckie opisuje Feliks Malinowski. Z terenu Gminy Łabiszyn zachowały się dwie legendy o „Tajemnicy Pałacu w Lubostroniu” oraz o „Wzgórzu Wisielca w Łabiszynie”.

Pierwsza z nich związana jest z hrabią Leonem, który pochodził z kazirodczego związku Fryderyka i Melanii. Był fizycznie lekko niedorozwinięty, lecz nie przeszkadzało mu to z miłosnych uciech z kobietami niższej klasy społecznej. Wydrążył on w pałacu wiele tajemnych, podziemnych przejść. Do majątku zatrudniono Mariannę, córkę łabiszyńskiego nauczyciela. Zainteresował się nią Leon, chociaż jego matka nie godziła się na ten związek ze względu na dysproporcje społeczne między zakochanymi. Z czasem wypędziła ją z pałacu. Kilka tygodni później Marianna oznajmiła Leonowi, że jest z nim w ciąży na co hrabia się ucieszył. Idąc podziemiami pałacu na rozmowę z Melanią, Marianna niefortunnie zatrzasnęła się w jednym z pomieszczeń. Był to wietrzny i ulewny jesienny wieczór, dlatego nikt nie słyszał jej wołania. Woda powoli zaczęła się wlewać przez kratkę wentylacyjną...dziewczyna umarła. Pochowana została z należytym jej szacunkiem, a Leon z rozpaczki kazał zasypać część podziemnych przejść, a następnie popełnił samobójstwo w 1903 r. Maria Skórzewska podobno widziała zjawę w stroju hrabiowskim, która przechadzała się po pałacu, zapewne był to Leon.

Legenda o „Wzgórzu Wisielca w Łabiszynie” dotyczy wzgórza za cmentarzem parafialnym, skąd najlepiej widać panoramę Łabiszyna. W XVIII w. panowała tu bieda. Joachim Marchewka, jeden z zaradniejszych mieszkańców chciał się szybko wzbogacić poprzez ogrodnictwo. W tym celu zapożyczył się u Żyda. Jednak ponoszone nakłady były większe od przychodów, zatem zaczął zadłużać się u innych osób. Z czasem dobrał sobie współnika. Z biegiem lat ogrodnictwo nadal przynosiło straty, a dodatkowo współnik okazał się być oszustem. Mężczyzna załamał się, odchodzą od niego bliscy, długi ciągle się powiększały. W końcu przyszedł rok zapowiadający nadzieję na obfite plony, Marchewka odzyskał nadzieję. Jednak po intensywnych opadach wylała Noteć niszcząc tym samym uprawy Joachima. Ostatecznie stracił nadzieję, poszedł do karczmy „utopić” swoje smutki w alkoholu, potem przeszedł się łabiszyńskim rynkiem, by ostatecznie znaleźć się na

cmentarzu. Jego uwagę skupiła rosnąca w pobliżu grusza. Następnego dnia opiekun cmentarza znalazł na polnej gruszy wisielca – Joachima Marchewkę. Po trzech dniach egzorcyzmów pochowano go na cmentarzu katolickim. Dziś gruszy już nie ma. Jedynie nazwa miejsca przypomina tamto wydarzenie.

Wartymi odnotowania wydarzeniami na terenie gminy organizowanymi poza pałacem w Lubostroniu kształtującymi tożsamość regionalną są:

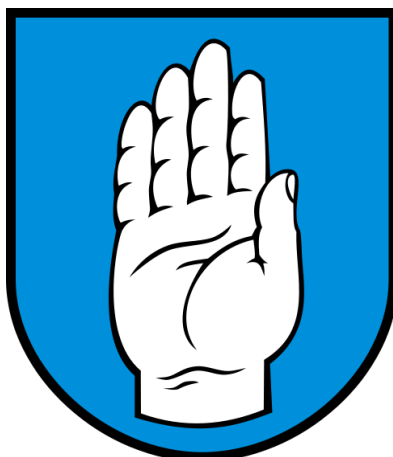
- Dożynki gminne – w pierwszą sobotę września, co roku w innej miejscowości na terenie Gminy Łabiszyn;
- Łabiszyńskie Spotkania z Historią – weekend po Bożym Ciele (Łabiszyn i Smerzyn);
- Kiermasz Bożonarodzeniowy – grudzień.

Transformacja ustrojowa na przełomie lat 80. i 90. XX w. spowodowała wśród mieszkańców Polski chęć przemian i poczucie wolności. Z biegiem czasu poszczególne regiony kraju mając na uwadze odrębną historię, tradycje, zwyczaje zaczęły zwracać uwagę na tożsamość lokalną. Jednostki samorządowe mogły dokonać ponownej oceny faktycznego stanu historii regionu i związanych z nią symboli. W związku z tym Rada Miejska w Łabiszynie zatwierdziła herb, flagę oraz pieczęcie Gminy Łabiszyn, które stanowią wyraz niepowtarzalności, unikatowości oraz oryginalności. Poniżej krótko scharakteryzowano przytoczono elementy dziedzictwa niematerialnego Gminy Łabiszyn.

HERB

Herbem Łabiszyna jest prawa dłoń otwarta srebrna w polu błękitnym. Tarcza herbowa typu hiszpańskiego obwiedziona jest czarną linią. Herb Łabiszyna stanowi załącznik nr 2 do Uchwały Nr XIII/123/12 Rady Miejskiej w Łabiszynie z dn. 28 marca 2012 r. Jego historia nie jest znana dokładnie.

W roku 1595 herb został uzupełniony o dwie białe róże umieszczone po obu stronach prawicy. Symbolizowały one dwie społeczności - z zamku na przedmieściu oraz ze starego grodu. Natomiast kolce róż oznaczały wzajemną wrogość, wynikającą z konkurencji o władzę. W latach późniejszych róże zamieniono na dwie koniczynki, jako symbol miasta rolniczego. Na niebieskim tle umieszczona była prawica rycerska z palcami ułożonymi do przysięgi, po obu stronach widniały zielone, czterolistne koniczynki. Herb symbolizował honor, prawość i sprawiedliwość oraz dbałość władz miasta o jego mieszkańców. Jednakże powyższe opisy kwestionowane były latami przez Komisję Heraldyczną, dlatego też niezgodności związane z herbem Łabiszyna zgodnie z zasadami heraldyki, weksylogologii i miejscową tradycją historyczną zostały zażegnane i opracowano nowy wzór herbu. Uzyskał on pozytywną opinię Komisji Heraldycznej, w związku z czym Rada Miejska uchwaliła zmianę wzoru na obecnie obowiązujący. Projekt nowego herbu opracował artysta Lech Tadeusz Karczewski z Torunia na podstawie badań prof. Krzysztofa Mikulskiego.

Ryc. 15. Herb Łabiszyna

Źródło: Uchwała Nr XIII/123/12 Rady Miejskiej w Łabiszynie w sprawie uchwalenia Statutu Gminy Łabiszyn

Herb znany był już w 1407 r. pod nazwą "Civitatis Labissinensis". Dłoń najprawdopodobniej związana jest z jedną z założycielskich rodzin szlacheckich Łabiszyna.

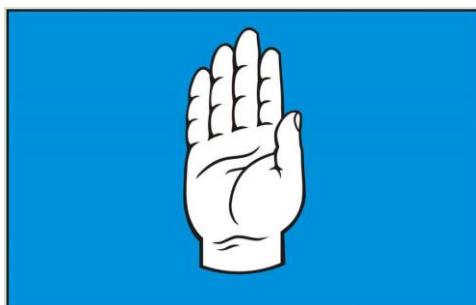

Ryc. 16. Herb Łabiszyna z 1915 r.

Źródło: <http://www.ngw.nl>

FLAGA

Flaga Łabiszyna ma postać płata o barwie niebieskiej o proporcjach wysokość i długość 5:8, pośrodku płata umieszczone jest godło herbu Łabiszyna. Stanowi załącznik nr 3 do Uchwały Nr XIII/123/12 Rady Miejskiej w Łabiszynie z dn. 28 marca 2012 r.

Ryc. 17. Flaga Łabiszyna

Źródło: Uchwała Nr XIII/123/12 Rady Miejskiej w Łabiszynie w sprawie uchwalenia Statutu Gminy Łabiszyn

PIECZĘCIE

Pieczęcie mają kształt okręgów, w polu pieczęci znajduje się herb gminy z majuskalnymi napisami otokowymi: GMINA ŁABISZYN, BURMISTRZ ŁABISZYNA, RADA MIEJSKA W ŁABISZYNIE. Stanowią załącznik nr 4 do Uchwały Nr XIII/123/12 Rady Miejskiej w Łabiszynie z dn. 28 marca 2012 r.

Ryc. 18. Pieczęcie z terenu Gminy Łabiszyn

Źródło: Uchwała Nr XIII/123/12 Rady Miejskiej w Łabiszynie w sprawie uchwalenia Statutu Gminy Łabiszyn

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Formami ochrony prawnej zabytków są: wpis do rejestru zabytków, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego, ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego oraz ustalenia ochrony w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz decyzji o warunkach zabudowy.

Rejestr zabytków województwa kujawsko-pomorskiego prowadzony jest przez Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Może on przystąpić do procedury wpisu do rejestru zabytków na wniosek strony – właściciela, bądź użytkownika obiektu lub też z urzędu. Jednakże trzeba pamiętać, że w przypadku rejestru zabytków ruchomych wojewódzki konserwator zabytków może z urzędu wydać decyzję o wpisie zabytkowego obiektu ruchomego, jeśli jest to uzasadnione wyjątkowymi okolicznościami. Precyzuje to art. 10, ust 2. ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami: „Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej.”

W Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Toruniu prowadzone są trzy rejestry zabytków:

1. Rejestr zabytków nieruchomych (księga A).
2. Rejestr zabytków ruchomych (księga B).
3. Rejestr zabytków archeologicznych (księga C).

W rejestrze zabytków nieruchomych województwa kujawsko-pomorskiego, z terenu Gminy Łabiszyn do rejestru zabytków nieruchomych wpisanych jest 19 pozycji. Są to również

obiekty wchodzące w skład zespołów: pałacowego i klasztornego. Obiekty wpisane do rejestru zabytków znajdują się w 2 miejscowościach, którymi to są: Lubostroń (11) oraz Łabiszyn (8).

Obiekty wpisane do rejestru zabytków odznaczające się szczególnymi walorami zostały krótko scharakteryzowane wraz z fotografiami w podrozdziale 5.6. - Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy. Ich charakterystyka znajduje się również w załączniku 1.

Na terenie Gminy Łabiszyn nie występują obiekty uznane przez Prezydenta RP za Pomnik Historii. Na obszarze gminy nie funkcjonuje też Park Kulturowy.

Nieruchome zabytki rejestrowe powinny być oznaczone wzorem znaku informacyjnego, który przedstawiony jest poniżej. Za jego umieszczenie odpowiedzialny jest starosta danego powiatu. Wzór znaku został ustanowiony w Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r.

Ryc. 19. Wzór znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków

Źródło: załącznik do rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. (poz. 259)

5.4. Zabytki objęte w gminnej ewidencji zabytków – zabytki nieruchome

Ochrona zabytków należy do obowiązków samorządu lokalnego. Zadania stojące przed organami administracji publicznej, precyzuje art. 4 ustawy z dnia 17 września 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014, poz. 1446 ze zm.). Gminy mają dbać o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Ponadto mają obowiązek podjęcia działań mających na celu „udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków, przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę, kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków”.

Jednym z obowiązków nałożonych przez ustawę na gminy jest: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”. Temu zadaniu ma służyć gminna ewidencja zabytków, o której jest mowa w art.

22. Punkt 4 tego artykułu mówi: „Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy”.

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania gminnego programu opieki nad zabytkami.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- a) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- b) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- c) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Narodowy Instytut Dziedzictwa podaje następującą definicję ewidencji zabytków. „Ewidencja to uporządkowany zbiór wykonanych według jednolitych wzorów opracowań, zawierających podstawowe informacje o obiektach zabytkowych. Ewidencja zawiera: dane administracyjne i adresowe, rys historyczny, opis obiektu, fotografie i plany. Ewidencja obejmuje pojedyncze obiekty architektoniczne, zespoły budowlane (np. folwarki), zespoły urbanistyczne i ruralistyczne, stanowiska archeologiczne oraz zabytkowe parki i cmentarze”.

Celem ewidencji zabytków jest „rozpoznanie obiektów zabytkowych w terenie i ich udokumentowanie, zebranie i opracowanie podstawowych informacji merytorycznych o nich, zebranie informacji administracyjno-adresowych, tworzenie opracowań dla obiektów zagrożonych rozbiórką, destrukcją lub gruntowną przebudową, monitoring zasobu zabytkowego”. Podkreślono, że sporządzenie ewidencji zabytków jest działaniem obowiązkowym dla gmin.

Gminna Ewidencja Zabytków nieruchomości Gminy Łabiszyn (zwana dalej GEZ) opracowana została w 2012 r. Na potrzeby opracowania niniejszego dokumentu zwrócono się z prośbą do WUOZ Delegatura w Bydgoszczy o przesłanie wykazu obiektów nieruchomości z terenu Gminy Łabiszyn ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz rejestrze. Po odpowiednich analizach stwierdza się, że ewidencje nie pokrywają się, część obiektów ujętych ewidencji wojewódzkiej i rejestrze nie znajduje się w gminnej ewidencji zabytków Gminy Łabiszyn. Dlatego też koniecznym jest jej uzupełnienie. W związku z powyższym w dalszej części opracowania charakterystyce poddano obiekty z terenu Gminy Łabiszyn ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz wpisane do rejestru zabytków.

Na terenie Gminy Łabiszyn łącznie odnotowano 130 obiektów: architektury i budownictwa (w tym obiekty rezydencjonalne oraz architektury sakralnej), zabytkowej zieleni oraz cmentarzy ujętych w WEZ. Spośród nich 19 wpisanych zostało do rejestru zabytków.

REJESTR ZABYTKÓW

Na terenie Gminy Łabiszyn znajduje się 19 obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości województwa kujawsko-pomorskiego. Obiekty te znajdują się w Łabiszynie i Lubostroniu. Powstały w różnych wiekach, jednak większość z nich datowana jest na XIX w. Obiektami o najstarszym datowaniu na terenie gminy, które zostały wpisane do rejestru zabytków są: klasztor, ob. plebania oraz kościół p.w. św. Mikołaja w Łabiszynie, zostały odbudowane po pożarze w latach 1724 – 1736.

Ocenie poddano stan zachowania poszczególnych zabytków rejestrowych. Ogólny stan techniczny rejestrowych obiektów zabytkowych z terenu Gminy Łabiszyn ocenić należy jako dobry i bardzo dobry.

Wizualne wrażenie całego zespołu pałacowo – parkowego wraz z częścią zaplecza ogrodniczego w Lubostroniu należy ocenić jako bardzo dobre. Prace pielęgnacyjne i remontowe są przeprowadzane na bieżąco. Zespół objęty jest ciągłą opieką oraz nadzorem. Charakterystyka zabytkowego centrum Łabiszyna przeprowadzona została w rozdziale 5.2.2 krajobraz kulturowy. Miejsce to jest zadbane, bez większych przekształceń. Ogólny stan zachowania poszczególnych kamienic ocenić należy jako dobry. Zachowane zostały pierwotne bryły obiektów co wpływa na estetykę i ład przestrzenny tego miejsca, widoczne są drobne elementy dekoratorskie. Najpilniejsze prace remontowe w dawnym zespole klasztornym reformatorem powinny objąć zachodnie skrzydło zespołu. Poprawy wymaga elewacja, w której widoczne są ubytki tynków, stolarka okienna w części parterowej, kominy, a także należy odświeżyć elementy zdobnicze przy wejściu głównym. Dachówka zachodniego skrzydła została wymieniona w 2002 r. Jednakże obiekty całego zespołu kościelnego są dobrze utrzymane. Układ, rozmieszczenie alejek oraz ogólna prezencja cmentarza jest bardzo dobra. Niektóre nagrobki wymagają odnowienia. Dom na Placu Tysiąclecia 11 reprezentuje dostateczny stan techniczny. Konieczna jest jego głębsza analiza. Należy zatem stwierdzić, że reprezentuje on najgorszy stan techniczny ze wszystkich rejestrowych zabytków. Wszystkie prace modernizacyjne należy uzgadniać z WUOZ Delegatura w Bydgoszcy.

Tabela 2. Rejestrowe obiekty nieruchome z terenu Gminy Łabiszyn

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Datowanie	Stan
1	Lubostroń	zespół pałacowo - parkowy: pałac	1795 – 1800 r.	bardzo dobry
2	Lubostroń	zespół pałacowo - parkowy: park	ok. 1800 r.	bardzo dobry
3	Lubostroń	zespół pałacowo - parkowy: oficyna	kon. XVIII w.	bardzo dobry
4	Lubostroń	zespół pałacowo - parkowy: stajnia i wozownia	ok. 1800 r.	bardzo dobry
5	Lubostroń	zespół pałacowo - parkowy: domek myśliwski	kon. XIX w.	bardzo dobry
6	Lubostroń	zespół pałacowo - parkowy: ogrodzenie murowane	ok. 1800 r.	bardzo dobry
7	Lubostroń	zaplecze gospodarczo – ogrodnicze: dom ogrodnika	kon. XIX w.	dobry/bardzo dobry
8	Lubostroń	zaplecze gospodarczo – ogrodnicze: oranżeria – ogród zimowy	kon. XIX w., przebud. I. 70-80 XX w.	bardzo dobry
9	Lubostroń	zaplecze gospodarczo – ogrodnicze: piwnica w fosie	poł. XIX w.	bardzo dobry
10	Lubostroń	zaplecze gospodarczo – ogrodnicze: piwnica - lodownia	pocz. XX w.	bardzo dobry

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Datowanie	Stan
11	Lubostroń	zaplecze gospodarczo – ogrodnicze: piwnica - ziemianka	pocz. XX w.	dobry
12	Łabiszyn	dzielnica Starego Miasta	XIV-XX w.	dobry/bardzo dobry
13	Łabiszyn	zespół klasztorny reformatarów: kościół klasztorny reformatów, ob. parafialny p.w. św. Mikołaja	1688-1690 r., 1731-1736, rozbud. 1911 r.	bardzo dobry
14	Łabiszyn	zespół klasztorny reformatarów: klasztor	1688-1690 r., 1724 r.	dostateczny/dobry
15	Łabiszyn	zespół klasztorny reformatarów: dzwonnica	XVIII/XIX w., przebud. pocz. XX w.	bardzo dobry
16	Łabiszyn	zespół klasztorny reformatarów: mur ogrodzeniowy po zachodniej stronie klasztoru		bardzo dobry
17	Łabiszyn	zespół klasztorny reformatarów: cmentarz parafialny rzym.- kat., parafii p.w. św. Mikołaja	k. XVIII w., pocz. XIX w.	bardzo dobry
18	Łabiszyn	dom mieszkalny, ul. Bydgoska 1	XIX w.	bardzo dobry
19	Łabiszyn	dom, Plac Tysiąclecia 11	1903 r., remont. 1990 r.	dostateczny

Źródło: karty adresowe GEZ Gminy Łabiszyn, wykaz zabytków rejestrowych otrzymanych od WUOZ Delegatura w Bydgoszczy, stan na 2017 r.

Od roku 2013 do wojewódzkiego rejestru zabytków nieruchomości wpisano obiekty z terenu Gminy Łabiszyn, które nie były ujęte w poprzednim programie opieki nad zabytkami. Wpisem do rejestru zabytków objęto następujące obiekty znajdujące się w Łabiszynie¹:

- klasztor (dwa skrzydła), 3 ćw. XVII, 1788-89, nr rej.: A/1669/1 z 6.10.2014 r.;
- dzwonnica, k. XVIII, nr rej.: A/1669/2 z 6.10.2014 r.;
- ogrodzenie (mur przy klasztorze), XVIII, nr rej.: A/1669/3 z 6.10.2014 r.

Ponadto dzielnica starego miasta w Łabiszynie z dn. 15.05.2017 r. uzyskała dodatkowy wpis, wcześniejszy pochodził z 18.09.1957 r.

BUDYNKI MIESZKALNE

W WEZ figurują obiekty o zróżnicowanych funkcjach. Poniżej krótko je scharakteryzowano. Budynki mieszkalne stanowią większość wszystkich obiektów znajdujących się w ewidencji. Przykład miejskiego budownictwa wielorodzinnego na obszarze Gminy Łabiszyn ukazuje poniższa fotografia.

¹ Na podstawie wykazu prowadzonego przez NID oraz WUOZ

Fot. 3. Budynek mieszkalny w Łabiszynie na ul. Mickiewicza z pocz. XX w.
Źródło: fotografia własna

Przykład zachowanego budownictwa wiejskiego z pocz. XX w. na terenie Gminy Łabiszyn przedstawia poniższa fotografia. Nie zachowały się zabytkowe domy drewniane.

Fot. 4. Budynek mieszkalny w Jeżewicach z pocz. XX w.
Źródło: GEZ

Funkcję mieszkalną reprezentują obecnie obiekty również te, które posiadały inne przeznaczenie pierwotne, np. dwory, szkoły. Na terenie gminy wiele zespołów folwarcznych, w tym pofolwarcznych budynków mieszkalnych, tzw. trojaki, czworaki uległo zatarciu. Założenia są mocno zniszczone, pozostały nieliczne fragmenty z zatartym układem (Jabłowo, Jeżewo, Kąpie, Obielewo, Pszczółczyn, Smerzyn, Załachowo). Obiekty mieszkalne będące dziedzictwem kulturowym gminy prezentują różny stan zachowania, część jest pod stałą opieką, z kolei inne nie są zamieszkane co oznacza ich powolną degradację. Najlepiej zachowane zabytkowe, murowane domy odnaleźć można w zachodniej części gminy. Charakteryzowane obiekty podatne na różnego rodzaju przekształcenia ze względu na brak świadomości właścicieli oraz ich problemy finansowe. Domy mogą ulec zatarciu np. poprzez:

- niewłaściwą wymianę stolarki okiennej;

- niewłaściwą wymianę stolarki drzwiowej;
- niewłaściwą wymianę połączeń dachowej;
- ocieplenie budynku;
- otynkowanie budynku;
- wszelkiego rodzaju dobudówki;
- umieszczanie reklam zakrywających detale architektoniczne.

CMENTARZE

Cmentarze stanowią specjalną formę obiektów zabytkowych. Ze względu na przynależność religijną różnią się od siebie w wielu aspektach. Ich szczegółową charakterystykę przedstawia poniższa tabela. Nekropolie z terenu gminy, które ujęte są w WEZ mieszczą się w 4 miejscowościach. Ich największa ilość występuje w Łabiszynie (3). Najstarszym cmentarzem jest żydowski cmentarz przy ul. 3 Maja z 2 poł. XVIII w. Na terenie Gminy Łabiszyn występują cmentarze żydowskie, ewangelickie oraz rzymsko – katolickie. Cmentarze ewangelickie zakładane były z końcem XIX w. lub z pocz. XX w. Nie posiadają stałego nadzoru, pozostawione same sobie zarastają.

Cmentarze ewangelickie charakteryzują się następującymi cechami:

- występowanie cmentarzy na wzniesieniach;
- występowanie cmentarzy przy drogach;
- występowanie cmentarzy poza obszarami zabudowanymi;
- charakterystyczna roślinność: bluszcz, stare dęby i lipy;
- aleje drzewne.

Powierzchnia charakteryzowanych cmentarzy jest zróżnicowana. Czynny jest tylko cmentarz rzymsko – katolicki w Łabiszynie, który jest największy, ponieważ istnieje ciągła potrzeba pochówku zmarłych. Również jedynie on został wpisany do rejestru zabytków.

Warto również wspomnieć, iż wszelkie działania inwestycyjne na terenach pocmentarnych reguluje art. 6 ust. 4 ustawy o cmentarzach i chowaniu zmarłych z dnia 31 stycznia 1959 r. (Dz. U. z 2015, poz. 2126).

4. Użycie terenu cmentarnego na inny cel jest dopuszczalne pod warunkiem zachowania znajdujących się na jego terenie zabytków, które mogą być przeniesione w inne miejsce po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Szczególnymi przepisami ochronnymi zostały ujęte w pełnym zakresie cmentarze żydowskie, gdyż według wyznania Mojżeszowego nie przewiduje się likwidacji cmentarzy, a ekshumacja zwłok dozwolona jest tylko w wyjątkowych sytuacjach, musi też zostać przeprowadzona w sposób zgodny z przepisami. Dla Żydów są to z jednej strony miejsca święte, z drugiej zaś nieczyste. Dlatego po jego opuszczeniu należało umyć ręce. Cmentarze żydowskie, zwane mylnie „kirikutami” są nienaruszalne i nie mogą zostać usunięte. Mimo braku nagrobków na terenie „domów życia” dla Żydów są to w dalszym ciągu cmentarze. Zasada nienaruszalności grobu dotyczy cmentarzy żydowskich w Łabiszynie, które zostały zdewastowane. Wszystkie oryginalne nagrobki ze „starego cmentarza żydowskiego zostały usunięte. 11 lipca 2013 r. dzięki staraniom Marcina Natana Dudka-Lewina oraz Fundacji Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego na cmentarzu ustawiono stylizowany na macewę pomnik. „Nowy” cmentarz żydowski w Łabiszynie uległ poważnej dewastacji podczas II wojny światowej, nie zachowała się żadna oryginalna macewa. W 2008 r. na terenie miasta zostały odnalezione fragmenty nagrobków. Fundacja Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego planuje budowę lapidarium.

Przedstawiona poniżej tabela charakteryzuje cmentarze występujące na terenie gminy.

Tabela 3. Charakterystyka cmentarzy znajdujących się w wojewódzkiej ewidencji zabytków z terenu Gminy Łabiszyn

Lp.	Miejscowość	Nazwa cmentarza	Położenie	Czas powstania	Właściciel	Powierzchnia (ha)	Wpis do rejestru
1	Jeżewice	cmentarz ewangelicki	w lesie, przy domu nr 17	kon. XIX w.	Lasy Państwowe	0,46	nie
2	Nowe Dąbie	cmentarz ewangelicki	w lesie na wzniesieniu, przy drodze Nowe Dąbie – Rzywno	XIX w.	Lasy Państwowe	0,24	nie
3	Rzywno	cmentarz ewangelicki	w lesie, między domami 21 i 22	XIX/XX w.	Lasy Państwowe	0,17	nie
4	Łabiszyn	cmentarz parafialny rzymsko – katolicki parafii p.w. św. Mikołaja	przy kościele	k. XVIII w., pocz. XIX w.	Parafia	1,9	tak
5	Łabiszyn	cmentarz żydowski „stary”	ul. 3 Maja	2 poł. XVIII w.	Lasy Państwowe	0,15	nie
6	Łabiszyn	cmentarz żydowski „nowy”	ul. Leśna	ok. 1800 r.	Lasy Państwowe	1,01	nie

Źródło: opracowanie własne na podstawie wykazu zabytków ujętych w WEZ otrzymanych od WUOZ Delegatura w Bydgoszczy oraz kart GEZ

Fot. 5. Cmentarz ewangelicki w Jeżewicach

Źródło: GEZ

Należy jednak pamiętać, że na terenie Gminy Łabiszyn występują również inne cmentarze wymienione w Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Łabiszyn, które objęte są strefą ochrony konserwatorskiej – strefa „B”:

- Władysławowo – 3 cmentarze ewangelickie;

- Sosnowiec (Wielki Sosnowiec) – 2 cmentarze ewangelickie;
- Jeżewo – 1 cmentarz ewangelicki założony w XIX w.;
- Obielewo - 1 cmentarz ewangelicki;
- Buszkowo - 1 cmentarz ewangelicki;
- Jabłówko - 1 cmentarz ewangelicki;
- Jabłowo Pałuckie - 1 cmentarz ewangelicki;
- Ostatkowo - 1 cmentarz ewangelicki;
- Łabiszyn - 1 cmentarz ewangelicki.

Ponadto weryfikacją powinny być objęte cmentarze, które zostały zaznaczone na ogólnodostępnej witrynie www.lapidariawikidot.com. Do zapomnianych cmentarzy województwa kujawsko-pomorskiego z terenu Gminy Łabiszyn wymienić należy:

- Annowo - 1 cmentarz ewangelicki;
- Wielki Sosnowiec – 1 cmentarz ewangelicki;
- Władysławowo – 3 cmentarze ewangelickie (Borek, Sumówko, Żabie Błota);
- Wyręba – 1 cmentarz ewangelicki.

DWORY I PAŁACE

Dwory i pałace o pierwotnych funkcjach mieszkalnych na terenie Gminy Łabiszyn stanowią istotne dziedzictwo materialne. Na terenie Gminy Łabiszyn znajdują się 3 dwory o różnym stanie zachowania oraz 1 pałac. W wyniku przemian społeczno – ustrojowych zostały zaadaptowane na nowe funkcje. Dwory w Jeżewie oraz Łabiszynie to obecnie budynki mieszkalne, a pałac w Lubostroń jest instytucją kultury, dzierżawi go Urząd Marszałkowski. Drugi dwór w Łabiszynie zagospodarowano na bibliotekę i dom kultury. Dwa obiekty są własnością Gminy Łabiszyn. Ważne, że są chronione i żaden z nich nie jest pustostanem. Przykład dworu zaadaptowanego na funkcję kulturotwórczą przedstawia poniższa fotografia. W tabeli poniżej scharakteryzowano dawne dwory m.in. pod względem czasu powstania, obecnej funkcji oraz formy własności. Większość dworów ujętych w poniższej tabeli pochodzi z XIX w. i stanowi własność gminną. 2 z 4 charakteryzowanych obiektów wpisane zostały do rejestru zabytków.

Tabela 4. Zabytkowe dwory z terenu Gminy Łabiszyn

Lp.	Miejscowość	Obiekt – funkcja pierwotna	Czas powstania	funkcja obecna	Właściciel	Stan	Wpis do rejestru
1	Jeżewo	dwór	pocz. XX w.	budynek mieszkalny	Gmina	dostateczny	nie
2	Lubostroń	pałac	1795 – 1800 r.	instytucja kultury	Skarb Państwa	bardzo dobry	tak
3	Łabiszyn	dwór	1 poł. XIX w., przebud.	budynek mieszkalny	Os. prywatna	bardzo dobry	tak
4	Łabiszyn	dwór	2 poł. XIX w.	biblioteka publiczna i Łabiszyński Dom Kultury	Gmina	bardzo dobry	nie

Źródło: opracowanie własne na podstawie wykazu zabytków ujętych w WEZ otrzymanych od WUOZ Delegatura w Bydgoszczy oraz kart GEZ, stan na 2017 r.

Fot. 6. Dwór w Łabiszynie, ob. biblioteka i dom kultury
Źródło: fotografia własna

PARKI

Na terenie analizowanej gminy występuje tylko 1 park, który został uwzględniony w wojewódzkiej ewidencji zabytków. Zabytkowy park został wpisany także do rejestru zabytków. Jest bezpośrednio związany z lubostrońskim pałacem i rodem Skórczewskich. Jego podstawową charakterystykę zawarto w poniższej tabeli. Szerszy opis zawarto w rozdziale 5.6 Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy.

Tabela 5. Zabytkowe parki z terenu Gminy Łabiszyn

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Czas powstania	Powierzchnia ogółem (ha)	Właściciel	Stan	Wpis do rejestru
1	Lubostroń	park pałacowy	ok. 1800 r.	ok. 42 ha	Skarb Państwa	bardzo dobry	tak

Źródło: opracowanie własne na podstawie wykazu zabytków ujętych w WEZ otrzymanych od WUOZ Delegatura w Bydgoszczy oraz kart GEZ, stan na 2017 r.

Ryc. 20. Park w Lubostroniu

Źródło: www.wikimapia.org

OBIEKTY SAKRALNE

Zabytkowe kościoły znajdujące się na obszarze Gminy Łabiszyn powstały w różnym czasie. Najstarszym z nich jest kościół parafialny p.w. Zwiastowania NMP w Łabiszynie, którego początki sięgają XVII w. Oprócz niego wszystkie pozostałe wybudowane zostały przez ewangelików. Kaplica w Jabłowie Pałuckim użytkowana jest obecnie jako świetlica wiejska i budynek mieszkalny. Pozostałe obiekty, pod względem przynależności wyznaniowej należą do parafii rzymsko – katolickich. 3 spośród 4 obiektów nie zostało wpisanych do rejestru zabytków.

Mieszkańcy Gminy Łabiszyn to w przeważającej mierze praktykujący katolicy. Dlatego też poszczególni parafianie traktują swoje kościoły jako dobro wspólne czego efektem jest dobre i bardzo dobre utrzymanie obiektów sakralnych. Drobne naprawy mogłyby zostać przeprowadzone jedynie w budynku dawnej kaplicy ewangelickiej w Jabłowie Pałuckim.

Tabela 6. Zabytkowe obiekty sakralne z terenu Gminy Łabiszyn

Lp.	Miejscowość	Pierwotna funkcja kościoła	Obecna funkcja kościoła	Czas powstania	Stan	Właściciel	Wpis do rejestru
1	Jabłowo Pałuckie	zespół zboru ewangelickiego: dawny zbor i szkoła	świątelnia i dom mieszkalny	XIX w.	dobry	Gmina	nie
2	Jabłówko	kościół ewangelicki	kościół parafii rzymsko – katolickiej p.w. Najświętszej Maryi Panny Różańcowej	1901 r.	bardzo dobry	Parafia	nie
3	Łabiszyn	zespół Klasztorny Reformatorów: kościół klasztorny	kościół parafii rzymsko – katolickiej p.w. św. Mikołaja	1688-1690 r., 1731-1736, rozbud. 1911 r.	bardzo dobry	Parafia	tak
4	Łabiszyn ²	kościół p.w. Zwiastowania NMP	kościół p.w. Zwiastowania NMP	XVII w.	bardzo dobry	Parafia	nie

Źródło: opracowanie własne na podstawie wykazu zabytków ujętych w WEZ otrzymanych od WUOZ Delegatura w Bydgoszczy oraz kart GEZ, stan na 2017 r.

Fot. 7. Kościół p.w. Zwiastowania NMP w Łabiszynie

Źródło: fotografia własna

WŁASNOŚĆ GMINY ŁABISZYN

Gmina Łabiszyn posiada w swojej własności 19 zabytków będących w WEZ. Przedstawia je poniższa tabela. Gmina Łabiszyn jest właścicielem w przypadku 10 obiektów oraz współwłaścicielem 9. Żaden z nich nie został wpisany do rejestru zabytków. Z poniższego zestawienia wynika, że do własności gminnej należą budynki mieszkalne, obiekty szkolne lub poszkolne, dawny dwór, obiekty po dawnym Sądzie Grodzkim, a także pozostałe obiekty. Stan zachowania wymienionych poniżej obiektów jest na ogół dobry lub

² Obiekt nie jest ujęty w WEZ

bardzo dobry. Jedynie dawna wozownia i stajnia na ul. Mickiewicza jest w złym stanie technicznym. Gmina zakupiła ten obiekt w 2017 r. i w najbliższym czasie planuje jej remont.

Tabela 7. Zabytki ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków będące własnością gminną z terenu Gminy Łabiszyn

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Czas powstania	Właściciel	Wpis do rejestru
1	Buszkowo	11	szkoła (ob. budynek mieszkalny)	pocz. XX w.	Gmina	nie
2	Jabłowo Pałuckie	12	zespół zboru ewangelickiego: dawny zbór i szkoła, (ob. świetlica i dom mieszkalny)	XIX w.	Gmina	nie
3	Jeżewo	34	dwór (ob. budynek mieszkalny)	pocz. XX w.	Gmina	nie
4	Jeżewice	6	szkoła (ob. budynek mieszkalny)	1911 r.	Gmina/os. prywatne	nie
5	Jabłowo Pałuckie	12	zespół zboru ewangelickiego: budynek gospodarczy	pocz. XX w.	Gmina	nie
6	Pszczółczyn	51	szkoła (ob. budynek mieszkalny)	pocz. XX w.	Gmina/os. prywatne	nie
7	Łabiszyn	ul. 11 Stycznia 11	kamienica	kon. XIX w.	Gmina/os. prywatne	nie
8	Łabiszyn	ul. Mickiewicza 5	zespół młyna: dawna wozownia i stajnia (ob. magazyn)	kon. XIX w.	Gmina	nie
9	Łabiszyn	ul. Parkowa 1	zespół dworsko-parkowy na wyspie: dwór (ob. biblioteka publiczna i Łabiszyński Dom Kultury)	2 poł. XIX w.	Gmina	nie
10	Łabiszyn	ul. Parkowa 1	zespół dworsko-parkowy na wyspie: oficyna dworska	2 poł. XIX w.	Gmina	nie
11	Łabiszyn	Plac Tysiąclecia 6	kamienica narożna	pocz. XX w.	Gmina/os. prywatne	nie
12	Łabiszyn	Plac Tysiąclecia 20	dom mieszkalny	kon. XIX w.	Gmina/os. prywatne	nie
13	Łabiszyn	Plac Tysiąclecia 25	dom mieszkalny	poł. XIX w., przebud. XIX/XX w.	Gmina	nie
14	Łabiszyn	ul. Poznańska 9	zespół Sądu Grodzkiego: dom sędziów (ob. przedszkole miejskie im. Juliana Tuwima)	ok. 1911 r.	Gmina	nie
15	Łabiszyn	ul. Poznańska 11	zespół Sądu Grodzkiego: katolicka szkoła powszechna (ob. budynek mieszkalny)	ok. 1893 r.	Gmina/os. prywatne	nie
16	Łabiszyn	ul. Poznańska 12	szkoła podstawowa	1911 r.	Gmina	nie
17	Łabiszyn	ul. Poznańska 14	zespół Sądu Grodzkiego: dom	1893 r.	Gmina/os. prywatne	nie
18	Łabiszyn	ul. Poznańska	dom mieszkalny	1910 r.	Gmina/os.	nie

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Czas powstania	Właściciel	Wpis do rejestru
		24			prywatne	
19	Łabiszyn	ul. Rynkowa 1	dom mieszkalny	pocz. XX w.	Gmina/os. prywatna	nie

Źródło: opracowanie własne na podstawie wykazu zabytków ujętych w WEZ otrzymanych od WUOZ Delegatura w Bydgoszczy, kart GEZ oraz Uchwały Nr VI/52/15 Rady Miejskiej w Łabiszynie w sprawie przyjęcia wieloletniego programu gospodarowania mieszkaniowym zasobem Gminy Łabiszyn na lata 2015-2020

Włączanie nowych obiektów oraz ich wyłączenie z gminnej ewidencji zabytków musi być dokonywane w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wzór karty gminnej ewidencji zabytków określony został w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja (Dz. U. nr 113, poz. 661) i w taki sposób należy prowadzić gminną ewidencję zabytków. W gminnej ewidencji zabytków muszą znaleźć się obiekty wpisane do rejestru zabytków, obiekty ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków lub wskazane do ujęcia przez WKZ oraz inne nieruchomości zabytki wyznaczone przez wójta/burmistrza w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Mimo, iż GEZ została przyjęta Zarządzeniem Burmistrza Łabiszyna Nr 0050.35.2012 z dnia 17.12.2012 r. obecnie wymaga pewnych korekt. Obiekty ujęte ewidencji wojewódzkiej oraz wpisane do rejestru zabytków znajdują się w załączniku 1.

Zaznacza się, iż powyżej przedstawiona charakterystyka może nie oddawać rzeczywistego zasobu tkanki zabytkowej. Konieczna jest weryfikacja terenowa, która pozwoli na zaktualizowanie gminnej ewidencji zabytków. W przypadku obiektów bez stałej opieki winno się zwrócić szczególną uwagę, czy nie grożą zawaleniem.

5.5. Zabytki objęte w gminnej ewidencji zabytków – zabytki archeologiczne

Nieruchomy zabytek archeologiczny, zwany jest także stanowiskiem archeologicznym. Narodowy Instytut Dziedzictwa wskazuje, że stanowisko archeologiczne to: „obszar, w obrębie którego występują źródła archeologiczne wraz z otaczającym je kontekstem – tzw. nawarstwieniami kulturowymi, czyli warstwami ziemi, które powstały na stanowisku (np. osadzie pradziejowej) w trakcie jego funkcjonowania w przeszłości”. Mogą to być grodziska, cmentarzyska, pozostałości dawnych osad, nawarstwienia miast, nawarstwienia związane z funkcjonowaniem zamków, wsi historycznych itd.

Wykaz stanowisk archeologicznych uwzględnionych w Wojewódzkiej Ewidencji Nieruchomych Zabytków Archeologicznych oraz Wojewódzkim Rejestrze Nieruchomych Zabytków Archeologicznych (który prowadzi Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków, Delegatura w Bydgoszczy) przedstawiono w załączniku nr 3.

Badania powierzchni archeologicznej w ramach wykonywania Archeologicznego Zdjęcia Polski prowadzone były od 1978 roku na terenie całego kraju. Projekt zakładał znalezienie zabytków archeologicznych tzw. metodą powierzchniową polegającą na obserwacji zaoranych pól wiosną i jesienią. Prowadzone były również wywiady z mieszkańcami, analizy archiwalnych materiałów, jak i wykorzystywano zdjęcia lotnicze. Dziedzictwo archeologiczne na terenie Gminy Łabiszyn reprezentują stanowiska archeologiczne w liczbie 466, w tym miasto lokacyjne w granicach wpisu do rejestru zabytków oraz relikty łabiszyńskiego zamku. Większość stanowisk ujętych w ewidencji

wojewódzkiej zalicza się do tzw. stanowisk płaskich, które na powierzchni mogą być mało czytelne.

Ochrona dziedzictwa archeologicznego prowadzona jest zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju, według której obecny poziom cywilizacyjny umożliwia wykorzystanie potencjału kulturowego, ekonomicznego i społecznego dziedzictwa archeologicznego bez umniejszania szans przyszłych pokoleń na jego poznanie i obcowanie z autentycznymi, nienaruszonymi zabytkami przeszłości. W przypadku nieodnawialnych zasobów dziedzictwa archeologicznego oznacza to ochronę zabytków archeologicznych *in situ* czyli w miejscu ich pierwotnego występowania, przez zachowanie ich dla przyszłych pokoleń w stanie możliwie nienaruszonym.

Ważnym aspektem dotyczącym zabytków archeologicznych jest ich przypadkowe znalezienie. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami odnosi się w tej kwestii w art. 33.

Art. 33. Kto przypadkowo znalazł przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, jest obowiązany, przy użyciu dostępnych środków, zabezpieczyć ten przedmiot i oznakować miejsce jego znalezienia oraz niezwłocznie zawiadomić o znalezieniu tego przedmiotu właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

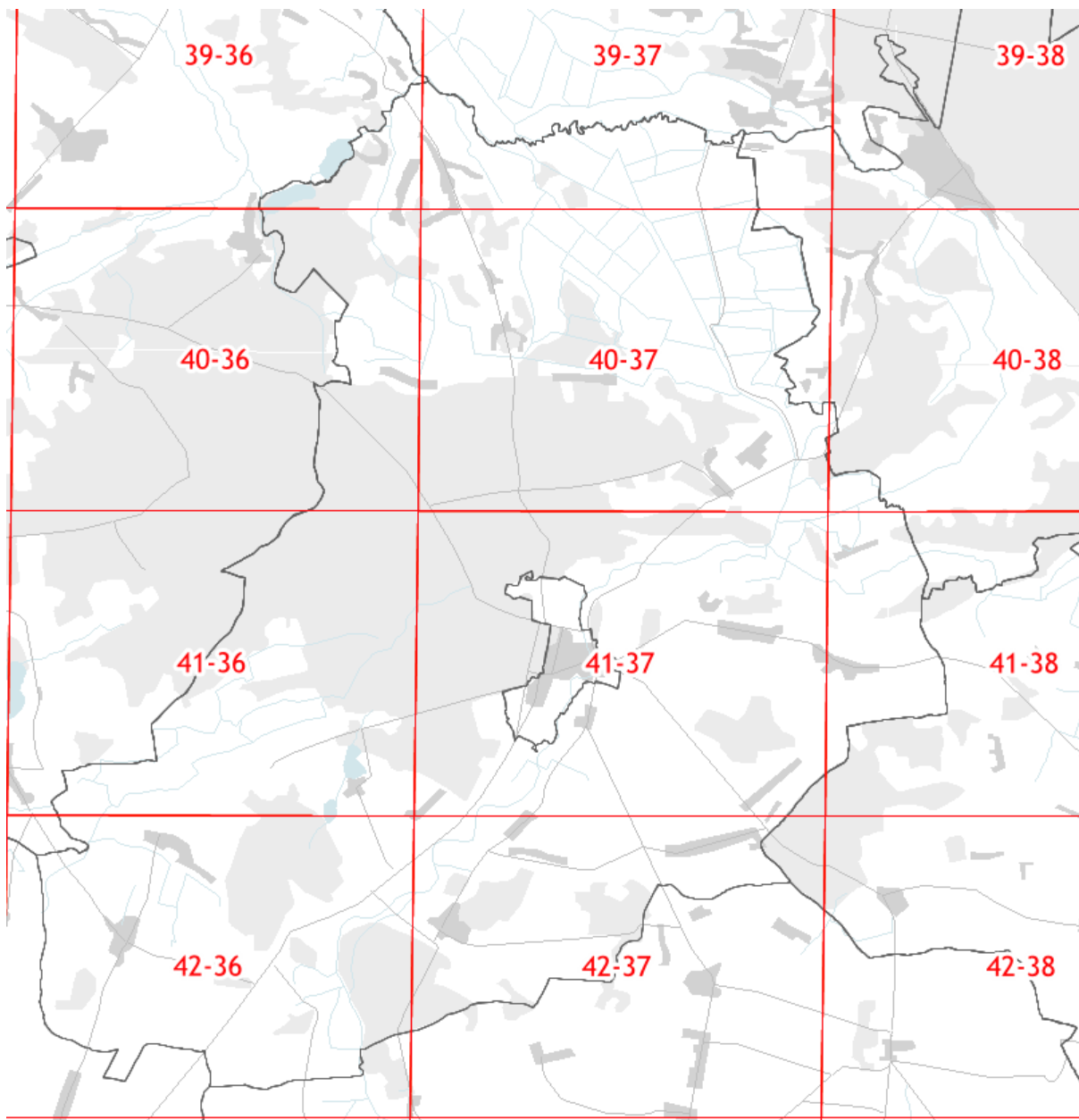
Należy zwrócić uwagę, iż wszystkie znalezione zabytki archeologiczne należą do Skarbu Państwa, co reguluje art. 35 wspomnianej wcześniej ustawy.

Art. 35. Przedmioty będące zabytkami archeologicznymi odkrytymi, przypadkowo znalezionymi albo pozyskanymi w wyniku badań archeologicznych, stanowią własność Skarbu Państwa.

Owa ustawa odnosi się również do kar związanych w aspekcie zabytków archeologicznych w art. 111.

Art. 111. Kto bez pozwolenia albo wbrew warunkom pozwolenia poszukuje ukrytych lub porzuconych zabytków, w tym przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania, podlega karze aresztu, ograniczenia wolności albo grzywny.

Gmina Łabiszyn nie posiada Gminnej Ewidencja Zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków archeologicznych. Charakteryzowana Gmina znajduje się na obszarze 10 sektorów AZP, na których znajdują się stanowiska archeologiczne: 39-36, 39-37, 40-36, 40-37, 40-38, 41-36, 41-37, 41-38, 42-36, 42-37. Każdy z nich posiada wymiary 5 x 8 km, czyli 40 km².

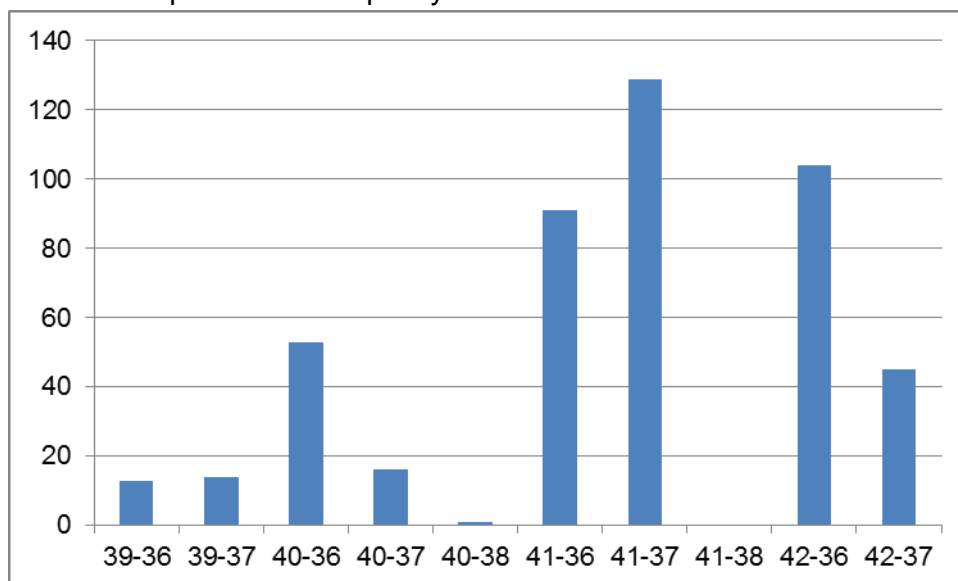

Ryc. 21. Obszary AZP na terenie Gminy Łabiszyn

Źródło: www.mapy.zabytek.gov.pl

Poszczególne części Gminy Łabiszyn nie obejmują w całości żadnego z sektorów AZP. W sektorze 41-37 znajduje się największa część gminy, zaś najmniejsza w 40-38. Najwięcej stanowisk archeologicznych zlokalizowanych zostało na obszarze 41-37 (ponad 120), co związane jest z tym, że prawie cały sektor obejmuje Gminie Łabiszyn oraz lokalizacją Łabiszyna w tej części, który w przeszłości był ważnym punktem osadnictwa. Powyżej 80 stanowisk odnotowano w sektorze 41-36, co związane jest z występowaniem jeziora Smerzyńskiego oraz w sektorze 42-36. Potencjalnie dużo stanowisk odnotowano także w sektorze 42-37 oraz 40-36. Na osadnictwo ziemi łabiszyńskiej wpływ miała rzeka Noteć, która znajduje się w sektorach: 42-36, 42-37, 41-37, 40-37, a także 39-37. W nich też obserwuje się większą gęstość zlokalizowanych stanowisk archeologicznych. Na obszarze 41-38 nie odnotowano stanowisk archeologicznych, ponieważ na tym terenie w granicach Gminy Łabiszyn nie występują większe ciek wodne lub zbiorniki, w przeciwieństwie do pozostałych obszarów AZP.

W tym miejscu należy przypomnieć, że lokacje osad od zarania dziejów zawsze dyktowało ukształtowanie terenu, dostępność wody pitnej, dogodna ekspozycja terenu do zamieszkania oraz odpowiednie do uprawy ziemie.

Wykres 2. Rozmieszczenie stanowisk archeologicznych w poszczególnych sektorach AZP na terenie Gminy Łabiszyn

Źródło: opracowanie własne na podstawie odnotowanych stanowisk archeologicznych w Gminie Łabiszyn

Stanowiska archeologiczne objęte są ochroną wykluczającą wszelką działalność inwestycyjną oraz włączają się w strefę pełnej ochrony konserwatorskiej, a prace porządkowe w ich obrębie wymagają uzgodnień z WKZ.

Należy zaznaczyć, że wszystkie stanowiska archeologiczne są tak samo ważne dla rekonstrukcji większych procesów lub wyjaśnienia mniejszych problemów i zagadnień. W myśl art. 6 pkt. 3 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zmian.) wszystkie zabytki archeologiczne bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece. Najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych, gdzie ingerencja człowieka w substancję zabytkową stanowiska jest najmniejsza. Stan zachowania nawarstwień kulturowych w obrębie stanowisk najczęściej jest trudny do określenia. Ustala się go przy okazji badań rozpoznawczych (powierzchniowych i sondażowych), planowych badań naukowych czy badań ratowniczych przy realizacji inwestycji.

Na terenie gminy zidentyfikowano kilkadziesiąt stanowisk archeologicznych. Są to przede wszystkim stanowiska osadnictwa kultury łużyckiej, osadnictwa kultury pucharów lejkowatych, osadnictwa amfor kulistych, osadnictwa późnego średniowiecza, osadnictwa kultury przeworskiej, osadnictwa mezolitycznego.

Ważnym miejscem na mapie Łabiszyna, a także Gminy Łabiszyn są pozostałości dawnego zamku na łabiszyńskiej wyspie. Był to murowany zamek obronny, zbudowany w czasach średniowiecza, prawdopodobnie ok. 1376 roku przez Andrzeja z Łabiszyna herbu Prawdzic w stylu gotyckim. W połowie XV wieku wojewoda gniewkowski i brzesko-kujawski Maciej z Łabiszyna zamek prawdopodobnie rozbudował. Miasto i zamek były kolejno własnością: do 1595 roku Leszczyców, którzy potem zmienili nazwisko na Kościeleccy, do 1619 roku - Czarnkowskich, do 1644 roku - Rudzińskich, kolejne pięć lat - Opalińskich, potem do 1764 roku - Gembickich.

Widocznym śladem średniowiecznych murów są odkryte trzy gotyckie piwnice przez archeologów z WUOZ Delegatura w Bydgoszczy pod przewodnictwem Elżbiety Dygaszewicz. Na niewielkiej głębokości odsłonięto kamienno-ceglane fragmenty murów, a łączną powierzchnię piwnic szacuj się na 141 m². Znajdują się one po lewej stronie budynku, który jest siedzibą miejskiej biblioteki i Domu Kultury. Odnaleziono wówczas liczne fragmenty ceramiki, które chronologicznie umiejscowiono na przełomie epoki średniowiecznej i nowożytnej. Miejsce odkrycia zakopano i przywrócono do wcześniejszego stanu. Usytuowanie zamku w sąsiedztwie otaczającej go ze wszystkich stron rzeki sprawiało, że był to obiekt warowny z naturalnymi elementami obronnymi, mimo że znajdował się na terenie nizinnym. Pełnił funkcje reprezentacyjne, administracyjne i obronne. Ostatni znany dowód na jego istnienie potwierdza dokument dotyczący przejęcia dóbr łabiszyńskich przez Franciszka Skórzewskiego, co miało miejsce 25 lipca 1763 roku.

W 2002 r. przeprowadzono kolejne prace archeologiczne, tym razem już o charakterze rozpoznawczym. Archeolodzy dotarli bowiem do pozostałości po zwartej konstrukcji ceglano-kamiennej, która ich zdaniem mogła stanowić kwadratową wieżę zamkową. Maksymalna szerokość czworobocznej wieży wynosiła 1,75 m. Odnaleziono fragmenty naczyń glinianych, przedmiot wykonany z rogu, żelazny grot, blaszkę o nieznanym zastosowaniu, a także kilkadziesiąt fragmentów gotyckiej dachówki typu „mnich-mniszka”. Ponadto w pozamkowych piwnicach wydobyto także płytkę posadzkową, pozostałości kafli płytowych, ołowianą kulę, czy fragmenty butelek z okresu nowożytnego.

Ryc. 22. Orientacyjna lokalizacja dawnego zamku w Łabiszynie

Źródło: www.wikimapia.org

W ostatnich 4 latach prowadzono prace ziemne. W roku 2016 podczas modernizacji ulicy Farnej odnaleziono 7 szkieletów ludzkich – 500 letnich.

Ochrona stanowisk archeologicznych oraz nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu odnosi się do planu zagospodarowania przestrzennego, decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego, w których znajdują się ustalenia ochronne. Wszelkie prace remontowo – ziemne należy ustalać z WKZ. Trzeba zatem zwrócić się do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, z wnioskiem o wydanie decyzji administracyjnej zezwalającej na realizację przedsięwzięcia inwestycyjnego, jeżeli przeprowadzenie badań jest niezbędne w celu ochrony zabytków.

W okresie najbliższych 4 lat na terenie gminy nie są planowane prace ziemne, mogące stanowić istotne zagrożenie dla zabytków archeologicznych.

Do największych zagrożeń dla stanowisk archeologicznych zaliczają się:

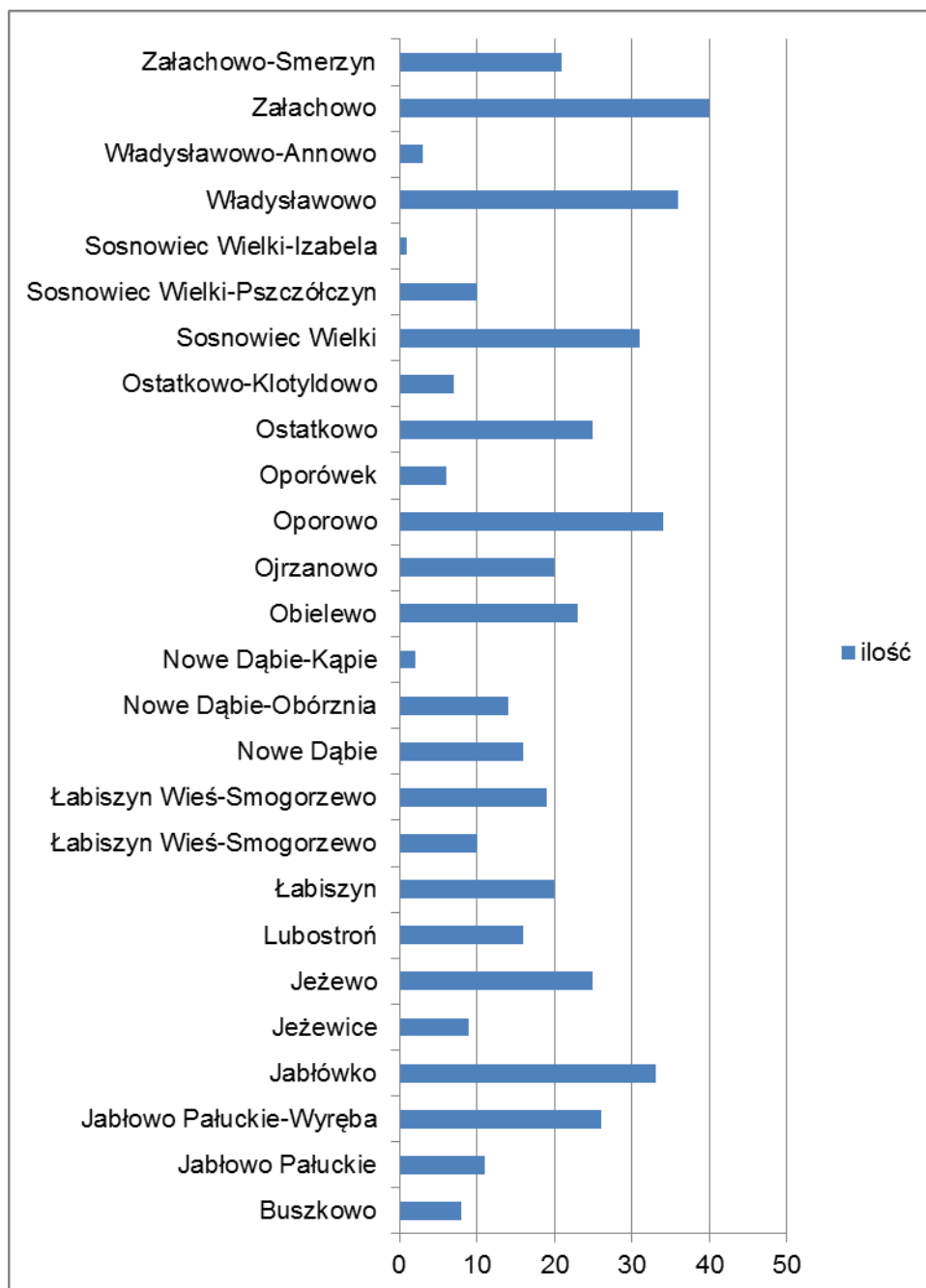
- działalności inwestycyjne: budowa kanalizacji, wodociągów;
- inwestycje mieszkaniowe i przemysłowe;
- budowy dróg;
- lokalizacje żwirowni i kopalni kruszywa oraz ich wydobywanie;
- planowane zalesienia;
- regulacje cieków wodnych i budowa zbiorników retencyjnych;
- działalności rabunkowe – nielegalne poszukiwania;
- działalności rolnicze – głęboka orka;
- gwałtowne zjawiska atmosferyczne.

W szczególnym stopniu inwestycje liniowe o charakterze ponadlokalnym, prymitywne i rabunkowe metody gospodarowania przestrzenią osadniczą oraz tak zwani „poszukiwacze skarbów”, wykorzystujący do poszukiwań urządzenia techniczne wydają się być największym zagrożeniem dla zabytkowych stanowisk.

Liczba obiektów w ewidencji zabytków nie jest stała, ponieważ mogą być do niej wpisywane kolejne stanowiska archeologiczne odkryte podczas prac wykopaliskowych.

Łącznie odnotowano 466 stanowisk na obszarze 26 jednostek. Najwięcej stanowisk archeologicznych odnotowano w Załachowie – 40, Władysławowie – 36, Dąbrowie – 33, Oporowie – 34, Jabłówku – 33, oraz Sosnowcu Wielkim – 31. Na obszarze Gminy Łabiszyn występuje również kilka stanowisk archiwalnych, które także włączono do przedmiotu analizy.

Wykres 3 charakteryzuje stanowiska archeologiczne z obszaru Gminy Łabiszyn. Załącznik 2 przedstawia wszystkie stanowiska archeologiczne z terenu gminy.

Wykres 3. Nieruchome zabytki archeologiczne z terenu Gminy Łabiszyn z wyszczególnieniem na miejscowości

Źródło: opracowanie własne na podstawie odnotowanych stanowisk archeologicznych w Gminie Łabiszyn

5.6. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Niewątpliwie obiekty o największym znaczeniu dla Gminy Łabiszyn figurują w rejestrze zabytków. Według autorów niniejszego dokumentu zabytki wyróżniające się największymi walorami zabytkowymi przedstawiono poniżej. Są to architektoniczne zabytki nieruchome, w skład których wchodzi zespół pałacowy w Lubostroniu, dawny dwór w Łabiszynie, kamienica w Łabiszynie oraz zespół poklasztorny w Łabiszynie. Z punktu widzenia archeologicznego najważniejszym obiektem zdaje się być łabiszyński zamek, który

scharakteryzowano w części poświęconej archeologii. Przy krótkiej charakterystyce obiektów umieszczono również fotografie. Obiekty, które najwcześniej zostały wpisane do rejestru zabytków nieruchomości to część zabytków z zespołu pałacowego w Lubostroniu (10.03.1933 r.).

ZESPÓŁ PAŁACOWY W LUBOSTRONIU

W skład zespołu pałacowego wchodzi następujące obiekty wpisane do rejestru zabytków:

- pałac, 1800, wpisany pod nr: A/192/1 z 10.03.1933 i z 10.03.1994 r.
 - oficyna, tzw. stary pałac, ob. hotel, 1 poł. XIX, wpisana pod nr: A/192/2 z 10.03.1933 i z 10.03.1994 r.
 - stajnia z wozownią, 1 poł. XIX, wpisane pod nr: A/192/3 z 10.03.1933 i z 10.03.1994 r.
 - domek myśliwski, pocz. XX, wpisany pod nr: A/192/4 z 10.03.1933 i z 10.03.1994 r.
 - park, k. XVIII – XIX, wpisany pod nr: A/192/5 z 10.03.1933 i z 10.03.1994 r.
 - ogrodzenie z bramą, 1 poł. XIX, wpisane pod nr: A/192/6 z 10.03.1933 i z 10.03.1994 r.
- oraz
- dom ogrodnika, k. XIX, wpisany pod nr: A/290/1 z 27.01.2005 r.
 - oranżeria, k. XIX, wpisana pod nr: A/290/2 z 27.01.2005 r.
 - piwnica w fosie, k. XIX, wpisana pod nr: A/290/3 z 27.01.2005 r.
 - piwnica-lodownia, pocz. XX, wpisana pod nr: A/290/4 z 27.01.2005 r.
 - piwnica ziemna, pocz. XX, wpisana pod nr: A/290/5 z 27.01.2005 r.

PAŁAC

Pałac w Lubostroniu to jeden z najcenniejszych i najbardziej rozpoznawalnych zabytków położonych w województwie kujawsko – pomorskim. Jego budowę zakończono w 1800 r. dla hrabiego Fryderyka Skórczewskiego. Pałac zbudowany został na wzór słynnej budowli Vila Rotonda włoskiego artysty Andrea Palladio, która znajduje się w Vincenzie. Obiekt zaprojektował Stanisław Zawadzki. Usytuowany na wzgórzu stanowi wyraźną dominantę architektoniczną na tle krajobrazu wiejskiego. Budowla wzniesiona została na rzucie kwadratu z rotundą, posiada wysunięty portyk do którego prowadzi trzynaście szerokich stopni schodów. Od frontu widoczny jest napis: „SIBI AMICITIAE ET POSTERIS MDCCC”, co oznacza „SOBIE, PRZYJACIOŁOM I POTOMNYM 1800”. Powyżej napisu w tympanonie portyku frontowego widnieją tarcze heraldyczne. Pałac posiada także tympanon północny, południowy oraz zachodni. Pierwszy plan portyku stanowi 8 kolumn ustawionych w dwóch rzędach po 4 sztuki. Ich głowice oraz bazy pochodzą z warszawskiego kościoła pw. Opatrzności Bożej, który ostatecznie nie został wybudowany. Dwukondygnacyjny obiekt rozdziela fryz międzykondygnacyjny pomiędzy parterem, a pierwszym piętrzem. Pod kopułą okrągłej sali umieszczony został fryz figuralny przedstawiający antyczny pochód ofiarny, a poniżej cztery płaskorzeźby przedstawiające: królową Jadwigę przyjmującą posłów krzyżackich w Inowrocławiu, zwycięstwo Wojsk Polskich nad Krzyżakami w bitwie pod Koronowem w 1410 roku, króla Władysława Łokietka znajdującego Floriana Szarego na polu bitwy pod Płowcami w 1331 roku, oraz Fryderyka II oglądającego plany regulacji budowy nowych śluz w Bydgoszczy. Kopułę pałacu zdobi rzeźba Atlasa dźwigającego kulę ziemską.

Po wojnie był siedzibą Funduszu Wczasów Pracowniczych, co mimo, że nie było najlepszym rozwiązaniem, uchroniło go przed poważną dewastacją. Od 30 kwietnia 1994 roku zabytkowy zespół pałacowo – parkowy jest siedzibą samorządowej instytucji kultury. Od 01 września 2009 roku do 31 grudnia 2012 roku Pałac Lubostroń był instytucją kultury współprowadzoną przez Samorząd Województwa Kujawsko – Pomorskiego i Samorząd Powiatu Żnińskiego. Od 01 stycznia 2013 roku organizatorem instytucji kultury Pałac Lubostroń jest Województwo Kujawsko – Pomorskie. Od 2000 roku dyrektorem instytucji jest Andrzej Budziak. Celem działania instytucji jest trwała ochrona i konserwacja zespołu pałacowo-parkowego w Lubostroniu, promocja dziedzictwa narodowego oraz upowszechnianie różnych form kultury i sztuki.

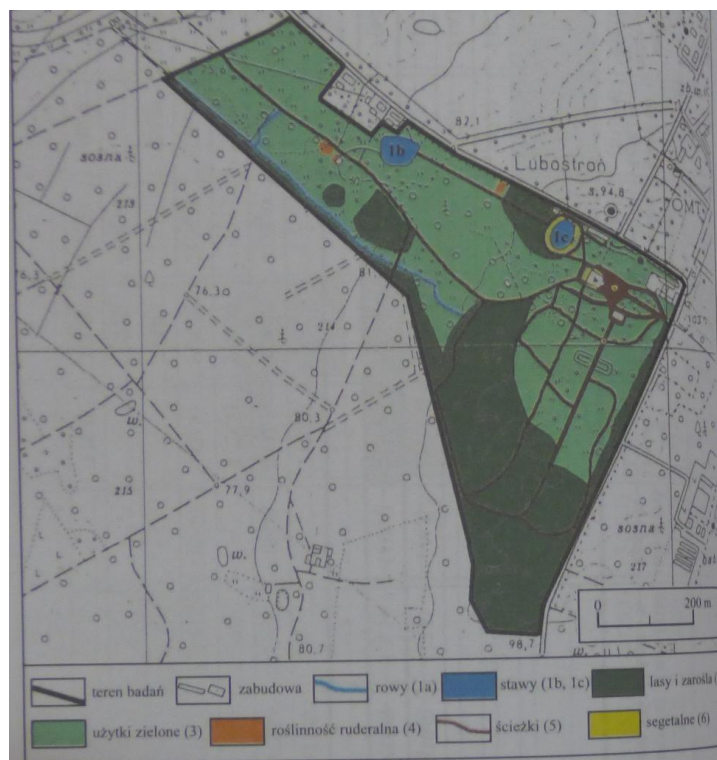
Fot. 8. Pałac w Lubostroniu

Źródło: GEZ

PARK

Starsza część parku znajduje się przed frontem pałacu i oparta jest na założeniach geometrycznych, nawiązujących do ogrodów francuskich. Większość parku posiada jednak charakter krajobrazowy, powiązany z sąsiadującymi lasami od strony zachodniej, południowej i wschodniej. Znajdują się tu zamknięte wnętrza, zwarte drzewostany, pojedyncze drzewa oraz grupy drzew tworzące aleje i szpalery. Wyróżnić należy lipy osiągające blisko 400 cm, dęby prawie 350 cm i robinie mające 300 cm obwodu w pierśnicy. W parku prowadzone są regularne zabiegi pielęgnujące. Występujące tu dwa zbiorniki wodne są okresowo oczyszczane oraz pogłębiane. W parku odnaleźć można ok. 335 gatunków roślin naczyniowych. Florę parku tworzą gatunki rodzime oraz obce ze zbliżonych stref klimatycznych. Występują tu gatunki będące pod ścisłą ochroną prawną.

W sierpniu 2017 r. przez zespół Lubostroń przeszły silne wiatry, który zniszczyły część drzewostanu w parku. Ucierpiało ok. 200 drzew, w tym ok. 90 robinii akacjowych.

Ryc. 23. Park w Lubostroniu

Źródło: *Przyroda Parku Pałacowego w Lubostroniu pod redakcją Józefa Banaszka i Haliny Ratyńskiej*

ZESPÓŁ KLASZTORNY REFORMATORÓW W ŁABISZYNIE

W skład zespołu klasztornego wchodzi następujące obiekty wpisane do rejestru zabytków:

- kościół, ob. par. pw. św. Mikołaja, 1688-96, 1725, nr rej.: A/808 z 10.03.1933 r.
- klasztor (dwa skrzydła), 3 ćw. XVII, 1788-89, nr rej.: A/1669/1 z 6.10.2014 r.
- dzwonnica, k. XVIII, nr rej.: A/1669/2 z 6.10.2014 r.
- ogrodzenie (mur przy klasztorze), XVIII, nr rej.: A/1669/3 z 6.10.2014 r.
- cmentarz par. obok klasztoru, XVIII/XIX, nr rej.: A/1137 z 7.03.1989 r.

Miejsce to od dawna było miejscem kultu. Już w XII w. istniał tu drewniany kościół, co potwierdzają badania archeologiczne z 2012 r. W 1597 r. zburzono stary kościół i w jego miejsce pobudowano zbór kalwiński, który przestał pełnić swoją funkcję już po roku. W 1627 r. Jan Opaliński sprowadził do kościoła św. Tomasza Zakon Reformatorów – odłam Franciszkanów. Wybudowano wówczas nowy drewniany kościół i klasztor, który spłonął w wielkim pożarze. 10 marca 1687 r. Eleonora Gembicka rozpoczęła starania o budowę nowego założenia klasztornego. Architektem nowej budowli najprawdopodobniej był włoski artysta Piotr Fontana. 22 kwietnia 1698 r. konsekrowano nowy klasztor i kościół w stylu barokowym. 2 sierpnia 1720 r. kolejny pożar zniszczył budynki założenia klasztornego. Odbudowę bez jednego skrzydła klasztornego trwającą do 1731 r. zajęła się Dorota Gembicka. Z tego okresu pochodzi obecny wygląd kościoła, z dobudowaną od wschodu w 1911 r. przez Witolda Skórzewskiego lożą hrabiowską i kaplicą z rokokowym sklepieniem.

Po rozbiorach w 1829 r. rząd pruski dokonał kasaty zakonu i przejął majątek klasztoru. W 1833 r. na prośbę Fryderyka Skórzewskiego zaborcy zezwolili na użytkowanie

kościół, który jako świątynia parafialna przyjął wezwanie św. Mikołaja. W klasztorze urządzono szkołę katolicką. W latach 1939-1945 Niemcy zamienili kościół na magazyn i zniszczyli całe barokowe wyposażenie (ołtarz główny, cztery ołtarze boczne, ambonę, ławki i konfesjonały).

Podczas wyzwolenia 21 stycznia 1945 r. kościół został ostrzelany przez czołg radziecki, w wyniku czego uszkodzeniu uległ front i dach. W 1948 r. świątynia została odbudowana. Gruntowne remonty przeprowadzono w 1980 i 1996 roku. Przywrócono do świetności park, gdzie powstał Ogród Różańcowy z figurą Matki Bożej „Łabiszyńskiej Królowej z Dzieciątkiem”. Do ciekawych miejsc na terenie zespołu należy zaliczyć: Dąb Jagiełły (Dąb św. Jadwigi posadzony w 600 rocznicę zasadzenia Dębu Jagiełły), kule z okresu Powstania Kościuszkowskiego wmurowane nad wejściem do kościoła, portret trumienny Doroty Gembickiej w krużgankach, zakrystia z pięknymi inskrypcjami nad oknami, krypty w których są pochowani patroni świątyni i zakonnicy.

Przykościelny cmentarz natomiast skrywa grobowiec pułkownika Mieleckiego (dowódcy powstania styczniowego), Erazma Rykaczewskiego (filozofa, twórcy „Dokładnego słownika polsko-angielskiego” z połowy XIX w.), groby rodziny Radziwiłłów oraz groby powstańców z 1848 roku i lat 1918-1919.

Wybitne postacie, które gościły w tym miejscu to: Władysław Jagiełło, Karol X Gustaw – król Szwecji, Jan Henryk Dąbrowski, Józef Wybicki, Stefan kardynał Wyszyński.

Fot. 9. Kościół p.w. św. Mikołaja w Łabiszynie

Źródło: fotografia własna

DOM W ŁABISZYNIE

Dwór klasycystyczny z 1 poł. XIX w. wpisany został do rejestru zabytków pod pozycją: dom, ul. Przedmieście pod nr. 341 z 7.04.1956 r. Faktycznie znajduje się przy ul. Bydgoskiej 1, na działce nr 486. W założeniu, budowla miała przypominać pomniejszona replikę pałacu w Lubostroniu, na planie zbliżonym do kwadratu, piętrowy z czterokolumnowym portykiem, nad którym znajdował się okazały trójkątny fronton. Niestety w latach powojennych portyk usunięto, a w jego miejscu zbudowano werandę do którego prowadzi 5 stopni schodów.

Obiekt obustronnie tynkowany w delikatnym kolorze brzoskwini o powierzchni 3 553 m² posiada w części parterowej podłużne okna, a na 1 piętrze okna kwadratowe (wszystkie pcv). Kondygnacje oddzielone są od siebie gzymsem, dach płaski. W frontonie znajduje się

herb przedstawiający konia w galopie. Poniżej niego liczne gipsowe, białe klucze zdobiące budynek.

Fot. 10. Dwór w Łabiszynie

Źródło: fotografia własna

DOM W ŁABISZYNIE

Kamienica w Łabiszynie wybudowana została w 1903 r. Wpisana została do rejestru zabytków pod nr. A/401/1 w 12.05.1994 r. Znajduje się przy Placu Tysiąclecia 11 na działce nr. 437 i sąsiaduje bezpośrednio od strony północnej z kamienicą nr 10, a od strony południowej z kamienicą nr 12.

Obiekt pięcioosiowy, obustronnie tynkowany o powierzchni 841 m² posiada w części parterowej, w osi środkowej wejście główne, a w osi 2 i 4 węższe wejścia do obiektów usługowych. Okna duże, przystosowane dla potrzeb usługowych. Nieujednoliconą formą reklamy sprawia wrażenie braku ładu estetycznego. Powyżej znajduje się piętro pierwsze, w którym występują liczne zdobienia budynku. W osi głównej znajduje się balkon, który podparty jest płaskorzeźbami. Okna drewniane, o pierwotnych rozmiarach zdobione opaskami oraz płaskorzeźbami. Powyżej w osi głównej duża wystawka z oknem nad którym widnieje w kolistej niszy rzeźbiona głowa. Nad nią zdobione gzymsy zwieńczone iglicą. W połaci dachowej cztery mniejsze otwory okienne.

Fot. 11. Kamienica w Łabiszynie

Źródło: fotografia własna

VI. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

W kolejnej tabeli przedstawiono analizę SWOT dla gminy (poprzez wskazanie mocnych i słabych stron, a także wskazanie szans oraz potencjalnych zagrożeń). Sporządzona analiza uwzględnia stan dziedzictwa kulturowego oraz uwarunkowania jego ochrony i realizowanej przez gminę polityki rozwoju przestrzennego i społeczno - gospodarczego. Dokonana analiza ma za zadanie pomóc w określeniu podstawowych priorytetów opracowanego dokumentu. Analiza SWOT została oparta na dokumentach strategicznych gminy, analizie SWOT sporządzonej w Gminnym Programu Opieki nad Zabytkami dla gminy Łabiszyn na lata 2013 – 2016 (jego aktualizacja) oraz własnych spostrzeżeniach.

Tabela 8. Analiza szans i zagrożeń wynikających ze stanu dziedzictwa kulturowego Gminy Łabiszyn

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ol style="list-style-type: none">1. Bliskość Bydgoszczy.2. Potencjał krajobrazowy – malownicze tereny.3. Rozwój organizacji społeczno – kulturowych.4. Nowoczesne metody badawcze i naukowe w rewaloryzacji i konserwacji obiektów zabytkowych.5. Możliwość pozyskania dofinansowania z różnych źródeł na obiekty rejestrowe.6. Rozwój inicjatyw mających na celu troskę o dziedzictwo kulturowe.7. Upowszechnianie edukacji nastawionej na poszanowanie dziedzictwa kulturowego.8. Wzrost świadomości mieszkańców – zadbane zabytki przyczynią się do wzrostu ruchu turystycznego.9. Remediacja i rekultywacja zabytkowej tkanki na terenie gminy z wykorzystaniem dotacji krajowych i unijnych.10. Uwzględnienie potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumencie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy.11. Uwzględnienie potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.12. Uwzględnienie zabytków, jako produkt turystyczny w Strategii Rozwoju Gminy.13. Wspomaganie przedsięwzięć zmierzających do zachowania i kształtowania ładu przestrzennego z utrzymaniem właściwej ekspozycji	<ol style="list-style-type: none">1. Konkurencja ze strony pobliskich gmin, w tym w szczególności Bydgoszczy.2. Degradacja zasobu zabytkowego przez przypadkowe działania.3. Bezprawne/samowolne działania przy prywatnych obiektach o walorach zabytkowych i ich rozbiórki, które niszczą charakter wsi pałuckiej.4. Brak środków na renowację zabytkowych obiektów, głównie obiektów mieszkalnych w Łabiszynie, które stanowią ich większość.5. Niewielkie możliwości dofinansowania na obiekty ewidencyjne.6. Brak opieki nad zapomnianymi cmentarzami.7. Braki w edukacji z zakresu wartości i ochrony dziedzictwa kulturowego.8. Wprowadzenie nowego budownictwa w otoczenie zabytkowych budynków mieszkalnych, często niezgodnego kubaturowo.9. Brak zainteresowania historią i twórczością ludową wśród młodych pokoleń.10. Wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych.11. Zagrożenia związane z występującymi niekorzystnymi warunkami atmosferycznymi, np. silne wiatry.

<p>obiektów zabytkowych i dostosowywaniem nowej zabudowy do wartości historycznych miejsc.</p> <p>14. Lokalne tematyczne strony internetowe.</p> <p>15. Organizacja imprez kulturowych, tematycznych wystaw podczas których podkreśla się lokalną kulturę.</p> <p>16. Zaangażowanie placówek oświatowych, wychowawczych oraz kościelnych w edukację kulturalną – warsztaty, pracownie, szkolenia, wykłady.</p> <p>17. Powstający Program Rewitalizacji Gminy Łabiszyn.</p> <p>18. Duży potencjał tkwiący w zespole pałacowo-parkowym w Lubostroniu.</p>	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ol style="list-style-type: none"> 1. Liczne występowanie stanowisk archeologicznych. 2. Bogactwo kulturowe - liczne cmentarze ewangelickie w północno-zachodniej i południowo-zachodniej części Gminy, cmentarze żydowskie, kościoły o różnych wyznaniach. 3. Liczne i dobrze zachowane budownictwo o charakterze małomiasteczkowym. 4. Układ urbanistyczny Łabiszyna. 5. Zagospodarowane, estetyczne centrum miasta z zachowanymi zabytkowymi kamienicami, ład przestrzenny w centrum miasta. 6. Dbalność o pamięć miasta – fotografie w centrum miasta. 7. Dobry lub bardzo stan zachowania większości zabytków rejestrowych. 8. Dostęp do większości obiektów rejestrowych. 9. „Perła Pałuk” – zespół pałacowo – parkowy w Lubostroniu. 10. Instytucja Kultury w Lubostroniu. 11. Organizowane cykliczne spotkania w lubostrońskim pałacu oraz poza nim. 12. Instytucje kultury krzewiące odpowiednie postawy kulturowe - Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy im. Dr Juliana Gerpe w Łabiszynie, Łabiszyński Dom Kultury. 13. Liczne publikacje książkowe, broszury informacyjne na temat gminy. 14. Występowanie 10. świetlic wiejskich. 15. Potencjał społeczny – gminne koło gospodyń wiejskich oraz stowarzyszenia. 16. Bogactwo etnograficzne – stroje ludowe, gwara, legendy, potrawy regionalne. 17. Lokalni artyści – haft. 18. Punkt Informacji Turystycznej. 19. Liczne szlaki turystyczne – Szlak Piastowski, Szlak Pałuckich Kościołów, szlak rowerowy – Pałuckie Krajobrazy, szlaki piesze – Szlak Pałucki, Szlak nordic walking przez łabiszyńskie lasy, szlak 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Brak gminnych środków na opiekę nad zabytkami. 2. Brak świadomości mieszkańców miejscowości o występowaniu zabytkowych obiektów (szczególnie w przypadku ewidencji). 3. Niezadowalające oznakowanie cennych obiektów kulturowych bądź ich brak. 4. Zanikanie tradycyjnych cech mieszkalnej i gospodarczej zabudowy wiejskiej (likwidacja detali, zakrywanie elewacji – ocieplanie budynków) 5. Zaniedbane cmentarze ewangelickie i żydowskie. 6. Braki w gminnej ewidencji zabytków nieruchomości. 7. Brak gminnej ewidencji zabytków archeologicznych. 8. Brak odpowiedniego oznakowania części rejestrowych zabytków nieruchomości. 9. Słabe zagospodarowanie jezior na cele turystyczne. 10. Brak gospodarstw agroturystycznych.

<p>kajakowy – Szlak Notecki i Kanału Noteckiego.</p> <p>20. Promocja miasta i gminy – nowe tablice informacyjne w centrum miasta oraz zamieszczenie informacji o zabytkach na stronie internetowej gminy.</p> <p>21. Dobrze rozwinięta baza gastronomiczna.</p> <p>22. Przynależność Gminy Łabiszyn do stowarzyszeń i organizacji – LGD Pałuki, ZIT BTOF, Stowarzyszenie MB.</p> <p>23. Liczne MPZP chroniące dziedzictwo materialne gminy.</p>	
---	--

Źródło: opracowanie własne

VII. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Przedmiotowe opracowanie wyznacza gminie priorytety w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Prace nad wdrażaniem ustaleń programu oraz monitorowaniem ich postępu należą do zadań samorządu lokalnego. Zadania dla samorządu lokalnego w zakresie opieki nad zabytkami zostały opracowane na podstawie analiz gminnych dokumentów strategicznych, dokumentów programowych wyższego szczebla, diagnozy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego (analiza SWOT), a także wcześniejszego programu opieki nad zabytkami dla Gminy Łabiszyn,

Przedmiotowy Program w zakresie ochrony zabytków gminy odnosi się do działań, o których mowa w art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

Art. 4. Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;*
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;*
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;*
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;*
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;*
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.*

7.1 Priorytety gminnego programu opieki nad zabytkami

Analiza szans i zagrożeń wynikających ze stanu dziedzictwa kulturowego Gminy Łabiszyn wykonana na potrzeby programu pozwoliła na wypracowanie priorytetowych działań w zakresie opieki nad zabytkami.

1. **Priorytet I**

Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako elementu rozwoju społeczno-gospodarczego.

2. **Priorytet II**

Badanie i dokumentacja zasobu kulturowego.

3. Priorytet III

Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego.

4. Priorytet IV

Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego i turystyki Gminy Łabiszyn.

7.2 Kierunki działań i zadania gminnego programu opieki nad zabytkami

Dla realizacji wyznaczonych priorytetów określono długofalowe kierunki działań, mogące wykraczać poza 4 - letni okres obowiązywania Programu.

Jako kierunki działań realizacji Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Łabiszyn w ramach przyjętych priorytetów uznano:

- 1. Główne zadania mające na celu zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do stanu ich zachowania.***
- 2. Uzupełniające zadania mające na celu zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do stanu ich zachowania.***
- 3. Dokumentacja dziedzictwa kulturowego.***
- 4. Korzystanie z nowoczesnych technik informatycznych.***
- 5. Podejmowanie działań na rzecz ochrony krajobrazu kulturowego gminy.***
- 6. Wspieranie oddolnych inicjatyw lokalnych.***
- 7. Działania zmierzające do promocji i popularyzacji dziedzictwa kulturowego gminy.***
- 8. Regionalne dziedzictwo kulturowe sprzyjające rozwojowi turystyki kulturowej.***

7.3. Zadania gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawa o ochronie i opiece nad zabytkami ustala obowiązek złożenia po 2 latach przez władze Gminy sprawozdania z wykonania GPOnZ. W związku z powyższym dla realizacji zadań wyznaczono dwa okresy: etap pierwszy, po którym gmina dokona sprawozdania (do połowy 2019 r., za okres 2017 - 2018) oraz etap drugi (2019 - 2020).

„Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Łabiszyn na lata 2017 – 2020” jest kontynuacją wcześniejszego Programu. Zadania przypisane w kierunkach działań są zgodne ze wcześniejszymi zaproponowanymi w „Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami dla gminy Łabiszyn na lata 2013 – 2016”. Zadania, które udało się zrealizować nie zostały włączone do obecnych zadań, bądź na podstawie ich osiągnięcia wyznaczono nowe, mające na celu bazowanie na dotychczasowym „sukcesie”. W ramach poprzedniego Programu, zrealizowano następujące zadania:

- podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na konserwację zabytków będących własnością gminy;
- działania własne gminy polegające na zachowaniu i konserwacji zabytków oraz zatrzymaniu ich degradacji;
- pomoc właścicielom obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem, kradzieżą;
- prowadzenie bieżących prac porządkowych przy zabytkowych nagrobkach;
- awansowanie w strukturze działań samorządu zadań dotyczących opieki nad zabytkami;

- ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego. Poprawa dbałości o środowisko kulturowe i przyrodnicze;
- wspieranie aktywności lokalnej mającej na celu zachowanie dziedzictwa kulturowego;
- opracowanie materiałów promujących obiekty zabytkowe gminy;
- udostępnienie informacji o obiektach zabytkowych na stronie internetowej gminy;
- powszechna edukacja w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego;
- utworzenie i modernizacja elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej;
- wprowadzenie zintegrowanego systemu informacji wizualnej (m.in. za pomocą tablic informacyjnych) obejmującego zasoby i wartości dziedzictwa kulturowego gminy.

W obecnym Programie przypisano również inne, nowe zadania mające na celu polepszenie ogólnej sytuacji obiektów zabytkowych, jak i mieszkańców gminy w nawiązaniu do szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego.

Dla obszaru gminy, założono, iż w czasie trwania etapu pierwszego realizowane będą działania wstępne, mające charakter przygotowawczy do pełnej realizacji Programu. Aby określone działania mogły być zrealizowane potrzebna jest współpraca wielu podmiotów. Najważniejszym wydaje się być skoordynowana i zrównoważona współpraca między właścicielami obiektów zabytkowych, a Gminą. Ważne jest również współdziałanie władz Gminy z jednostkami samorządu terytorialnego wyższego szczebla w odniesieniu do zabytków, ich pielęgnacji, ratowania oraz niezbędnego finansowania.

Planowany zakres działań wraz z etapowaniem przedstawiono w kolejnej tabeli.

Tabela 9. Zakres i harmonogram działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Łabiszyn

Kierunki działań	Zadania	Etap I	Etap II
Priorytet I - Główne zadania mające na celu zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do stanu ich zachowania			
Główne zadania mające na celu zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do stanu ich zachowania	Konsekwentne wdrażanie zapisów dokumentów programowych w odniesieniu do zabytków i krajobrazu kulturowego gminy.		
	Wystąpienie z wnioskami mającymi na celu uzyskanie dotacji do remontów zabytków rejestrowych.		
	Uporządkowanie terenów dawnych cmentarzy ewangelickich i żydowskich oraz ich zabezpieczenie. Dla terenów cmentarzy należy w widocznym miejscu umieścić tablicę informacyjną.		
	Utworzenie budżetu gminnego na rzecz dofinansowań najbardziej potrzebnych remontów obiektów będących w WEZ.		
	Modernizacja obiektów, które potrzebują najpilniejszych prac remontowych należących do gminy i będących w WEZ.		
	Remont XIX-wiecznej wozowni w Łabiszynie na ulicy Mickiewicza.		
	Pomoc właścicielom obiektów zabytkowych w pozyskiwaniu środków zewnętrznych na odnowę zabytków		
	Zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem, kradzieżą		
Uzupełniające zadania mające na celu zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do stanu ich zachowania	Rewaloryzacja zespołów zabytkowej zieleni, z uwzględnieniem starodrzewia na terenie cmentarzy (także nieczynnych).		
	Inwentaryzacja zabytkowych nagrobków.		
	Wspieranie działań mających na celu uporządkowanie parku w Lubostroniu.		
Priorytet II - Badanie i dokumentacja zasobu kulturowego			
Dokumentacja dziedzictwa kulturowego	Uzupełnienie Gminnej Ewidencji Zabytków o brakujące obiekty nieruchome we współpracy z WKZ.		
	Opracowanie Gminnej Ewidencji Zabytków Archeologicznych we współpracy z WKZ.		
	Uświadomienie właścicielom zabytków, o włączeniu obiektów do GEZ w oparciu o odpowiednią dokumentację.		
Korzystanie z nowoczesnych technik informatycznych	Aktualizacja dokumentacji fotograficznej oraz jej uzupełnienie o wszystkie obiekty wpisane do rejestru zabytków.		
	Wspieranie tworzenia przez lokalną społeczność regionalnych portali tematycznych, hobbystycznych.		
	Poszerzenie informacji na temat zabytków na stronie internetowej gminy.		

Kierunki działań	Zadania	Etap I	Etap II
Priorytet III - Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego			
Podejmowanie działań na rzecz ochrony krajobrazu kulturowego gminy	Współpraca z instytucjami związanymi z ochroną dziedzictwa kulturowego (Starostwo, Wojewódzki Konserwator Zabytków w sposób szczególny Urząd Marszałkowski w zakresie założenia pałacowo-parkowego w Lubostroniu).		
	Konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (głównie w zakresie wysokości zabudowy, jej charakteru i funkcji).		
	Przeciwdziałanie samowolom budowlanym, zwłaszcza przy obiektach o walorach zabytkowych prowadzącym do zanikania tradycyjnych cech zabudowy regionu a w sposób szczególny tyczy się to zabytkowego układu urbanistycznego Łabiszyna.		
	Oznakowanie zabytków rejestrowych – we współpracy ze Starostwem Powiatowym.		
	Przygotowanie ofert prac sezonowych dla bezrobotnych mieszkańców gminy umożliwiających bieżącą opiekę nad zapomnianymi cmentarzami.		
	Organizacja konferencji, spotkań, debat, warsztatów dla mieszkańców gminy uświadamiających im rolę zabytków na terenie gminy.		
Wspieranie oddolnych inicjatyw lokalnych	Wspieranie aktywności lokalnej mającej na celu zachowanie dziedzictwa kulturowego.		
	Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.		
	Wspieranie inicjatyw w zakresie utworzenia gospodarstw agroturystycznych.		
	Upowszechnianie edukacji w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, poprzez zaangażowanie placówek oświatowych, wychowawczych oraz kościelnych w organizowanie warsztatów, pracowni, szkoleń, wykładów.		
Priorytet IV - Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego i turystyki Gminy Łabiszyn			
Działania zmierzające do promocji i popularyzacji dziedzictwa kulturowego gminy	Wykreowanie wizerunku gminy, w oparciu o dziedzictwo kulturowe i lokalną tożsamość mieszkańców.		
	Promocja wyznaczonych już szlaków turystycznych.		
	Aktualizacja tablic informacyjnych obejmujących zasoby i wartości dziedzictwa kulturowego gminy (jeśli nastąpi taka potrzeba)		
	Promocja książek, publikacji dotyczących gminy i jej zasobów kulturowych i zabytkowych.		
Regionalne dziedzictwo kulturowe sprzyjające	Organizacja imprez kulturowych.		
	Promocja istniejącego punktu informacji turystycznej w Łabiszynie.		

Kierunki działań	Zadania	Etap I	Etap II
rozwojowi turystyki kulturowej	Promocja gminy w oparciu o zespół pałacowo – parkowy w Lubostroniu.		
	Promocja lokalnych festynów oraz regionalnych potraw.		
	Organizacja wycieczek krajoznawczych, rowerowych po najciekawszych miejscach gminy.		

VIII. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Konsekwentnie prowadzona i długofalowa polityka Gminy Łabiszyn w zakresie opieki nad zabytkami oraz realizacja niniejszego Programu stanowi szansę na rozwój w Gminie Łabiszyn oraz na zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju. Inwestycje zmierzające do poprawy stanu technicznego obiektów i zespołów zabytkowych powinny się odbywać na zasadzie poszanowania istniejących wartości zabytkowych i dążenia do zachowania w jak największym stopniu oryginału, ewentualnie wkomponowaniu nowych elementów w sposób współgrający z zabytkiem.

Realizacja Programu będzie się odbywać poprzez wskazane zadania gminy na rzecz osiągnięcia priorytetów w nim przyjętych.

Zakłada się, że zadania określone w gminnym programie opieki nad zabytkami będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- a) **instrumentów prawnych** – wynikających z przepisów ustawowych (np. uchwalanie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. WKZ),
- b) **instrumentów finansowych** (m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych),
- c) **instrumentów koordynacji** (m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami),
- d) **instrumentów społecznych** (m.in. poprzez działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami),
- e) **instrumentów kontrolnych** (m.in. uzupełnienie gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego, sporządzenie sprawozdania z realizacji Programu).

IX. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Proces osiągnięcia celów wytyczonych w Programie będzie monitorowany poprzez analizę stopnia jego realizacji. Analiza ta będzie dokonywana każdorazowo przez Burmistrza Łabiszyna, zgodnie z ustaleniami art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

5. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji Gminnego Programu uwzględniająca: wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami oraz efektywność ich wykonania.

Ocena poziomu realizacji Programu winna uwzględniać m.in.:

- bieżący monitoring gminnej ewidencji zabytków z terenu Gminy Łabiszyn uwzględniający informacje o stanie zachowania obiektów, zmianach lokalizacyjnych, zmianach stosunków własnościowych,
- ocenę zaawansowania prac związanych z rewitalizacją obiektów zabytkowych,
- ocenę aktywności kulturalnej lokalnej społeczności, w tym ocenę przedsięwzięć folklorystycznych i zainteresowań tradycyjnym rękodziełem,
- ocenę aktywności placówek kulturalnych (instytucje kultury, domy kultury, świetlice wiejskie, biblioteki),
- ocenę wykorzystania i funkcjonowania szlaków turystycznych oraz towarzyszącej im infrastruktury,
- ocenę realizacji programu edukacji i promocji zabytków, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych technik informatycznych,
- ocenę rozwoju bazy turystycznej (w tym o nowe gospodarstwa agroturystyczne),
- ocenę kontaktów z właścicielami obiektów w zakresie działań zmierzających do rewitalizacji obiektów zabytkowych.

Po przyjęciu przez Radę Miejską w Łabiszynie Programu w drodze uchwały należy udostępnić dokument do publicznej wiadomości na stronie internetowej Gminy Łabiszyn.

Program należy sukcesywnie analizować oraz uzupełniać uwzględniając zmieniające się uwarunkowania prawne, kulturowe i społeczne.

Realizowanie założeń Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Łabiszyn będzie wymagało współpracy nie tylko osób odpowiedzialnych za wdrożenie działań wynikających z celów tego dokumentu, ale także aktywizacji właścicieli, użytkowników obiektów zabytkowych, organizacji pozarządowych, grup społecznego działania, środowisk naukowych itp. Mając na uwadze dobro ogółu należy dołożyć starań, aby wytyczone cele zostały realizowane.

Gmina i podległe jednostki zobowiązują się prowadzić działalność informacyjną i popularyzatorską w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy.

X. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Środki finansowe związane z zadaniami ochrony i opieki nad zabytkami dla Gminy Łabiszyn mogą być uzyskane z następujących źródeł:

- środki publiczne;
- środki krajowe (budżet państwa, budżet jednostek samorządu terytorialnego, fundusze celowe);
- środki zagraniczne (środki Unii Europejskiej i inne);
- środki niepubliczne (środki osób fizycznych, prawnych, spółek, organizacji, fundacji, instytucji kościelnych).

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określone zostały w rozdziale 7. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Podstawowym źródłem finansowania zabytków w Polsce są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządowych. Finansowanie zabytków z tych źródeł odbywa się na zasadzie współfinansowania prac przy obiektach zabytkowych, w oparciu o zapisy ww. ustawy.

Dysponentami powyższych środków są:

1. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego.
2. Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków.
3. Organ stanowiący - gminy, powiaty, samorządy województwa realizujące dotacje poprzez corocznie organizowane nabory wniosków. Dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej, będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie.
4. Fundacje PPP.

Poniżej wskazano przykładową listę instytucji oraz programów umożliwiających częściowe sfinansowanie zadań wskazanych w przedstawionym Programie.

Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz tzw. mecenat, są podstawą ubiegania się o środki na zadania z zakresu kultury realizowane przez między innymi jednostki samorządu terytorialnego. Na rok 2017 zostały przedstawione następujące programy z zakresu dziedzictwa kulturowego:

1. Kolekcje muzealne - celem programu jest wspieranie działalności muzeów poprzez tworzenie oraz systematyczne wzbogacanie zbiorów i kolekcji o randze narodowej i regionalnej.
2. Wspieranie działań muzealnych - celem programu jest wspieranie działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także - prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych i wydawniczych.
3. Kultura ludowa i tradycyjna - celem programu jest wspieranie zjawisk związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania.

4. Ochrona zabytków - celem priorytetu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.
5. Ochrona zabytków archeologicznych - celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.
6. Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą - celem programu jest poprawa stanu zachowania i wzmocnienie ochrony dziedzictwa kulturowego znajdującego się poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej oraz upowszechnianie wiedzy na jego temat.
7. Miejsca Pamięci Narodowej za Granicą - celem programu jest dążenie do zapewnienia godnego miejsca spoczynku naszym poległym i pomordowanym oraz troska i opieka nad miejscami pochówku znajdującymi się poza granicami kraju.
8. Badanie polskich strat wojennych - strategicznym celem programu jest wsparcie działalności instytucji w kwestii badań proweniencyjnych odnośnie strat wojennych poniesionych w zakresie zbiorów artystycznych.

Minister Kultury i Dziedzictwa Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego ogłosił także program Ochrona zabytków na rok 2018. Pierwszy termin naboru będzie trwał do 31 października 2017 r. i będzie dotyczył wyłącznie prac planowanych do wykonania w roku 2018. Drugi termin naboru odbywać się będzie do 31 marca 2018 r. i będzie dotyczył zarówno prac planowanych do wykonania w roku 2018 jak i refundacji poniesionych kosztów za prace przeprowadzone w latach 2015-2017.

Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków, Delegatura w Bydgoszczy

Dotacja realizowana jest ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Kujawsko-Pomorski. Jest to dotacja na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru (art. 74 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych Administracji, Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Wydział Funduszu Kościelnego

Środki Funduszu Kościelnego, stosownie do art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. i § 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia celów Funduszu Kościelnego (Dz. U. z 1990 Nr 61, poz. 354), przeznacza się m.in. na remonty i konserwację obiektów sakralnych o wartości zabytkowej. Przewiduje się wykonanie tylko podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących (takich jak np.: dzwonnice wolnostojące, krzyże), ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: obrazy, ikonostasy, stalle, epitafia, szaty i naczynia liturgiczne, instrumenty muzyczne, dzwony) oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wewnątrz (takich jak np.: polichromie, freski, witraże i posadzki).

Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Toruniu

Przedmiotem dofinansowania objęty może być pełen zakres prac związanych z konserwacją i rekonstrukcją przyrodniczą, konserwacja i rekonstrukcją urządzeń wodnych w parkach w zespołach pałacowo lub dworsko - parkowych (za wyjątkiem przygotowania dokumentacji i nadzoru).

Regionalny Program Operacyjny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Kujawsko-Pomorski Regionalny Program Operacyjny na lata 2014 - 2020 będzie podstawowym instrumentem realizacji celów Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 – Plan modernizacji 2020+.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014 - 2020 zawiera listę osi priorytetowych, których jest 12. Czwartą osią priorytetową jest region przyjazny środowisku. W jej ramach wspierane będą projekty realizowane w instytucjach kultury, bibliotekach, archiwach, muzeach, obiektach i na obszarach zabytkowych, obszarach przemysłowych o wartościach historycznych, a także na konserwację zabytków ruchomych i materiałów archiwalnych stanowiących dziedzictwo dokumentacyjne. Inwestycje w zakresie kultury będą skoncentrowane na realizacji projektów mających na celu ochronę dziedzictwa kulturowego oraz obiektów zabytkowych ważnych z punktu widzenia rozwoju regionu, a także na rozwoju zasobów kultury. Przedstawiono tu priorytet inwestycyjny 6c. „Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego”.

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020

Program ten jest kontynuacją głównych kierunków inwestycyjnych zawartych w poprzedniej perspektywie 2007 – 2013.

W ramach programu ma funkcjonować 10 osi priorytetowych, w tym oś 8, pod nazwą ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury. Przewidziana dotacja na cele kultury ma wynieść 467,3 mln euro.

Finansowanie przy wykorzystaniu ustawy o partnerstwie publiczno-prywatnym

Partnerstwo publiczno-prywatne (PPP) stanowi formę realizacji zadań publicznych przez podmiot prywatny przy wykorzystaniu możliwości finansowych, organizacyjnych lub innych podmiotu prywatnego. Istotą partnerstwa jest to, iż zlecającym zadanie jest podmiot publiczny, natomiast wykonawcą partner prywatny, którym zgodnie z ustawą o PPP jest przedsiębiorca lub przedsiębiorca zagraniczny.

Szczegółowe informacje w zakresie dofinansowań i związanych z nimi programów znajdują się na stronach internetowych przedstawionych instytucji.

XI. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, główny obowiązek dbania o stan zabytków, a tym samym ponoszenia nakładów na prace konserwatorskie, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych. Na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, określone w art. 5 powyższej ustawy, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami.

Art. 5. Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

W art. 28 wskazano również dodatkowe obowiązki właścicieli i posiadaczy zabytków wpisanych do rejestru zabytków.

Art. 28. Niezależnie od obowiązków wynikających z opieki nad zabytkami, określonych w art. 5, właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;
- 2) zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;
- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;
- 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

Na mocy art. 29 ust. 1 na wszystkich właścicielach i posiadaczach zabytków oraz przedmiotów o cechach zabytkowych spoczywa obowiązek udostępniania ich organom ochrony zabytków w celu przeprowadzenia badań.

Art. 29. 1. Organy ochrony zabytków w czasie uzgodnionym z właścicielem lub posiadaczem przedmiotu będącego zabytkiem lub posiadającego cechy zabytku mogą prowadzić badania tego przedmiotu w miejscu, w którym przedmiot ten się znajduje.

Zapisy art. 71 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określają zasady finansowania opieki nad zabytkami.

1. W zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku.

2. Sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny, określony w ust. 1, posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym tej jednostki.

Cele określone w GPOnZ dla Gminy Łabiszyn będą osiągnane poprzez:

- wspólne działania władz Gminy z Ministerstwem Kultury, Urzędem Marszałkowskim Województwa Kujawsko-Pomorskiego, Starostwem Powiatowym w Bydgoszczy,

Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Toruniu Delegatura w Bydgoszczy, władzami kościelnymi oraz innymi jednostkami samorządu terytorialnego na zasadach porozumień, umów, wspólnych podmiotów;

- inicjatywy własne władz Gminy Łabiszyn;
- inicjatywy mieszkańców Gminy Łabiszyn;
- stosowanie instrumentów finansowych (dotacje, prowadzenie instytucji, nagrody, zachęty, itp.);
- funkcje programowe (programy lokalne i projekty, kontrakty, itp.);
- inne działania aktywizujące.

Gmina Łabiszyn nie posiada uprawomocnionych zapisków w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na sfinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy obiektach zabytkowych. Jednakże w poprzednim okresie programowania (2013-2016) Gmina Łabiszyn sfinansowała z własnego budżetu następujące prace remontowe obiektów zabytkowych:

1. Remont Łabiszyńskiego Domu Kultury z zapleczem oraz pomieszczeniami.
2. Remont grobowca płk Kazimierza Mielęckiego.
3. Odnowa elewacji, dom nr 6, ul. Plac 1000-lecia w Łabiszynie.
4. Renowacja dachu kościoła p.w. św. Mikołaja w Łabiszynie.

W poniżej tabeli przedstawiono prace remontowe i pielęgnacyjne przeprowadzone na terenie zespołu pałacowo – parkowego w Lubostroniu przez IK Pałac Lubostron.

Tabela 10. Zadania przeprowadzone w latach 2013 – 2016 w zespole pałacowo – parkowym w Lubostroniu

Lp.	Obiekt	Rok	Rodzaj inwestycji
1	pałac główny	2013	rewitalizacja wewnątrz pałacu
		2014	remont elewacji, rewitalizacja podłóg i schodów
		2015	kontynuacja remontu elewacji
		2015	wykonanie dokumentacji i projektu rewitalizacji stolarki pałacu
2	stajnia, wozownia	2013	wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, schody granitowe
		2014	modernizacja C.O. - wymiana pieców
		2014	modernizacja C.O. - wymiana pieców
3	domki myśliwski	2015	modernizacja C.O.
4	park	2014	wykonanie ogrodzenia parku
		2015	dokumentacja ogrodzenia murowanego parku
		2015	rewaloryzacja stawu

Źródło: Urząd Miejski w Łabiszynie

Niniejsza dokumentacja nie uchroni obiektów zabytkowych przed ich zniszczeniem. Umożliwia natomiast rozeznanie obecnego stanu dziedzictwa kulturowego. Ułatwia także podejmowanie pewnych decyzji mających na celu ochronę i opiekę nad zabytkami. Stanowi również pewnego rodzaju kompendium wiedzy o historii gminy, lokalnych wydarzeniach, a także przodkach oraz pozostawionej przez nich spuścizny zarówno materialnej, jak

i niematerialnej. W związku z powyższym przedstawione informacje w GPONZ mają na celu pobudzenie lokalnej społeczności do pewnego rodzaju obowiązku zachowania stanu i pamięci historycznej w nawiązaniu do otaczającej zabytkowej tkanki, gdyż zabytki te stanowią wyraz tożsamości społecznej.

XII. WYKORZYSTANE MATERIAŁY I OPRACOWANIA

Wybrane akty prawne:

Regulacje prawne w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego zawarte są w wielu aktach prawnych. W kontekście realizacji niniejszego Programu szczególną znaczenie mają poniższe ustawy oraz rozporządzenia:

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 Nr 78 poz. 483);
- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024, poz. 1907 ze zm.);
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2025, poz. 1135 ze zm.);
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2024, poz. 1130);
- Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2025, poz. 418);
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2025, poz. 647 ze zm.);
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2023, poz. 1336 ze zm.);
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2026, poz. 339 ze zm.);
- Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2026, poz. 457);
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2025, poz. 1338 ze zm.);
- Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz. U. z 2024, poz. 278);
- Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (Dz. U. z 2025, poz. 1590);
- Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz. U. z 2018, poz. 2337);
- Ustawa z dnia 19 grudnia 2009 r. o partnerstwie publiczno – prywatnym (Dz. U. 2019, poz. 100);
- Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2022, poz.385);
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 poz. 2393);
- Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020, poz. 164);
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia zakresu celów Funduszu Kościelnego (Dz. U. z 1990 Nr 61, poz. 354);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2019 poz. 1886).

Literatura i wybrane dokumenty programowe:

- Strategia Rozwoju Kraju 2020,
- Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026
- Narodowa Strategia Rozwoju Kultury 2004 - 2020,
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2026-2030. Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie,
- Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030,
- Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2030,
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego
- Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego,
- Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2025-2028
- Strategia Rozwoju Turystyki Województwa Kujawsko-Pomorskiego,
- Strategia Rozwoju Powiatu Żnińskiego na lata 2023-2033,
- Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Żnińskiego
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, Gmina Łabiszyn,
- Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego na terenie Gminy Łabiszyn,
- Wytyczne opracowywania karty adresowej zabytku nieruchomego, Narodowy Instytut Dziedzictwa w Warszawie, Warszawa 2011 r.,
- Adaptacja obiektów zabytkowych do współczesnych funkcji użytkowych, Lubelskie Towarzystwo Naukowe, Międzynarodowa Rada Ochrony Zabytków ICOMOS, Politechnika Lubelska, Warszawa – Lublin 2009 r.,
- Geografia regionalna Polski, J. Kondracki, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009 r.,
- Geografia osadnictwa, D. Szymańska, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009 r.,
- Karty adresowe GEZ Gminy Łabiszyn,
- Zabytki architektury i budownictwa w Polsce, Województwo Bydgoskie 5 cz.2, M. Różewicz, Ośrodek Dokumentacji Zabytków, Warszawa 1997 r.,
- Łabiszyn i okolica na starej widokówce, Z. Zwierzykowski, Wydawnictwo Dominika Księskiego, Żnin 2015 r.,
- Materiały do dziejów kultury i sztuki Bydgoszczy i regionu, zeszyt 8, Z. Wachowiak, Pracownia Dokumentacji i Popularyzacji Zabytków Wojewódzkiego Ośrodka Kultury w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2003 r.,
- Materiały do dziejów kultury i sztuki Bydgoszczy i regionu, zeszyt 15, D. Bręczewska-Kulesza, A. Wysocka, Pracownia Dokumentacji i Popularyzacji Zabytków i Dziedzictwa Narodowego Wojewódzkiego Ośrodka Kultury i Sztuki „Stara Ochronka” w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2010 r.,
- Nad rzeką Noteć O przyrodzie i kulturze okolic Barcina, Łabiszyna, Pakości, J. Drężek, J. Chmiel, M. Kupczyk, Stowarzyszenie Ekologiczne w Barcinie, Barcin 2008 r.,
- Legendy Pałuckie, F. Malinowski, Wydawnictwo Dominika Księskiego Wulkan, 2014 r.,
- Skórzewscy z Lubostroń właściciele majątności łabiszyńskiej, K. Grabowski, Dyrekcja „Pałac Lubostroń”, Łabiszyńskie Towarzystwo Kulturalne oraz Żnińskie

- Towarzystwo Kulturalne, Lubostroń 2000 r.,
- Przyroda Parku Pałacowego w Lubostroniu, J. Banaszek, H. Ratyńska, wyd. Branta, Bydgoszcz-Poznań 2008 r.,
- Pałac w Lubostroniu Fryderyka Skórzewskiego pomnik rodowej dumy i zamięłowania sztuk plastycznych..., A. Jankowski, wyd. Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2014 r.,
- Powiat Żniński dla aktywnych przewodnik po szlakach turystycznych Powiatu Żnińskiego, Starostwo Powiatowe, Żnin 2010 r.
- Łabiszyn 2006 r. – broszura informacyjna,
- Gmina Łabiszyn Zaprasza – broszura informacyjna.

Dostępne strony internetowe:

www.stat.gov.pl	www.geoportal.gov.pl
www.natura2000.gdos.gov.pl	www.wikimapia.org
www.geoserwis.gdos.gov.pl/mapy	www.mapofpoland.pl/Labiszyn
www.mkidn.gov.pl	www.torun.wkz.gov.pl
www.funduszeuropejskie.gov.pl	www.nid.pl
www.partnerstwopublicznoprywatne.info	www.lapidaria.wikidot.com
www.odleglosci.info	www.sztetl.org.pl
www.polskiezabytki.pl	www.old.luteranie.pl
www.isap.sejm.gov.pl	www.palac-lubostron.pl
www.obszary.natura2000.org.pl	www.minrol.gov.pl
www.crfop.gdos.gov.pl	www.parafialabiszyn.pl
www.palukitv.pl	www.zamki.pl
www.turystyka.torun.pl	www.labiszyn.pl
www.nasze.kujawsko-pomorskie.pl	www.aktywnawies.pl
www.bip.labiszyn.pl	

Materiały w posiadaniu Urzędu Gminy Łabiszyn:

- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, Gmina Łabiszyn,
- Strategia Rozwoju Gminy Łabiszyn na lata 2014 – 2020,
- Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego na terenie Gminy Łabiszyn,
- Zabytki architektury i budownictwa w Polsce, Województwo Bydgoskie 5 cz.2, Ośrodek Dokumentacji Zabytków, Warszawa 1997 r.

Materiały przekazane przez instytucje:

- Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków, Delegatura w Bydgoszczy wykaz zabytków nieruchomych ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków, rejestr zabytków (architektoniczne i archeologiczne).

SPIS RYCIN

<i>Ryc. 1. Gmina Łabiszyn w układzie gmin sąsiednich</i>	5
--	----------

Ryc. 2. Położenie Gminy Łabiszyn na tle Polski.....	5
Ryc. 3. Orientacyjny zasięg Pałuk	6
Ryc. 4. Łabiszyn w 1911 r.....	31
Ryc. 5. Lubostroń w 1911 r.....	32
Ryc. 6. Jabłowo Pałuckie w 1912 r.	33
Ryc. 7. Jabłówko w 1912 r.....	34
Ryc. 8. Jeżewo w 1911 r.....	35
Ryc. 9. Wyrys z rys. nr 20 - proponowane rezerwaty i parki kulturowe w województwie kujawsko-pomorskim.....	36
Ryc. 10. Jabłowo Pałuckie – przykład owalnicy	39
Ryc. 11. Miejscowości w Gminie Łabiszyn.....	41
Ryc. 12. Układ urbanistyczny Łabiszyna.....	42
Ryc. 13. Rejony etnograficzne województwa kujawsko - pomorskiego	47
Ryc. 14. Produkt regionalny – biała kiełbasa w słoiku	48
Ryc. 15. Herb Łabiszyna.....	51
Ryc. 16. Herb Łabiszyna z 1915 r.....	51
Ryc. 17. Flaga Łabiszyna.....	51
Ryc. 18. Pieczęcie z terenu Gminy Łabiszyn.....	52
Ryc. 19. Wzór znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków.....	53
Ryc. 20. Park w Lubostroniu.....	62
Ryc. 21. Obszary AZP na terenie Gminy Łabiszyn	67
Ryc. 22. Orientacyjna lokalizacja dawnego zamku w Łabiszynie	69
Ryc. 23. Park w Lubostroniu.....	74

SPIS TABEL

Tabela 1. Charakterystyka miejscowości w gminie Łabiszyn.....	6
Tabela 2. Rejestrowe obiekty nieruchome z terenu Gminy Łabiszyn.....	55
Tabela 3. Charakterystyka cmentarzy znajdujących się w wojewódzkiej ewidencji zabytków z terenu Gminy Łabiszyn	59
Tabela 4. Zabytkowe dwory z terenu Gminy Łabiszyn	60
Tabela 5. Zabytkowe parki z terenu Gminy Łabiszyn	61
Tabela 6. Zabytkowe obiekty sakralne z terenu Gminy Łabiszyn.....	63
Tabela 7. Zabytki ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków będące własnością gminną z terenu Gminy Łabiszyn.....	64
Tabela 8. Analiza szans i zagrożeń wynikających ze stanu dziedzictwa kulturowego Gminy Łabiszyn	77
Tabela 9. Zakres i harmonogram działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Łabiszyn.....	82
Tabela 10. Zadania przeprowadzone w latach 2013 – 2016 w zespole pałacowo – parkowym w Lubostroniu	91

SPIS WYKRESÓW

<i>Wykres 1. Liczba obiektów ujętych w WEZ na terenie Łabiszyna z podziałem na ulice</i>	43
<i>Wykres 2. Rozmieszczenie stanowisk archeologicznych w poszczególnych sektorach AZP na terenie Gminy Łabiszyn.....</i>	68
<i>Wykres 3. Nieruchome zabytki archeologiczne z terenu Gminy Łabiszyn z wyszczególnieniem na miejscowości</i>	71

SPIS FOTOGRAFII

<i>Fot. 1. Odnowiona kamienica nr 16 na Placu Tysiąclecia z pocz. XX w.....</i>	44
<i>Fot. 2. Pałucki strój ludowy – makieta na łabiszyńskiej „Wyspie”</i>	49
<i>Fot. 3. Budynek mieszkalny w Łabiszynie na ul. Mickiewicza z pocz. XX w.</i>	57
<i>Fot. 4. Budynek mieszkalny w Jeżewicach z pocz. XX w.....</i>	57
<i>Fot. 5. Cmentarz ewangelicki w Jeżewicach</i>	59
<i>Fot. 6. Dwór w Łabiszynie, ob. biblioteka i dom kultury</i>	61
<i>Fot. 7. Kościół p.w. Zwiastowania NMP w Łabiszynie</i>	63
<i>Fot. 8. Pałac w Lubostroniu</i>	73
<i>Fot. 9. Kościół p.w. św. Mikołaja w Łabiszynie</i>	75
<i>Fot. 10. Dwór w Łabiszynie.....</i>	76
<i>Fot. 11. Kamienica w Łabiszynie.....</i>	77

XIII. ANEKSY

Załącznik nr 1

Obiekty nieruchome ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz wpisane do rejestru zabytków

(Źródło: opracowanie własne na podstawie kart adresowych GEZ oraz wykazu obiektów ujętych w ewidencji wojewódzkiej i wpisanych do rejestru zabytków przekazanego przez WUOZ Delegatura w Bydgoszczy)

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Datowanie	Adres	Wpis do rejestru zabytków
1	Buszkowo	szkoła (ob. budynek mieszkalny)	pocz. XX w.	11	
2	Jabłowo Pałuckie	dom mieszkalny	XIX/XX w.	6	
3	Jabłowo Pałuckie	zespół zboru ewangelickiego: dawny zbór i szkoła (ob. świetlica i dom mieszkalny)	XIX w.	12	
4	Jabłowo Pałuckie	zespół zboru ewangelickiego: budynek gospodarczy	pocz. XX w.	12	
5	Jabłowo Pałuckie	dom mieszkalny	pocz. XX w.	21	
6	Jabłowo Pałuckie	budynek gospodarczy	pocz. XX w.	23	
7	Jabłowo Pałuckie	pomnik powstańców WLKP. (tzw. odwrócony pomnik)	1848 r., 1919 r., 1939 r., 1945 r.		
8	Jabłowo Pałuckie	dom		28	
9	Jabłowo Pałuckie	budynek magazynowy		29	
10	Jabłowo Pałuckie	Budynek gospodarczy		30	
11	Jabłowo Pałuckie	Cmentarz ewangelicki			
12	Jabłówko	młyn (ob. budynek mieszkalny)	pocz. XX w.	9	
13	Jabłówko	budynek mieszkalno-gospodarczy	pocz. XX w.	20	
14	Jabłówko	zespół zabudowań: budynek gospodarczy	pocz. XX w.	21	
15	Jabłówko	zespół zabudowań: dom	pocz. XX w.	21	
16	Jabłówko	kościół ewangelicki (ob. parafia rzymsko – katolicka p.w. Najświętszej Maryi Panny Różańcowej)	1901 r.		
17	Jeżewice	dom mieszkalny	pocz. XX w.	10	
18	Jeżewice	zespół zabudowy: budynek gospodarczy	pocz. XX w.	26	
19	Jeżewice	zespół zabudowy: budynek mieszkalny	pocz. XX w.	26	
20	Jeżewice	cmentarz ewangelicki	kon. XIX w.		
21	Jeżewice	szkoła (ob. budynek mieszkalny)	1911 r.	6	
22	Jeżewo	dwór (ob. budynek mieszkalny)	pocz. XX w.	34	
23	Lubostroń	zaplecze gospodarczo – ogrodnicze: dom ogrodnika (ob. pełni funkcje gastronomiczno - kulturalne)	kon. XIX w.		rej.
24	Lubostroń	zespół pałacowo – parkowy: domek myśliwski (ob. pełni funkcje kulturalno – gastronomiczno – noclegowe)	kon. XIX w.		rej.
25	Lubostroń	zespół pałacowo – parkowy: elektrownia	1909 r.		
26	Lubostroń	zespół pałacowo – parkowy: oficyna (ob. hotel)	kon. XVIII w.		rej.
27	Lubostroń	zaplecze gospodarczo – ogrodnicze: oranżeria – ogród zimowy	kon. XIX w., przebud. I. 70-80 XX w.		rej.

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Datowanie	Adres	Wpis do rejestr zabytków
28	Lubostroń	zaplecze gospodarczo – ogrodnicze: piwnica w fosie (ob. pełni funkcje kulturalne)	poł. XIX w.		rej.
29	Lubostroń	zaplecze gospodarczo – ogrodnicze: piwnica - lodownia	pocz. XX w.		rej.
30	Lubostroń	zaplecze gospodarczo – ogrodnicze: piwnica - ziemianka	pocz. XX w.		rej.
31	Lubostroń	zespół pałacowo – parkowy: stajnia i wozownia (ob. restauracja)	ok. 1800 r.		rej.
32	Lubostroń	zespół folwarczny: spichlerz (ob. mieszalnia pasz)	2 poł. XIX w., remont 1956 r.	15	
32	Lubostroń	zespół folwarczny: ogrodzenie	kon. XIX w.	15	
33	Lubostroń	zespół folwarczny: budynek administracyjny		15	
34	Lubostroń	zespół folwarczny: dwie portiernie	kon. XIX w.	15	
35	Lubostroń	most drewniano-metalowy nad Notecią			
36	Lubostroń	zespół pałacowo – parkowy: pałac (ob. instytucja kultury)	1795 – 1800 r.		rej.
37	Lubostroń	zespół pałacowo – parkowy: park	1800 r.		rej.
38	Lubostroń	zespół pałacowo – parkowy: ogrodzenie murowane			rej.
39	Nowe Dąbie	dom (ob. dom i sklep)	2 poł. XIX w.	55	
40	Nowe Dąbie	cmentarz ewangelicki			
41	Oporowo	zespół zabudowy: dom	pocz. XX w.	8	
42	Obielewo	Kapliczka z figura Ukrzyżowanego Jezusa	pocz. XIX w.		
43	Oporowo	szkoła (ob. budynek mieszkalny)	pocz. XX w.		
44	Pszczółczyn	szkoła (ob. budynek mieszkalny)	pocz. XX w.	51	
45	Pszczółczyn	Budynek dworu			
46	Rzywno	cmentarz ewangelicki			
47	Łabiszyn	dzielnica starego miasta	XIV-XX w.		rej.
48	Łabiszyn	dom mieszkalny	1907 r.	ul. 3 Maja 2	
49	Łabiszyn	dom mieszkalny	ok. poł. XIX w.	ul. 11 Stycznia 5	
50	Łabiszyn	kamienica	kon. XIX w.	ul. 11 Stycznia 6	
51	Łabiszyn	dom mieszkalny	ok. poł. XIX w.	ul. 11 Stycznia 8	
52	Łabiszyn	dom mieszkalny	3 ćw. XIX w.	ul. 11 Stycznia 10	
53	Łabiszyn				
54	Łabiszyn	kamienica	pocz. XX w.	ul. 11 Stycznia 13	
55	Łabiszyn	kamienica	pocz. XIX w.	ul. 11 Stycznia 14	
56	Łabiszyn	zespół śluzy: dom śluzowego	2 poł. XIX w.	ul. 11 Stycznia 19	
57	Łabiszyn	zespół śluzy: most i komora śluzy	XIX w.	ul. 11 Stycznia 19	
58	Łabiszyn	dom	ok. poł. XIX w.	ul. 11 Stycznia 20	
59	Łabiszyn	dom	ok. 1900 r.	ul. 11 Stycznia 22	
60	Łabiszyn	zespół Klasztorny Reformatorów: figura Chrystusa	rekonstrukcja z lat 30. XX w.-1995 r.	ul. Barcińska 5	
61	Łabiszyn	zespół Klasztorny Reformatorów: dzwonnica	XVIII/XIX w., przebud. XX w.	ul. Barcińska 5	rej.
62	Łabiszyn	zespół Klasztorny Reformatorów: kościół klasztorny	1688-1698 r., 1720-1731 r.	ul. Barcińska 5	rej.
63	Łabiszyn	zespół Klasztorny Reformatorów: klasztor	1688-1698 r., 1720-1731 r.	ul. Barcińska 5	rej.

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Datowanie	Adres	Wpis do rejestr zabytków
64	Łabiszyn	zespół Klasztorny Reformatorów: mur ogrodzeniowy po zachodniej stronie klasztoru	przeb. k. XX w.	ul. Barcińska 5	rej.
65	Łabiszyn	dawne Wójtostwo (ob. budynek mieszkalny)	kon. XIX w.	ul. Barcińska 6	
66	Łabiszyn	dawny folwark: budynek gospodarczy (ob. magazyn)	kon. XIX w.	ul. Barcińska 7	
67	Łabiszyn	dawny folwark: budynek gospodarczy (ob. magazyn) i fragment ogrodzenia	kon. XIX w.	ul. Barcińska 8	
68	Łabiszyn	zespół dworski: dwór (ob. budynek mieszkalny)	1 poł. XIX w., przebud.	ul. Bydgoska 1	rej.
69	Łabiszyn	zespół dworski: gorzelnia	pocz. XX w.	ul. Bydgoska 3	
70	Łabiszyn	zespół dworski: czworak (ob. budynek mieszkalny)	pocz. XX w.	ul. Bydgoska 4	
71	Łabiszyn	cmentarz parafialny rzymsko – katolicki parafii p.w. św. Mikołaja	k. XVIII w., pocz. XIX w.	ul. Cmentarna	rej.
72	Łabiszyn	brama cmentarza parafialny rzymsko – katolickiego	2 poł. XX w.	ul. Cmentarna	
73	Łabiszyn	cmentarz rzymsko – katolicki: obelisk grobowy doktora Juliana Gerpe	1876 r.	ul. Cmentarna	
74	Łabiszyn	cmentarz rzymsko – katolicki: kaplica grobowa rodziny Miełeckich	1863 r.	ul. Cmentarna	
75	Łabiszyn	cmentarz rzymsko – katolicki: kaplica grobowa rodziny Miełeckich Ruszczyńskich	1872 – 1888 r.	ul. Cmentarna	
76	Łabiszyn	kamienica narożna	pocz. XX w.	ul. Farna 2/Plac Tysiclesia	
77	Łabiszyn	dom mieszkalny	poł. XIX w.	ul. Jana Pawła II 7	
78	Łabiszyn	kamienica	pocz. XX w.	ul. Mickiewicza 1	
79	Łabiszyn	kamienica	pocz. XX w.	ul. Mickiewicza 3	
80	Łabiszyn	zespół młyna: magazyn zbożowy	ok. 1870 r., rozbud. 1920 r.	ul. Mickiewicza 5	
81	Łabiszyn	zespół młyna: dawna wozownia i stajnia (ob. magazyn)	kon. XIX w.	ul. Mickiewicza 5	
82	Łabiszyn	zespół młyna: turbinownia	1920 r.	ul. Mickiewicza 5	
83	Łabiszyn	zespół młyna: młyn	po 1862 r.	ul. Mickiewicza 5	
84	Łabiszyn	most i śluza II	kon. XIX w.	ul. Mickiewicza	
85	Łabiszyn	most i śluza I	kon. XIX w.	ul. Mickiewicza	
86	Łabiszyn	zespół dworsko-parkowy na wyspie: dwór (ob. biblioteka publiczna i Łabiszyński Dom Kultury)	2 poł. XIX w.	ul. Parkowa 1	
87	Łabiszyn	zespół dworsko-parkowy na wyspie: oficyna dworska	2 poł. XIX w.	ul. Parkowa 1	
86	Łabiszyn	spichlerz	2 poł. XIX w.	ul. Parkowa 10/Mickiewicza	
89	Łabiszyn	magazyn	poł. XIX w.	ul. Parkowa 14	
90	Łabiszyn	dom mieszkalny	poł. XIX w.	Plac Tysiąclecia 2	
91	Łabiszyn	kamienica	1907 r.	Plac Tysiąclecia 3	
92	Łabiszyn	kamienica	XIX/XX w.	Plac Tysiąclecia 4	
93	Łabiszyn	kamienica	1 poł. XIX w., przebud. pocz. XX w.	Plac Tysiąclecia 5	

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Datowanie	Adres	Wpis do rejestr zabytków
94	Łabiszyn	kamienica narożna	pocz. XX w.	Plac Tysiąclecia 6/Mickiewicza	
95	Łabiszyn	kamienica narożna pierwotnie z apteką	kon. XIX w.	Plac Tysiąclecia 7/Mickiewicza	
96	Łabiszyn	kamienica	I. 30. XX w.	Plac Tysiąclecia 8	
97	Łabiszyn	kamienica	2 poł. XIX w.	Plac Tysiąclecia 9	
98	Łabiszyn	kamienica	2 poł. XIX w., przebud. pocz. XX w.	Plac Tysiąclecia 10	
99	Łabiszyn	dom	1903 r.	Plac Tysiąclecia 11	rej.
100	Łabiszyn	dom mieszkalny	XIX/XX w.	Plac Tysiąclecia 12	
101	Łabiszyn	kamienica	pocz. XX w.	Plac Tysiąclecia 13	
102	Łabiszyn	kamienica	pocz. XX w.	Plac Tysiąclecia 14/ ul. Rynkowa	
103	Łabiszyn	dom mieszkalny	pocz. XX w.	Plac Tysiąclecia 15/ul. 11 Stycznia	
104	Łabiszyn	dom mieszkalny	pocz. XX w.	Plac Tysiąclecia 16/ul. Krótka	
105	Łabiszyn	dom mieszkalny	kon. XIX w.	Plac Tysiąclecia 17	
106	Łabiszyn	dom mieszkalny	1896 r.	Plac Tysiąclecia 18	
107	Łabiszyn	dom mieszkalny	kon. XIX w.	Plac Tysiąclecia 19	
108	Łabiszyn	dom mieszkalny	kon. XIX w.	Plac Tysiąclecia 20	
109	Łabiszyn	dom mieszkalny	kon. XIX w.	Plac Tysiąclecia 21/ul. Bankowa	
110	Łabiszyn	budynek gospodarczy	kon. XIX w.	Plac Tysiąclecia 23/ul. Bankowa	
111	Łabiszyn	dom mieszkalny	kon. XIX w.	Plac Tysiąclecia 23/ul. Bankowa	
112	Łabiszyn	dom mieszkalny	poł XIX w.	Plac Tysiąclecia 24	
113	Łabiszyn	dom mieszkalny	poł XIX w., przebud. XIX/XX w.	Plac Tysiąclecia 25	
114	Łabiszyn	dom mieszkalny	kon. XIX w.	Plac Tysiąclecia 26	
115	Łabiszyn	kamienica	kon. XIX w.	Plac Tysiąclecia 27/ul. Farna	
116	Łabiszyn	zespół budynków Zarządu Dróg Wodnych – budynki gospodarcze	2 poł. XIX w.	ul. Poznańska 1	
117	Łabiszyn	budynek poczty	1897 r.	ul. Poznańska 3	
118	Łabiszyn	kamienica	ok. 1910 r.	ul. Poznańska 8	
119	Łabiszyn	zespół Sądu Grodzkiego: dom sędziów (ob. przedszkole miejskie im. Juliana Tuwima)	ok. 1911 r.	ul. Poznańska 9	
120	Łabiszyn	zespół Sądu Grodzkiego: dawny Sąd Grodzki (ob. zespół szkół ponadgimnazjalnych)	ok. 1893 r.	ul. Poznańska 10	
121	Łabiszyn	zespół Sądu Grodzkiego: katolicka szkoła powszechna (ob. budynek mieszkalny)	ok. 1893 r.	ul. Poznańska 11	
122	Łabiszyn	zespół: zabudowania szkoły: budynek gospodarczy	ok. 1880 r.	ul. Poznańska 11	
123	Łabiszyn	szkoła podstawowa	1911 r.	ul. Poznańska 12	
124	Łabiszyn	Kościół fil. P.w. Najświętszej Marii Panny	1911 r.	Ul. Farna 2	
125	Łabiszyn	zespół Sądu Grodzkiego: dom	1893 r.	ul. Poznańska 14	
126	Łabiszyn	dom mieszkalny	I. 20. XX w.	ul. Poznańska 16	
127	Łabiszyn	dom mieszkalny	1910 r.	ul. Poznańska 24	

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Datowanie	Adres	Wpis do rejestr zabytków
128	Łabiszyn	dom mieszkalny	ok. poł. XIX w.	ul. Poznańska 28	
129	Łabiszyn	dom	pocz. XX w.	ul. Rynkowa 1	
130	Łabiszyn	dom	pocz. XX w., przeb. l.30. XX w.	ul. Rynkowa 3	
131	Łabiszyn	dom	1927 r.	ul. Sienkiewicza 2/Farna	
132	Łabiszyn	cmentarz żydowski „stary”	XVII w.	ul. 3 Maja	
133	Łabiszyn	cmentarz żydowski „nowy”	2 poł. XVIII w.	ul. Leśna	
134	Łabiszyn	Dom		Sienkiewicza 20	
135	Łabiszyn	Dom		Sienkiewicza 42	
136	Łabiszyn	Dom		Sienkiewicza 44	
137	Łabiszyn	Dom		Sienkiewicza 46	
138	Łabiszyn	Dom		Szubińska 26	
139	Łabiszyn	Budynek gospodarczy przy domu 26		Szubińska 26	
140	Załachowo	Dwór w zespole dworsko – parkowym		Załachowo 18	
141	Załachowo	Aleja w zespole dworsko - parkowym		Załachowo	
142	Załachowo	Słupy bramy wjazdowej w zespole dworsko – parkowym		Załachowo	
143	Załachowo	Czworak w zespole dworsko – parkowym		Załachowo 19	
144	Załachowo	Czworak w zespole dworsko – parkowym		Załachowo 21	
145	Kapię	Dom		25	

Załącznik nr 2

Obiekty archeologiczne do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków - obiekty ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz rejestrze

Źródło: wykaz przekazany przez WUOZ, Delegatura w Bydgoszczy

Lp.	Miejscowość	Nr w obrębie miejsc.	AZP	Nr na arkuszu AZP	Kultura/chronologia	Uwagi
1	Buszkowo	1	42-36	3	PRADZIEJE	
2	Buszkowo	2	42-36	4	KPOM	
3	Buszkowo	3	42-36	5	MEZ, PSR	
4	Buszkowo	4	42-36	6	MEZ, PSR	
5	Buszkowo	5	42-36	7	MEZ, PSR	
6	Buszkowo	6	42-36	8	PSR	
7	Buszkowo	7	42-36	9	PSR	
8	Buszkowo	8	42-36	10	PSR	
9	Jabłowo Pałuckie	1	42-36	44	PRADZIEJE	A
10	Jabłowo Pałuckie	2	42-36	45	WSR	
11	Jabłowo Pałuckie	3	42-36	46	PSR	A
12	Jabłowo Pałuckie	4	42-36	47	PSR	
13	Jabłowo Pałuckie	5	42-36	48	PSR	
14	Jabłowo Pałuckie	6	42-36	49	NE, KŁ, PSR	
15	Jabłowo Pałuckie-Wyręba	7	41-36	10	MEZ, SR	
16	Jabłowo Pałuckie-Wyręba	8	41-36	8	MEZ, PSR	
17	Jabłowo Pałuckie-Wyręba	9	41-36	9	MEZ, PSR	
18	Jabłowo Pałuckie-Wyręba	10	41-36	7	SR	
19	Jabłowo Pałuckie	11	41-36	1	PSR	
20	Jabłowo Pałuckie-Wyręba	12	41-36	2	KŁ, PSR	
21	Jabłowo Pałuckie-Wyręba	13	41-36	6	PSR	
22	Jabłowo Pałuckie-Wyręba	14	41-36	3	WEB, KP, PSR	
23	Jabłowo Pałuckie-Wyręba	15	41-36	5	KŁ, KP	
24	Jabłowo Pałuckie-Wyręba	16	41-36	4	KP, PSR	
25	Jabłowo Pałuckie-Wyręba	17	41-36	11	PSR, NOW	
26	Jabłowo Pałuckie-Wyręba	18	41-36	12	KP, PSR	
27	Jabłowo Pałuckie-Wyręba	19	41-36	13	SR	
28	Jabłowo Pałuckie-Wyręba	20	41-36	14	MEZ, KP, PSR	
29	Jabłowo Pałuckie	21	41-36	15	PSR	
30	Jabłowo Pałuckie	22	41-36	16	PSR, NOW	
31	Jabłowo Pałuckie	23	41-36	17	MEZ, KŁ, KP, SR	
32	Jabłowo Pałuckie	24	41-36	18	KŁ, PSR	
33	Jabłowo Pałuckie-Wyręba	25	41-36	19	MEZ, KŁ, PSR	
34	Jabłowo Pałuckie-Wyręba	26	41-36	20	KP, PSR	

35	Jabłowo Pałuckie- Wyręba	27	41-36	21	MEZ, PSR	
36	Jabłowo Pałuckie- Wyręba	28	41-36	31	PSR	
37	Jabłowo Pałuckie- Wyręba	29	41-36	32	KAK, PSR	
38	Jabłowo Pałuckie- Wyręba	30	41-36	33	PSR	
39	Jabłowo Pałuckie- Wyręba	31	41-36	34	KPL, PSR	
40	Jabłowo Pałuckie- Wyręba	32	41-36	35	PSR, NOW	
41	Jabłowo Pałuckie- Wyręba	33	41-36	36	PSR, NOW	
42	Jabłowo Pałuckie- Wyręba	34	41-36	37	PSR	
43	Jabłowo Pałuckie- Wyręba	35	41-36	38	MEZ, PSR, NOW	
44	Jabłowo Pałuckie- Wyręba	36	41-36	40	MEZ, PSR, NOW	
45	Jabłowo Pałuckie- Wyręba	37	41-36	41	MEZ, PSR, NOW	
46	Jabłówko	1	42-36	11	KPL	
47	Jabłówko	2	42-36	12	KŁ	
48	Jabłówko	3	42-36	13	KPOM	
49	Jabłówko	4	42-36	14	PRADZIEJE	
50	Jabłówko	5	42-36	15	PSR	
51	Jabłówko	6	42-36	16	MEZ, KP, PSR	
52	Jabłówko	7	42-36	17	PSR	
53	Jabłówko	8	42-36	18	PSR	
54	Jabłówko	9	42-36	19	MEZ, PSR	
55	Jabłówko	10	42-36	20	MEZ, KP, PSR,	
56	Jabłówko	11	42-36	21	PSR	
57	Jabłówko	12	42-36	22	KŁ, SR	
58	Jabłówko	13	42-36	23	KP, SR	
59	Jabłówko	14	42-36	24	KŁ, KP, PSR	
60	Jabłówko	15	42-36	25	PSR	
61	Jabłówko	16	42-36	26	KP, PSR	
62	Jabłówko	17	42-36	27	PSR	
63	Jabłówko	18	42-36	28	KP, PSR	
64	Jabłówko	19	42-36	29	PSR	
65	Jabłówko	20	42-36	30	PSR	
66	Jabłówko	21	42-36	31	PSR	
67	Jabłówko	22	42-36	32	PSR	
68	Jabłówko	23	42-36	33	PSR	
69	Jabłówko	24	42-36	34	PSR	
70	Jabłówko	25	42-36	35	PSR	
71	Jabłówko	26	42-36	36	PSR	
72	Jabłówko	27	42-36	37	PSR	
73	Jabłówko	28	42-36	38	KŁ	
74	Jabłówko	29	42-36	39	MEZ, KP	
75	Jabłówko	30	42-36	40	PSR	
76	Jabłówko	31	42-36	41	KP, SR	
77	Jabłówko	32	42-36	42	KP, PSR	
78	Jabłówko	33	42-36	43	KP, PSR	
79	Jeżewice	1	41-37	42	NOW	
80	Jeżewice	2	41-37	43	NOW	
81	Jeżewice	3	41-37	44	KPL, NOW	

82	Jeżewice	4	41-37	45	KPL, PSR, NOW	
83	Jeżewice	5	41-37	46	PRADZIEJE, NOW	
84	Jeżewice	6	41-37	47	EK, NOW	
85	Jeżewice	7	41-37	48	NE/EB, NOW	
86	Jeżewice	8	41-37	49	PSR, NOW	
87	Jeżewice	9	41-37	50	PSR	
88	Jeżewo	1	41-37	17	MEZ, WEB	
89	Jeżewo	2	41-37	18	KPL, NE/EB, NOW	
90	Jeżewo	3	41-37	19	MEZ, NOW	
91	Jeżewo	4	41-37	20	EK	
92	Jeżewo	5	41-37	21	NOW	
93	Jeżewo	6	41-37	22	KPL, NOW	
94	Jeżewo	7	41-37	23	MEZ, KAK, NOW	
95	Jeżewo	8	41-37	24	PSR, NOW	
96	Jeżewo	9	41-37	25	MEZ	
97	Jeżewo	10	41-37	26	KPL	
98	Jeżewo	11	41-37	27	PSR, NOW	
99	Jeżewo	12	41-37	28	PSR, NOW	
100	Jeżewo	13	41-37	29	WSR, PSR, NOW	
101	Jeżewo	14	41-37	30	PSR, NOW	
102	Jeżewo	15	41-37	31	PSR, NOW	
103	Jeżewo	16	41-37	32	NOW	
104	Jeżewo	17	41-37	33	PSR	
105	Jeżewo	18	41-37	34	PSR, NOW	
106	Jeżewo	19	41-37	35	WSR, NOW	
107	Jeżewo	20	41-37	36	WSR, PSR, NOW	
108	Jeżewo	21	41-37	37	NOW	
109	Jeżewo	22	41-37	38	PSR, NOW	
110	Jeżewo	23	41-37	39	NOW	
111	Jeżewo	24	41-37	40	NOW	
112	Jeżewo	25	41-37	41	NOW	
113	Lubostroń	1	42-36	73	KCWR	
114	Lubostroń	2	42-36	74	KCSZ	
115	Lubostroń	3	42-36	75	NE	
116	Lubostroń	4	42-36	76	NE	
117	Lubostroń	5	42-36	77	WEB	
118	Lubostroń	6	42-36	78	KŁ	
119	Lubostroń	7	42-36	79	KPOM	
120	Lubostroń	8	42-36	80	KPOM	
121	Lubostroń	9	42-36	81	PSR	
122	Lubostroń	10	42-37	8	PSR	
123	Lubostroń	11	42-37	9	NOW	
124	Lubostroń	12	42-37	10	NOW	
125	Lubostroń	13	42-37	74	NOW	
126	Lubostroń	14	42-37	75	PSR	
127	Lubostroń	15	42-37	76	PSR	
128	Lubostroń	16	42-37	77	PSR	
129	Łabiszyn	1	41-37	60	PSR	relikty zamku
130	Łabiszyn	2	41-37	52	PSR, NOW	
131	Łabiszyn	3	41-37	53	PSR, NOW	
132	Łabiszyn	4	41-37	54	PSR, NOW	
133	Łabiszyn	5	41-37	55	PSR, NOW	
134	Łabiszyn	6	41-37	56	KPL, NOW	
135	Łabiszyn	7	41-37	57	PSR	

136	Łabiszyn	8	41-37	58	PSR, NOW	
137	Łabiszyn	9	41-37	59	WSR, PSR, NOW	
138	Łabiszyn	10	41-37	51	NOW	
139	Łabiszyn	11	41-37	61	PRADZIEJE, NOW	
140	Łabiszyn	12	41-37	62	PSCH, NOW	
141	Łabiszyn	13	41-37	63	PSR, NOW	
142	Łabiszyn	14	41-37	64	PSR, NOW	
143	Łabiszyn	15	41-37	65	EK, PSR, NOW	
144	Łabiszyn	16	41-37	66	WSR	A
145	Łabiszyn	17	41-37	67	NE	A
146	Łabiszyn	18	41-37	68	HA C/D	A
147	Łabiszyn	19	41-37	69	I OEB	A
148	Łabiszyn	20	41-37	130	WSR, PSR, NOW	miasto lokacyjne w granicach wpisu do rejstru zabytków
149	Łabiszyn Wieś- Smogorzewo	1	41-37	80	KŁ, OR, NOW	
150	Łabiszyn Wieś- Smogorzewo	2	41-37	81	WSR	
151	Łabiszyn Wieś- Smogorzewo	3	41-37	82	KŁ, NOW	
152	Łabiszyn Wieś- Smogorzewo	4	41-37	83	EK, KPL, KAK, WEB, KŁ	
153	Łabiszyn Wieś- Smogorzewo	5	41-37	84	KŁ, PSR, NOW	
154	Łabiszyn Wieś- Smogorzewo	6	41-37	85	KAK, KŁ, OR, WSR, PSR, NOW	
155	Łabiszyn Wieś- Smogorzewo	7	41-37	86	WSR, PSR, NOW	
156	Łabiszyn Wieś- Smogorzewo	8	41-37	87	PSR	
157	Łabiszyn Wieś- Smogorzewo	9	41-37	88	MEZ, KPL, WEB, NOW	
158	Łabiszyn Wieś- Smogorzewo	10	41-37	89	NOW	
159	Łabiszyn Wieś- Smogorzewo	11	41-37	90	KPL, PSR, NOW	
160	Łabiszyn Wieś- Smogorzewo	12	41-37	91	PSR, NOW	
161	Łabiszyn Wieś- Smogorzewo	13	41-37	92	PSR, NOW	
162	Łabiszyn Wieś- Smogorzewo	14	41-37	93	PSR, NOW	
163	Łabiszyn Wieś- Smogorzewo	15	41-37	94	NOW	
164	Łabiszyn Wieś- Smogorzewo	16	41-37	95	KŁ, WSR, NOW	
165	Łabiszyn Wieś- Smogorzewo	17	41-37	96	NOW	
166	Łabiszyn Wieś- Smogorzewo	18	41-37	97	SR	
167	Łabiszyn Wieś- Smogorzewo	19	41-37	98	PRADZIEJE?	A

168	Łabiszyn Wieś	20	41-37	99	WSR, PSR
169	Łabiszyn Wieś	21	41-37	100	EK, PSR
170	Łabiszyn Wieś	22	41-37	101	EK, PSR
171	Łabiszyn Wieś	23	41-37	102	WSR, NOW
172	Łabiszyn Wieś	24	41-37	103	PSR, NOW
173	Łabiszyn Wieś	25	41-37	104	WSR, PSR
174	Łabiszyn Wieś	26	41-37	105	PSR
175	Łabiszyn Wieś	27	41-37	106	PSR
176	Łabiszyn Wieś	28	41-37	107	PSR, NOW
177	Łabiszyn Wieś	29	41-37	108	PSR, NOW
178	Nowe Dąbie	1	40-37	19	MEZ, WEB, OR
179	Nowe Dąbie	2	40-37	20	PSCH, EB
180	Nowe Dąbie	3	40-37	21	EB
181	Nowe Dąbie	4	40-37	22	EB
182	Nowe Dąbie	5	40-37	23	MEZ, NE, SR
183	Nowe Dąbie	6	40-37	24	EK
184	Nowe Dąbie	7	40-37	25	KPL
185	Nowe Dąbie	8	40-37	26	KPL
186	Nowe Dąbie	9	40-37	27	NE
187	Nowe Dąbie	10	40-37	28	EK
188	Nowe Dąbie	11	40-37	29	PRADZIEJE
189	Nowe Dąbie	12	40-37	30	MEZ, NE
190	Nowe Dąbie	13	40-37	31	PSCH?, NE
191	Nowe Dąbie	14	40-37	32	EK
192	Nowe Dąbie	15	40-37	33	NE
193	Nowe Dąbie	16	40-38	51	KŁ?, NOW
194	Nowe Dąbie-Obórznia	17	41-37	2	NOW
195	Nowe Dąbie-Obórznia	18	41-37	3	NOW
196	Nowe Dąbie-Obórznia	19	41-37	4	PSR, NOW
197	Nowe Dąbie-Obórznia	20	41-37	5	PSR, NOW
198	Nowe Dąbie-Obórznia	21	41-37	6	PSR, NOW
199	Nowe Dąbie-Obórznia	22	41-37	7	PSR, NOW
200	Nowe Dąbie-Obórznia	23	41-37	8	KPL, KW, NOW
201	Nowe Dąbie-Obórznia	24	41-37	9	NOW
202	Nowe Dąbie-Obórznia	25	41-37	10	MEZ, KPL, PSR- NOW
203	Nowe Dąbie-Obórznia	26	41-37	11	WSR, PSR, NOW
204	Nowe Dąbie-Obórznia	27	41-37	12	PSR, NOW
205	Nowe Dąbie-Obórznia	28	41-37	13	PSR, NOW
206	Nowe Dąbie-Obórznia	29	41-37	14	NOW
207	Nowe Dąbie-Kąpie	30	41-37	15	NOW
208	Nowe Dąbie-Kąpie	31	41-37	16	NOW
209	Nowe Dąbie-Obórznia	32	41-37	1	NOW
210	Obielewo	1	42-36	94	MEZ, PSR, NOW
211	Obielewo	2	42-36	95	PSR
212	Obielewo	3	42-36	96	PSR
213	Obielewo	4	42-36	97	KP, PSR
214	Obielewo	5	42-36	98	PSR
215	Obielewo	6	42-36	99	MEZ, KP, PSR
216	Obielewo	7	42-36	100	KPL, PSR
217	Obielewo	8	42-36	101	MEZ
218	Obielewo	9	42-36	102	PSR, NOW
219	Obielewo	10	42-36	103	PSR
220	Obielewo	11	42-36	104	PSR
221	Obielewo	12	42-36	105	PSR
222	Obielewo	13	42-36	106	MEZ, PSR
223	Obielewo	14	42-36	107	KP, SR

224	Obielewo	15	42-36	108	MEZ, PSR	
225	Obielewo	16	42-36	109	MEZ, PSR, NOW	
226	Obielewo	17	42-36	110	MEZ, PSR	
227	Obielewo	18	42-36	111	PSR	
228	Obielewo	19	42-36	112	PSR	
229	Obielewo	20	42-36	113	PSR	
230	Obielewo	21	42-36	114	MEZ, PSR	
231	Obielewo	22	42-36	115	MEZ	
232	Obielewo	23	42-36	116	MEZ, NOW	
233	Ojrzanowo	1	42-37	106	PRADZIEJE	A
234	Ojrzanowo	2	42-37	107	PRADZIEJE	A
235	Ojrzanowo	3	42-37	108	PRADZIEJE	A
236	Ojrzanowo	4	42-37	3	PSR	
237	Ojrzanowo	5	42-37	83	NOW	
238	Ojrzanowo	6	42-37	84	NOW	
239	Ojrzanowo	7	42-37	85	NOW	
240	Ojrzanowo	8	42-37	86	NOW	
241	Ojrzanowo	9	42-37	87	NOW	
242	Ojrzanowo	10	42-37	88	NOW	
243	Ojrzanowo	11	42-37	89	NOW	
244	Ojrzanowo	12	42-37	90	NOW	
245	Ojrzanowo	13	41-37	121	PSR, NOW	
246	Ojrzanowo	14	41-37	122	WSR, NOW	
247	Ojrzanowo	15	41-37	123	PSR, NOW	
248	Ojrzanowo	16	41-37	124	PSR	
249	Ojrzanowo	17	41-37	125	PSR, NOW	
250	Ojrzanowo	18	41-37	126	PSR, NOW	
251	Ojrzanowo	19	41-37	127	PSR, NOW	
252	Ojrzanowo	20	41-37	128	NOW	
253	Oporowo	1	42-37	109	PSR, NOW	A
254	Oporowo	2	42-37	110	PSR, NOW	A
255	Oporowo	3	42-37	11	PSR-NOW	
256	Oporowo	4	42-37	111	PRADZIEJE	A
257	Oporowo	5	42-37	112	PRADZIEJE	A
258	Oporowo	6	42-37	113	PRADZIEJE	A
259	Oporowo	7	42-37	12	NOW	
260	Oporowo	8	42-37	13	PSR, NOW	
261	Oporowo	9	42-37	14	NOW	
262	Oporowo	10	42-37	15	PSR, NOW	
263	Oporowo	11	42-37	16	PSR, NOW	
264	Oporowo	12	42-37	17	KPL, KP, WSR	
265	Oporowo	13	42-37	18	WSR, PSR	
266	Oporowo	14	42-37	19	NOW	
267	Oporowo	15	42-37	78	PSR	
268	Oporowo	16	42-37	79	NOW	
269	Oporowo	17	42-37	80	NOW	
270	Oporowo	18	42-37	114	KPL, WSR, PSR	A
271	Oporowo	19	42-37	115	PSR	A
272	Oporowo	20	42-37	116	WSR	A
273	Oporowo	21	41-37	109	MEZ, KŁ, PSR, NOW	
274	Oporowo	22	41-37	110	PSR	
275	Oporowo	23	41-37	111	NOW	
276	Oporowo	24	41-37	112	PSR	
277	Oporowo	25	41-37	113	KŁ/KPOM, KP, NOW	
278	Oporowo	26	41-37	114	NOW	
279	Oporowo	27	41-37	115	WSR, PSR,	

					NOW	
280	Oporowo	28	41-37	116	PSR, NOW	
281	Oporowo	29	41-37	117	WSR, NOW	
282	Oporowo	30	41-37	118	MEZ, WSR, NOW	
283	Oporowo	31	41-37	119	PSR, NOW	
284	Oporowo	32	41-37	120	PSR, NOW	
285	Oporowo	33	42-36	126	MEZ	
286	Oporowo	34	42-36	127	PSR	
287	Oporówek	1	42-37	56	KPL, WSR, NOW	
288	Oporówek	2	42-37	57	NOW	
289	Oporówek	3	42-37	58	WSR	
290	Oporówek	4	42-37	59	PSR	
291	Oporówek	5	42-37	81	PSR	
292	Oporówek	6	42-37	82	WSR	
293	Ostatkowo	1	41-36	22	MEZ, PSR	
294	Ostatkowo	2	41-36	23	PSR	
295	Ostatkowo	3	41-36	24	MEZ, PSR	
296	Ostatkowo	4	41-36	25	SR	
297	Ostatkowo	5	41-36	26	KP, PSR	
298	Ostatkowo	6	41-36	28	KP, PSR	
299	Ostatkowo	7	41-36	29	PSR	
300	Ostatkowo	8	41-36	30	KP, SR	
301	Ostatkowo	9	41-36	42	MEZ, PSR	
302	Ostatkowo	10	41-36	43	KAK, PSR	
303	Ostatkowo	11	41-36	44	KŁ, PSR	
304	Ostatkowo	12	41-36	45	KŁ, SR	
305	Ostatkowo	13	41-36	47	MEZ, WSR	
306	Ostatkowo	14	41-36	48	PSR	
307	Ostatkowo	15	41-36	49	PSR	
308	Ostatkowo	16	41-36	50	PSR	
309	Ostatkowo	17	41-36	51	PSR	
310	Ostatkowo	18	41-36	52	KP, PSR	
311	Ostatkowo	19	41-36	53	KP, PSR, NOW	
312	Ostatkowo	20	41-36	54	KP, SR	
313	Ostatkowo	21	41-36	55	PSR, NOW	
314	Ostatkowo	22	41-36	56	PSR	
315	Ostatkowo	23	41-36	58	MEZ, PSR	
316	Ostatkowo	24	41-36	73	PSR	
317	Ostatkowo	25	41-36	74	KAK, PSR	
318	Ostatkowo-Klotyldowo	26	41-36	75	PSR	
319	Ostatkowo-Klotyldowo	27	41-36	76	PSR	
320	Ostatkowo-Klotyldowo	28	41-36	77	PSR	
321	Ostatkowo-Klotyldowo	29	41-36	78	PSR	
322	Ostatkowo-Klotyldowo	30	41-36	79	KAK, PSR	
323	Ostatkowo-Klotyldowo	31	41-36	80	PSR	
324	Ostatkowo-Klotyldowo	32	41-36	81	PSR	
325	Sosnowiec Wielki- Pszczółczyn	1	40-36	23	NE	A
326	Sosnowiec Wielki	2	40-36	24	KPL	
327	Sosnowiec Wielki	3	40-36	25	NOW	
328	Sosnowiec Wielki	4	40-36	26	PSR-NOW	
329	Sosnowiec Wielki	5	40-36	27	KPL, KAK?, NOW	
330	Sosnowiec Wielki	6	40-36	28	EK	
331	Sosnowiec Wielki	7	40-36	29	EK, NOW	
332	Sosnowiec Wielki- Pszczółczyn	8	40-36	30	PSR-NOW	

333	Sosnowiec Wielki-Pszczółczyn	9	40-36	31	PSR-NOW	
334	Sosnowiec Wielki-Pszczółczyn	10	40-36	32	EK, NOW	
335	Sosnowiec Wielki-Pszczółczyn	11	40-36	33	EK, PSR-NOW	
336	Sosnowiec Wielki-Pszczółczyn	12	40-36	34	EK, PSR	
337	Sosnowiec Wielki	13	40-36	35	PSR-NOW	
338	Sosnowiec Wielki	14	40-36	36	PSR-NOW	
339	Sosnowiec Wielki	15	40-36	37	EK, NOW	
340	Sosnowiec Wielki	16	40-36	38	NOW	
341	Sosnowiec Wielki	17	40-36	39	PSR-NOW	
342	Sosnowiec Wielki-Pszczółczyn	18	40-36	40	EK, PSR	
343	Sosnowiec Wielki-Pszczółczyn	19	40-36	41	EK, KPL, NOW	
344	Sosnowiec Wielki-Pszczółczyn	20	40-36	42	KAK?. NESCH- WEB, NOW	
345	Sosnowiec Wielki	21	40-36	43	NE?, KŁ, NOW	
346	Sosnowiec Wielki	22	40-36	44	KPL, WEB, OR, NOW	
347	Sosnowiec Wielki	23	40-36	45	KPL, NOW	
348	Sosnowiec Wielki	24	40-36	46	NOW	
349	Sosnowiec Wielki	25	40-36	47	NOW	
350	Sosnowiec Wielki	26	40-36	48	NOW	
351	Sosnowiec Wielki-Izabela	27	40-36	49	NOW	
352	Sosnowiec Wielki	28	40-36	50	EK, PSR	
353	Sosnowiec Wielki	29	40-36	51	EK, NOW	
354	Sosnowiec Wielki	30	40-36	52	EK, WSR, NOW	
355	Sosnowiec Wielki	31	40-36	53	KPL, NOW	
356	Sosnowiec Wielki	32	40-36	54	KPL, KAK?, KŁ, PSR-NOW	
357	Sosnowiec Wielki	33	40-36	55	EK	
358	Sosnowiec Wielki	34	40-36	56	NE?, NOW	
359	Sosnowiec Wielki	35	40-36	57	PSR-NOW	
360	Sosnowiec Wielki	36	40-36	58	NOW	
361	Sosnowiec Wielki	37	40-36	59	NOW	
362	Sosnowiec Wielki	38	40-36	60	EK, NOW	
363	Sosnowiec Wielki	39	40-36	61	EK, NOW	
364	Sosnowiec Wielki	40	40-36	62	EK	
365	Sosnowiec Wielki	41	40-36	63	NOW	
366	Sosnowiec Wielki-Pszczółczyn	42	40-37	34	NE	
367	Władysławowo	1	39-36	97	NOW	
368	Władysławowo	2	39-36	98	KŁ	
369	Władysławowo	3	39-36	99	WSR	
370	Władysławowo	4	39-36	100	SR	
371	Władysławowo	5	39-36	101	KŁ	
372	Władysławowo	6	39-36	102	KPR	
373	Władysławowo	7	39-36	103	WSR	
374	Władysławowo	8	39-36	104	KŁ	
375	Władysławowo	9	39-36	105	NOW	
376	Władysławowo	10	39-36	106	KPL	
377	Władysławowo	11	39-36	107	WSR	
378	Władysławowo	12	39-36	108	KŁ	
379	Władysławowo	13	39-36	120	NE	A
380	Władysławowo-Annowo	14	40-36	64	NOW	

381	Władysławowo-Annowo	15	40-36	65	KPL, NOW	
382	Władysławowo-Annowo	16	40-36	66	NOW	
383	Władysławowo	17	40-36	67	KŁ	
384	Władysławowo	18	40-36	68	EK, PSR-NOW	
385	Władysławowo	19	40-36	69	NOW	
386	Władysławowo	20	40-36	70	NOW	
387	Władysławowo	21	40-36	71	KŁ?, NOW	
388	Władysławowo	22	40-36	72	EK, NOW	
389	Władysławowo	23	40-36	73	EK, OR	
390	Władysławowo	24	40-36	74	EK	
391	Władysławowo	25	40-36	75	NE	
392	Władysławowo	26	39-37	52	MEZ, KŁ, KPR, NOW	
393	Władysławowo	27	39-37	53	KPL, KŁ	
394	Władysławowo	28	39-37	54	KŁ	
395	Władysławowo	29	39-37	55	EK, NOW	
396	Władysławowo	30	39-37	56	NOW	
397	Władysławowo	31	39-37	57	NE	
398	Władysławowo	32	39-37	58	EK, NOW	
399	Władysławowo	33	39-37	59	KP, NOW	
400	Władysławowo	34	39-37	60	OR, NOW	
401	Władysławowo	35	39-37	61	NOW	
402	Władysławowo	36	39-37	62	NOW	
403	Władysławowo	37	39-37	63	KŁ, NOW	
404	Władysławowo	38	39-37	64	NOW	
405	Władysławowo	39	39-37	65	KPL, KŁ	
406	Załachowo	1	42-36	50	NE	
407	Załachowo	2	42-36	51	MEZ	
408	Załachowo	3	42-36	52	NE	
409	Załachowo	4	42-36	53	PRADZIEJE	
410	Załachowo	5	42-36	54	KP	
411	Załachowo	6	42-36	55	WSR	
412	Załachowo	7	42-36	56	PSR	
413	Załachowo	8	42-36	57	PRADZIEJE	
414	Załachowo	9	42-36	58	PSR	
415	Załachowo	10	42-36	59	MEZ, PSR	
416	Załachowo	11	42-36	60	PSR	
417	Załachowo	12	42-36	61	MEZ, PSR	
418	Załachowo	13	42-36	62	MEZ, PSR	
419	Załachowo	14	42-36	63	KP, SR, NOW	
420	Załachowo	15	42-36	64	SR	
421	Załachowo	16	42-36	65	PSR	
422	Załachowo	17	42-36	66	PSR	
423	Załachowo	18	42-36	67	MEZ, PSR	
424	Załachowo	19	42-36	68	PSR	
425	Załachowo	20	42-36	69	MEZ	
426	Załachowo	21	42-36	70	KP, PSR	
427	Załachowo	22	42-36	71	MEZ, PSR	
428	Załachowo	23	42-36	72	PSR	
429	Załachowo	24	41-36	27	KP, PSR	
430	Załachowo	25	41-36	46	KŁ, PSR, NOW	
431	Załachowo-Smerzyn	26	41-36	100	WSR, PSR, NOW	
432	Załachowo-Smerzyn	27	41-36	98	MEZ	
433	Załachowo-Smerzyn	28	41-36	99	MEZ, PSR	
434	Załachowo-Smerzyn	29	41-36	101	KP, PSR, NOW	
435	Załachowo-Smerzyn	30	41-36	102	MEZ, PSR, NOW	
436	Załachowo-Smerzyn	31	41-36	103	MEZ, PSR	

437	Załachowo-Smerzyn	32	41-36	104	PSR	
438	Załachowo-Smerzyn	33	41-36	85	MEZ, KŁ, KP	
439	Załachowo-Smerzyn	34	41-36	86	KAK, SR	
440	Załachowo-Smerzyn	35	41-36	87	PSR	
441	Załachowo-Smerzyn	36	41-36	88	PSR	
442	Załachowo-Smerzyn	37	41-36	89	PSR	
443	Załachowo-Smerzyn	38	41-36	90	KP, WSR, PSR	
444	Załachowo-Smerzyn	39	41-36	91	PSR	
445	Załachowo-Smerzyn	40	41-36	92	KP, PSR	
446	Załachowo-Smerzyn	41	41-36	93	KP, PSR	
447	Załachowo-Smerzyn	42	41-36	94	KP, PSR	
448	Załachowo-Smerzyn	43	41-36	95	KP, PSR	
449	Załachowo-Smerzyn	44	41-36	96	PSR	
450	Załachowo-Smerzyn	45	41-36	97	MEZ, PSR	
451	Załachowo	46	41-36	105	MEZ	
452	Załachowo	47	41-36	106	MEZ, PSR	
453	Załachowo	48	41-36	107	MEZ, PSR	
454	Załachowo	49	41-36	83	KP	
455	Załachowo	50	41-36	82	MEZ, PSR	
456	Załachowo-Smerzyn	51	41-36	84	PSR	
457	Załachowo	52	41-37	70	NOW	
458	Załachowo	53	41-37	71	KPL, KŁ/KPOM, NOW	
459	Załachowo	54	41-37	72	NOW	
460	Załachowo	55	41-37	73	PSR, NOW	
461	Załachowo	56	41-37	74	PSR, NOW	
462	Załachowo	57	41-37	75	PSR, NOW	
463	Załachowo	58	41-37	76	WSR, NOW	
464	Załachowo	59	41-37	77	PSR, NOW	
465	Załachowo	60	41-37	78	NOW	
466	Załachowo	61	41-37	79	NE, KPOM, KW, PSR, NOW	

Wykaz użytych skrótów:

AZP - Archeologiczne Zdjęcie Polski

A – stanowisko archiwalne

K. – kultura

EK – epoka kamienia

PSCH – paleolit schyłkowy

MEZ – mezolit

NE – neolit

NESCH – neolit schyłkowy

KCWR – kultura ceramiki wstęgowej rytej (neolit)

KPL – kultura pucharów lejkowatych (neolit)

KAK – kultura amfor kulistych (neolit)

KCSZ – kultura ceramiki sznurowej (neolit)

EB – epoka brązu

WEB – wczesna epoka brązu

KŁ – kultura łużycka

KŁ-KPOM – kultura łużycka- kultura pomorska

KPOM – kultura pomorska

HA-LA – okres halsztacki – okres lateński

LAT – okres lateński
OR – okres rzymski
KW – kultura wielbarska
KP – kultura przeworska
SR - średniowiecze
WSR – wczesne średniowiecze
PSR – późne średniowiecze
NOW – czasy nowożytne